

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

KULTTUURISIDONNAISUUS LASKENTATOIMEN
KÄÄNTÄMISESSÄ: KESKEISET KÄSITTEET JA IFRS-
KÄÄNNÖSTEN STRATEGIAT

Yrityksen laskentatoimi
Pro gradu -tutkielma
Elokuu 2018
Ohjaaja: Matias Laine

Jenni Laaksonen

TIIVISTELMÄ

Tampereen yliopisto	Johtamiskorkeakoulu; yrityksen laskentatoimi
Tekijä:	LAAKSONEN, JENNI
Tutkielman nimi:	Kulttuurisidonnaisuus laskentatoimen kääntämisessä: Keskeiset käsitteet ja IFRS-käännösten strategiat
Pro gradu -tutkielma:	103 sivua
Aika:	elokuu 2018
Avainsanat:	laskentatoimen kääntäminen, IFRS, käsiteanalyysi, käännösstrategiat, kulttuurisidonnaiset elementit

---

Kääntämisen merkitys laskentatoimelle on 2000-luvulta alkaen enenevässä määrin tunnustettu, mutta tutkimus aiheesta on edelleen vähäistä. Erityisesti kielen ja kulttuurin välinen yhteys on tutkimuksessa sivuutettu, vaikka sen aiheuttamia ongelmia usein kuvataankin. Monet laskentatoimen käsitteet sisältävät kuitenkin oman kulttuurisen kontekstinsa ominaispiirteitä, jotka ovat käännöksen vastaanottajalle vieraita. Tästä syntyvät ongelmat näkyvät etenkin kansainvälisten tilinpäätösstandardien (IFRS) kääntämisessä. Kielen ja kulttuurin välinen kytkös eli tekstien kulttuurisidonnaisuus tuottaa haasteita käännösten vastaavuuden kannalta ja nostaa esiin asetelmia, joissa jotkin kielet ja kulttuurit ovat muita suuremmassa roolissa.

Tässä tutkielmassa käsitellään kulttuurisidonnaisuutta laskentatoimen kääntämisessä. Tutkielma on menetelmältään käsiteanalyttinen ja tarkastelee deduktiivisen analyysin keinoin käännöstieteen teorioiden kautta kuvattujen käsitteiden ilmenemistä laskentatoimen kirjallisuudessa. Kulttuurisidonnaisuus liitetään tutkielmassa käännöstieteen teoriataustan perusteella kolmeen keskeiseen ilmiöön: käännöksen vastaavuuteen eli ekvivalenssiin, kulttuurisesti painottuneisiin käännösstrategioihin eli kotouttamiseen ja vieraannuttamiseen, sekä kulttuurienvälisiin suhteisiin, joita kääntäminen sekä muovaa että nostaa esiin. Käsitteiden kytkös konkreettisiin laskentatoimen käännöksiin muodostetaan kuvaamalla kulttuurisidonnaisten elementtien syntyä IFRS-standardeissa kirjallisuudesta koottujen tekijöiden avulla sekä luokittelemalla näiden elementtien käsittelyyn käytettävissä olevia käännösstrategioita. Tutkielmassa koottu esitys perustuu Leppihalmeen (2001) strategialuokitteluun, jota täydennetään laskentatoimen aiemman tutkimuksen perusteella. Analyysissä näkökulmana käytetään Venutin (1995, 1998, 2013) teorioita, joilla kyseenalaistetaan kääntämisen neutraalius ja tuodaan esiin kulttuurienväliset hierarkiat.

Tutkielmassa osoittautui, että käännöstieteen teorioiden mukaisia käsitteitä käytetään myös laskentatoimessa, mutta käyttö on epäjohdonmukaista eikä käsitteitä määritellä. Lisäksi käsitteiden kuvaamia ilmiöitä käsitellään kirjallisuudessa myös ilman yhteisiä nimityksiä. Laskentatoimen kääntämisen keskustelussa on siten useita teemoja, joita käännöstieteellistä teoriataustaa hyödyntävä tarkastelu voi täsmentää. Lisäksi tutkielmassa osoitettiin, että Leppihalmeen (2001) strategialuokittelua on mahdollista käyttää pohjana laskentatoimen käännösstrategioiden kuvaamiselle, mutta luokittelua tulee tähän tarkoitukseen muokata ja täydentää. Tutkimuksen keskeisimmäksi rajoitteeksi osoittautui aihekokonaisuuden monisyisyys suhteessa pro gradu -tutkielmassa mahdolliseen laajuuteen. Jatkossa tämän tutkielman puitteissa tehtyä analyysyä perusteellisempi käsittely on joidenkin ilmiöiden ja käsitteiden kohdalla tarpeen.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
1.1	Aiheen tausta ja aiempi kirjallisuus.....	1
1.2	Tutkimuksen tavoite ja rajaukset.....	4
1.3	Tutkimusmetodi.....	6
1.4	Keskeiset käsitteet.....	7
1.5	Tutkielman rakenne.....	9
2	KÄÄNTÄMINEN JA KULTTUURIT.....	10
2.1	Kulttuurisidonnaiset elementit käännöksissä.....	10
2.2	Ekvivalenssin eri muodot.....	14
2.3	Kulttuurinäkökulma ja kulttuurienväliset suhteet.....	16
2.4	Venuti ja valtasuhteet.....	18
2.5	Kääntäjän strategiat.....	23
2.5.1	Kotouttaminen ja vieraannuttaminen.....	24
2.5.2	Paikallisstrategiat: Leppihalmeen (2001) luokittelu.....	27
3	KULTTUURISIDONNAISUUS LASKENTATOIMEN KÄÄNTÄMISESSÄ.....	32
3.1	Laskentatoimen kääntämisen aiempi tutkimus.....	33
3.2	Lakitekstit ja kulttuurisidonnaisuus: huomioita laskentatoimeen.....	37
3.3	Keskeiset kulttuurisidonnaisuuden käsitteet laskentatoimen kirjallisuudessa.....	40
3.3.1	Käännöksen ekvivalenssi.....	41
3.3.2	Kotouttavat ja vieraannuttavat käännökset.....	47
3.3.3	Venutilainen näkökulma ja kulttuurienväliset suhteet.....	51
3.4	Yhteenvedo.....	58
4	KULTTUURISIDONNAISET ELEMENTIT JA PAIKALLISSTRATEGIAT IFRS-KÄÄNNÖKSISSÄ.....	61
4.1	IFRS-kääntäminen.....	61
4.2	IFRS-käännösten kulttuurisidonnaiset elementit.....	64
4.3	Kulttuurisidonnaisten elementtien käännösstrategiat.....	70
4.3.1	Leppihalmeen luokittelun strategiat.....	73
4.3.2	Muut strategiat.....	83
4.4	Täydennetty strategialuokittelu ja johtopäätökset.....	87
5	LOPUKSI.....	93
	VIITTEET.....	97

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen tausta ja aiempi kirjallisuus

Kääntämisen tarkastelun laskentatoimessa voidaan katsoa alkaneen 1980-luvulta lähtien tehdyssä laskentatoimea ja kieltä käsittelevässä tutkimuksessa.¹ Suositummaksi tutkimushaaraksi kääntäminen on noussut 2000-luvulla erityisesti runsaasti lisääntyneen kansainvälisen sääntelyn sekä kansainvälistyneiden pääomamarkkinoiden vuoksi.² Aiheesta tehty tutkimus on kuitenkin toistaiseksi edelleen vähäistä (Evans, Baskerville & Nara. 2015: 2) ja etenkin kansainvälisten tilinpäätösstandardien kääntämistä koskeva tutkimus painottuu yksittäisiin käsitteekategorioihin tai käännöksissä esiintyviin virheisiin ja epätarkkuuksiin (ks. Kettunen 2017: 42). Lisäksi aiempi tutkimus keskittyy enemmän lopputuloksen yksityiskohtien tarkasteluun kuin laajempiin kokonaisuuksiin; esimerkiksi siihen, mitä tapahtuu käännösprosessin aikana (pl. Kettunen 2017) tai millaisia muita kuin käytännön soveltamiseen liittyviä implikaatioita käännöksillä on.

Kielen ja kääntämisen tutkiminen on laskentatoimessa erityisen tärkeää siksi, että suuri osa laskentatoimen termeistä on abstrakteja käsitteitä (Baskerville & Evans 2011: 10), jolloin kieli on ainoa tapa niiden ilmentämiseksi (ks. Parker 1989: 19–20, Zeff 2007: 290) ja kääntäminen ainoa tapa näiden käsitteiden siirtämiseksi kulttuurista toiseen. Kääntäminen ei siten tapahdu vain kielten välillä, vaan myös kulttuurienvälisiä rajoja ylitetään. Alan voimakkaan kulttuurisidonnaisuuden vuoksi (ks. esim. Baskerville & Evans 2011: 7, Evans *et al.* 2015: 16, 21) monet laskentatoimen käsitteet sisältävätkin oman kulttuurisen kontekstinsa ominaispiirteitä, jotka ovat käännöksen vastaanottajalle vieraita ja aiheuttavat täten haasteita käännöksen vastaavuudelle. Laskentatoimessa kulttuurin voidaan ajatella syntyvän kaikista käsitettä ympäröivistä konteksteista (Evans 2004: 212, Hellmann, Perera & Patel 2010a), ja kääntämiseen vaikuttaa eniten se, miten lähellä toisiaan lähde- ja kohdekulttuurin laskentatoimen järjestelmät ovat (Evans *et al.* 2015: 16, 21). Erilaiset kulttuuriset viitekehykset voidaan nähdä jopa esteenä käsitteiden siirtämiselle (Albu, Albu & Alexander 2013: 85). Laskentatoimen kääntämisen

1 Ks. Parker 1984 & 1989, Archer & McLeay 1991, Davidson & Chrisman 1994.

2 Ks. esim. Evans 2004, Zeff 2007, Baskerville & Evans 2011, Dahlgren & Nilsson 2012. Kattava esitys tähänastisesta tutkimuksesta osiossa 3.1.

tutkimuksessa onkin tiedostettu kulttuurisidonnaisuudesta aiheutuvien haasteiden olemassaolo muttei niiden monisyistä luonnetta. Käännösten vastaavuutta arvioidaan usein hyvin mustavalkoisesti, mikä johtunee ainakin osittain keskustelussa käytettävien käsitteiden epäyhdenmukaisuudesta. Samalla myös käännösten vaikutus niitä ympäröiviin kulttuureihin jää huomioimatta.

Laskentatoimessa on – esimerkiksi lakitekstien kääntämisestä poiketen – toistaiseksi hyvin vähän sovellettu käännöstieteen teorioita (ks. myös Evans 2004: 222, Hellmann, Perera & Patel 2010b), vaikka kääntämisen ja kulttuurin väliseen kytkökseen liittyvät kysymykset ovat käännöstieteessä usean tutkimuksen lähtökohta³ ja juuri kulttuurisidonnaisuus aiheuttaa IFRS-käännöksissä eniten haasteita (Baskerville & Evans 2011: 47, ks. myös Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 10). Yksi kulttuurisidonnaisuuden tarkastelun perusteista on käännöksen vastaavuutta kuvaava ekvivalenssin käsite⁴, joka rajoitteistaan huolimatta havainnollistaa sekä kääntämisen haasteita että sen väistämätöntä puolueellisuutta. Käännösten painottuminen lähde- tai kohdekulttuuriin otetaan huomioon käännösstrategioita tarkasteltaessa ja kulttuurisidonnaisuudesta syntyviä käännösongelmia on pyritty tunnustamaan ja ratkaisemaan eri keinoin.⁵ Näitä kulttuurit huomioivia näkökulmia on viime vuosina toivottu myös laskentatoimen kääntämisen tutkimukseen (Evans, Baskerville & Nara 2010, Evans *et al.* 2015). Lisätutkimusta ja uusia näkökulmia peräänkuulutetaan myös *Accounting, Auditing & Accountability Journalin* tulevan erikoisnumeron käsikirjoituskutsussa (Evans & Kamla 2015).⁶

Lisätutkimusta on laskentatoimessa toivottu myös kansainvälisen sääntelyn kääntämisestä ja siihen liittyvistä käytännöistä (Evans 2004: 239, Evans *et al.* 2015: 5–6). Kansainvälisellä sääntelyllä tarkoitetaan tässä tapauksessa IFRS-standardeja eli kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja (International Financial Reporting Standards), jotka laatii yksityisoikeudellinen toimija IASB (International Accounting Standards Board) ja joiden kääntämisestä vastaa katto-organisaatio IFRS Foundation⁷. Kielen ja

3 Ks. esim. Álvarez & Vidal 1996, Bassnett & Lefevere 1990 & 1998, Kocbek 2008, Kujamäki 1998, Robinson 1997, Tymoczko & Gentzler 2002, Zethsen 2010.

4 Ekvivalenssia käytetään tässä työssä käännöstieteellisenä käsitteenä, jota tarkastellaan erityisesti osioissa 2.2 sekä 3.3.1.

5 Ks. esim. Leppihalme 1997, 2000, 2001 & 2007, Nedergaard-Larsen 1993, Franco Aixelá 1996.

6 Kyseinen erikoisnumero ei ehtinyt ilmestyä tämän gradun valmistumiseen mennessä.

7 Ks. <https://www.ifrs.org/about-us/our-structure/>

Huom. Järjestelmän syntyä, käyttöönottoa ym. ei käsitellä tässä työssä. Näistä aiheista ks. esim. Perry

kulttuurin välinen kytkös näkyy erityisesti kansainvälisen sääntelyn parissa, missä IFRS-käännösten kulttuurisiin konteksteihin liittyvien ongelmien on todettu aiheuttavan haasteita standardien tavoitteena oleville yhtenäiselle soveltamiselle ja kansainväliselle vertailukelpoisuudelle.⁸ Näin standardien laatimisen ja paikallisen soveltamisen välissä on niiden kytköksenä kääntäminen (ks. Kettunen 2017: 38). Kääntämisen roolia IFRS-viitekehyksessä vahvistaa se, että suuri osa IFRS:n käyttäjistä puhuu äidinkielenään muuta kuin englantia ja käyttää täten standardeja soveltaessaan nimenomaan käännöstä (Kettunen 2017: 43).

IFRS-käännökset nostavat esiin myös kulttuurienväliset suhteet ja asetelman, jossa alkuperäinen teksti tuotetaan anglosaksisessa valtakulttuurissa ja jossa paikallisilla kielillä tuotettuja tekstejä arvioidaan aina suhteessa alkuperäiseen englantiin – siitä huolimatta, ettei käännösten vastaavuuden haasteita ole tutkimuksissa täsmällisesti käsitelty (ks. Evans *et al.* 2010: 32). Ajatus englanninkielisistä standardeista ainoana oikeana IFRS-tekstinä⁹ johtaa herkästi tilanteeseen, jossa käännökset vastaanottavien kulttuureiden tulee mukautua anglosaksisiin alan käsitteisiin ja siten myös traditioihin. Vaikka kääntämisen tutkimus on laskentatoimessa kahtena viime vuosikymmenenä selvästi lisääntynyt, painottuu se edelleen käännösten puutteisiin tekstin laatineen kulttuurin näkökulmasta eikä vaikutusta käännökset vastaanottaviin kulttuureihin juuri lainkaan käsitellä. Evans, Baskerville ja Nara (2015: 1) ehdottavat, että kääntämisen merkitys laskentatoimessa aliarvioidaan tai sivuutetaan, koska kääntäminen vaikuttaa vähiten juuri niihin tahoihin, joilla on kulttuurisesti tai taloudellisesti eniten valtaa. Käsitteiden siirrot kielten ja kulttuurien välillä voivatkin kertoa laskentatoimen historian tarkastelijoille myös sosioekonomisista, poliittisista ja ideologisista prosesseista sekä valtasuhteista (Evans 2010: 439), ja juuri käsitteiden siirrossa tarvitaan kääntämistä.

Kääntämisessä ilmeneviin valtakysymyksiin käännöstieteen teoreetikoista vastaa etenkin Lawrence Venuti, joka tunnetaan valtakieliä ja erityisesti englannin dominanssia kritisoivista teksteistään¹⁰. Venuti asettaa käännösten tarkastelun kriittiseen valoon paheksumalla vähemmistökielistä tulevien lähdetekstien sulauttamista valtakulttuureihin. Venuti kritisoi ennen kaikkea sujuvuutta ihannoivia käännöksiä, jotka

---

& Nölke 2006.

8 Ks. esim. Baskerville & Evans 2011, Evans 2004, Hellmann *et al.* 2010b, Kettunen 2017, Nobes & Stadler 2017, Zeff 2007.

9 Ks. IFRS Foundation 2016: 4.

10 Ks. Venuti 1995, 1998 & 2013.

häivyttävät tekstistä vierauden ja mukauttavat sen vastaanottajan kontekstiin. Lisäksi Venuti kyseenalaistaa kääntämisen neutraaliuden ja esittää kääntämisen vallan välineenä – valtarakenteita ylläpitävänä tai rikkovana toimintana. Venutilainen tarkastelu IFRS-kääntämisessä edellyttää näkökulman vaihtamista asetelmaan, jossa valtakulttuuri onkin alkuperäisen tekstin tuottaja, ja vähemmistökulttuurin assimilaatiota valtakulttuuriin luodaan käännöksissä säilyvillä vierailta käsitteillä, joihin vastaanottajan tulee mukautua. Laskentatoimessa tähän saakka käyty ekvivalenssikeskustelu on kyllä tarkastellut käännösten yksittäisten osien vastaavuutta tekstin laatijan näkökulmasta muttei kommentoinut käännöksissä tehtyjen ratkaisujen vaikutuksia vastaanottaviin kulttuureihin – toisin sanoen kulttuurienvälisiä suhteita, venutilaisen näkökulman ydintä.

Tässä tutkielmassa pyritään tuomaan laskentatoimen keskusteluun edellä kuvattuja kääntämisen kulttuurisiin vaikutuksiin liittyviä ilmiöitä, joita aiemmassa tutkimuksessa on käsitelty hyvin rajatusti tai ei lainkaan. Tutkielmassa tartutaan useaan Accounting, Auditing & Accountability Journalin edellä mainitussa käsikirjoituskutsussa esitettyyn aihepiiriin: kulttuurienväliseen viestintään, ekvivalenssin rajoituksiin, kääntämiseen ja valtaan, englannin dominanssiin sekä kääntämiseen liittyviin tutkimusvälineisiin ja teoreettisiin viitekehyksiin (ks. Evans & Kamla 2015). Nämä tekijät voidaan sisällyttää yhden, laskentatoimen tekstien kulttuurisidonnaisuutta tarkastelevan aiheen alle, sillä juuri käännöksen ekvivalenssin rajoitteet ilmentävät kulttuurienvälisen viestinnän haasteita ja tekstin laatijan tai vastaanottajan suuntaan painottuvat käännösratkaisut puolestaan valta-asetelmia. Aiheen käsittelyssä hyödynnetään käännöstieteen teorioita ja kohdistetaan tarkastelu näistä teorioista kumpuaviin kääntämisen kulttuurisidonnaisuuden keskeisiin käsitteisiin.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja rajaukset

Tutkimuksen tarkoituksena on analysoida kääntämisen kulttuurisidonnaisuuden ilmenemistä laskentatoimen kirjallisuudessa ja edesauttaa näin aiempaa yhdenmukaisempaa aiheen käsittelyä tässä tutkimushaarassa. Lisäksi tarkoituksena on käännösstrategioita kuvaamalla tarjota aiempaa selkeämpiä raameja keskustelulle käännöksissä toivotuista ratkaisuista ja Venutin (1995, 1998) teorioiden kautta tuoda

esiin sitä, miksi ratkaisujen arvioinnissa on syytä huomioida muutakin kuin alkuperäisen tekstin laatijan näkökulma. Strategioiden kuvauksella voidaan myös lisätä käytännön toimijoiden kykyä analysoida ratkaisujaan ja tehdä niiden suhteen strategisia valintoja.

Tutkielman tavoitteena on vastata kahteen tutkimuskysymykseen: 1) Miten kielen ja kulttuurin välinen yhteys (kulttuurisidonnaisuus) näkyy laskentatoimen kääntämistä käsittelevässä kirjallisuudessa? 2) Miten kulttuurisidonnaisuus näkyy IFRS-teksteissä ja mitä keinoja käännöksissä on käytettävissä sen aiheuttamien haasteiden ratkaisemiseksi? Alatavoitteiksi puolestaan voidaan asettaa vastaaminen kahteen päätavoitteen osa-alueita kuvaavaan kysymykseen: 1a) Miten laskentatoimen aiempi tutkimus käsittelee käännöstieteen keskeisiä kulttuurisidonnaisuuteen liittyviä käsitteitä? 2a) Millaisia kulttuurisidonnaisia elementtejä IFRS-käännöksissä esiintyy ja mitä niiden mahdolliset käännösstrategiat ilmentävät kulttuurienvälisten suhteiden kannalta? Tutkimuksen tavoitteen molemmissa haaroissa nostetaan esiin venutilainen näkökulma, jolla kyseenalaistetaan käännösten neutraalius ja huomioidaan strategioiden painottuminen joko lähettävään tai vastaanottavaan kulttuuriin.

Tutkimuksen tarkoituksena on myös aiempaa laskentatoimen tutkimusta syvällisempi käännöstieteen teoreettisten viitekehysten hyödyntäminen (vrt. Evans & Kamla 2015). Toivon oman taustani käännöstieteestä tuovan tähän työhön sellaisen teoreettisen kontribuution, josta on apua laskentatoimen kääntämisen tutkimusalueen kehittymisessä.¹¹ Tutkielma lähestyykin laskentatoimen kääntämisen haasteita käännöstieteellisten kehysten avulla, mikä on aihepiirin kannalta ilmeisen perusteltua mutta silti aiemmissa tutkimuksissa harvinaista (Evans 2004: 222). Lisäksi tutkielman jälkimmäinen, kulttuurisidonnaisuuden konkreettisiin ilmenemismuotoihin keskittyvä osuus käsittelee kääntämisessä ilmenevien ongelmien syntyä sekä niihin käytettävissä olevia ratkaisuja, mikä on aiemmassa tutkimuksessa ollut hyvin vähäistä (ks. Kettunen 2017: 40) – ja juuri kulttuurisidonnaisuudesta syntyvät ongelmat ovatkin laskentatoimen kääntämisen yleisimpiä haasteita (Baskerville & Evans 2011: 47). Työhön valittu Leppihalmeen (2001) strategialuokittelu täydentää kahta aiemmassa tutkimuksessa tunnistettua aukkoa: teknisten termien käsittelyä (Evans 2004: 222) sekä vastaavuuden tuottamiseen tähtääviä kääntämisen käytäntöjä (Kettunen 2017: 3). Venutilaisen

---

11 Olen käsitellyt kulttuurin ja kääntämisen yhteyttä myös aiemmassa pro gradu -tutkielmassani, joka keskittyi kääntäjän venutilaisiin paikallisstrategioihin kaunokirjallisuudessa (ks. Laaksonen 2010).

näkökulman yhdistämistä käännösstrategioiden kuvaamiseen on laskentatoimessa toivottu sekä eksplisiittisesti (Evans & Kamla 2015) että viittaamalla laajemmin kääntämisen vaikutuksiin (Evans 2010, Evans *et al.* 2010, Evans *et al.* 2015).

Vaikka tekstin valinta voidaan myös ajatella olennaiseksi osaksi käännösprosessia (ks. esim. Venuti 1995 ja 1998), on se rajattu pois kääntämisen tarkastelusta, sillä tekstin valintaan liittyvät kysymykset IFRS-kontekstissa koskettavat koko järjestelmää ja päätöstä sen soveltamisesta. Tämän työn tarkoituksena ei ole kommentoida IFRS-standardeja instituutiona, vaan IFRS Foundationin organisoimaa kääntämistä, sen käsittelyä laskentatoimen kirjallisuudessa sekä siinä käytettävissä olevia käännösstrategioita erilaisine implikaatioineen.

1.3 Tutkimusmetodi

Työ on menetelmältään käsiteanalyttinen ja pyrkii kuvaamaan, miten keskeiset kääntämisen kulttuurisidonnaisuuteen liittyvät käsitteet muodostuvat laskentatoimen kirjallisuudessa. Kyseessä on deduktiivinen käsiteanalyysi, jossa kirjallisuutta analysoidaan teorialähtöisesti: käännöstieteen teorialaumat muodostavat määritelmät, joiden läpi laskentatoimen kääntämisen kirjallisuutta tarkastellaan (ks. Puusa 2008: 39). Tarkoituksena on kehittää laskentatoimen käsitteitä ja käsitejärjestelmiä käytännön ilmiöiden tarkastelua varten (ks. Neilimo & Näsi 1980), sillä useat kääntämiseen liittyvät käsitteet esiintyvät laskentatoimen kirjallisuudessa toistaiseksi vain implisiittisesti, eivätkä eksplisiittisestikään käytetyt käsitteet ole yhdenmukaisia. Käsitteiden yhdenmukaisuus edistää viestintää ja ymmärrystä tieteenalalla (Puusa 2008: 38), mikä on tarpeen myös alati kasvavassa laskentatoimen ja kääntämisen tutkimushaarassa.

Käsiteanalyysi perustuu kattavaan perehtymiseen aiempaan aiheesta julkaistuun kirjallisuuteen sekä jo tunnettujen määritelmien pohdintaan (Puusa 2008: 36, 39). Sen lisäksi, että käsiteanalyysi on tavallaan välttämätön osa kaikkea tutkimusta, voi se muodostaa myös itsenäisen tutkimuskokonaisuuden ilman empiiristä osaa (mas. 36–38). Käsiteltävän ilmiön monisyisyyden sekä pro gradu -tutkielmalta edellytetyn tarkastelun rajauksen vuoksi tässä tutkielmassa hyödynnetäänkin tätä teoriaan painottuvaa,

itsenäisen käsitteellisen tarkastelun metodia. Wilsonia¹² mukaillen Puusa (2008: 41) asettaa käsiteanalyysin loppuvaiheeksi empiiristen tarkoitteiden nimeämisen – toisin sanoen niiden konkreettisten ilmiöiden, jotka voidaan sijoittaa luokkiin tai kategorioihin ja jotka osoittavat käsitteen ilmenemisen sosiaalisessa todellisuudessa. Tässä tutkielman vaiheessa laaditaan Nedergaard-Larsenin (1993) typologiaa mukaileva taulukointi IFRS-teksteissä esiintyvien kulttuurisidonnaisten elementtien taustatekijöistä sekä sovelletaan Leppihalmeen (2001) käännöstieteellistä paikallisstrategialuokittelua, jonka avulla havainnollistetaan kulttuurisidonnaisuuden käsittelyä IFRS-käännöksissä.

Käsiteanalyysissä varsinainen tutkijan metodi on analyysijä ja synteesejä synnyttävä ajattelu (Neilimo & Näsi 1980). Käsiteanalyysin tavoite on riippuvainen tutkijan taustaoletuksista ja työn lähtökohdista (Puusa 2008: 36), ja tässäkin tutkielmassa taustaoletukset näkyvät käännöstieteestä valituissa lähtökäsitteissä, joiden pohjalle tutkielmassa tehty esitys kulttuurisidonnaisuudesta rakentuu. Argumentoinnissa on pyritty läpinäkyvyyteen ja kaikkien päätelmiin johtaneiden näkökulmien kuvaamiseen, jotta tutkimusvälineenä toiminutta ajattelua on mahdollista seurata ja argumentaation perusteita arvioida.

1.4 Keskeiset käsitteet

Työn keskeisin käsite on *kääntäminen*. Kääntämisellä tarkoitetaan tekstin tasolla tehtävää kieltenvälistä siirtoa, jonka ei kuitenkaan oleteta olevan erillään tekstinulkoisesta maailmasta – sen sijaan olennaista on kääntämisen kytkös sitä ympäröiviin konteksteihin. Kääntäminen tapahtuu lähde- ja kohdetekstien välillä: lähdeteksti on alkuperäinen, lähdekulttuurissa tuotettu teksti; kohdeteksti puolestaan käännös, kohdekulttuuriin tuotettu teksti¹³. Monissa käännöstieteellisissä teorioissa (ml. Venuti 1995 & 1998) kääntäjällä ajatellaan olevan yksin valta päättää käännösratkaisuistaan, ja kääntäjän rooli korostuu. Tämä tutkielma keskittyy kuitenkin kääntämiseen toimintana, ei kääntäjään toimijana, sillä laskentatoimen sääntelyn parissa

12 Ks. Wilson, J. 1969. *Thinking with Concepts*. Cambridge University Press, New York.

13 Muita käännöstieteessä käytettäviä nimityksiä ovat *lähtö- ja tuloteksti* sekä *alku- ja lopputeksti*. Lisäksi *teksti* saa käännöksissä puhuttaessa laajan merkityksen eikä rajoitu esimerkiksi painettuihin teksteihin.

kääntäjä ei tee vain yksilöllisiä ratkaisuja.¹⁴ Kääntäminen toimintana kattaa sekä lopputuloksen että siihen johtaneen käännösprosessin strategiavalintoihin.

Kulttuurisidonnaisuus puolestaan on käännöstieteessäkin monisyinen käsite, jonka syntymistä ja ilmenemismuotoja käsitellään käännöstieteellisen teoriataustan sisältävässä luvussa 2. Kulttuuria tarkastellaan laajana, kaikki kontekstit sisältävänä ilmiönä.¹⁵ Toisessa luvussa myös kuvataan kulttuurisidonnaisuuteen liittyvät käsitteet *ekvivalenssi*, *kotouttaminen* ja *vieraannuttaminen* sekä *kulttuurienväliset suhteet* huomioiva *venutilainen näkökulma*, joka perustuu Venutin teorioihin kulttuurisen vallan ilmenemisestä kääntämisessä. Venutilaisista lähtökohdista tehtävällä valtasuhteiden tarkastelulla tarkoitetaan kulttuurisia ja kielellisiä rooleja – muun muassa sitä, missä kulttuurisessa kontekstissa ja millä kielellä syntyneet ilmiöt saavat eniten painoarvoa ja näkyvyyttä, tulevat valituiksi kansainväliseen käyttöön tai päätyvät edellytyksiksi alan toimijoiden taustatiedoille. Esimerkiksi IFRS:ssä vallalla olevaa lähdekieltä (englantia) pienemmät kielet ovat IFRS-kontekstissa lähdekielen vaikutuspiirissä (ks. Parker 2001: 137).

IFRS-kääntämisellä tarkoitetaan tässä työssä IFRS Foundationin organisoimaa kääntämistä, ei esimerkiksi EU:ssa tehtäviä IFRS-käännöksiä.¹⁶ Tämä raja on merkittävä silloin, kun tarkastellaan käännösstrategioiden hyväksyttävyyttä eri tahojen näkökulmasta – näissä tapauksissa käännöksen toimeksiantajana on aina IFRS Foundation. IFRS-kontekstissa lähdekulttuuriksi ajatellaan englanninkielinen, pääasiassa angloamerikkalaiseen (ja laajemmin anglosaksiseen) laskenta-ajatteluun perustuva kulttuuri.¹⁷ Kohdekulttuureita puolestaan ovat ne kulttuurit, jotka kääntävät standardeja voidakseen soveltaa niitä.

Muut tutkielmassa käytettävät käsitteet määritellään työn edetessä niiden esiintymisjärjestyksessä.

---

¹⁴ Ks. 4.1.

¹⁵ Ks. esim. Zethsen 2010, Evans 2004. Evans (2004: 240) toteaa, että käännöstieteen kirjallisuus harvoin määrittelee kulttuuria. Itse koen, että kulttuurin ja kääntämisen yhteys on tieteenalalla jo niin sisäänrakennettua sekä niin kauan ymmärretty hyvin laajassa merkityksessä, ettei käännöstieteessä koeta tarvetta tyypillisesti laadullista lähestymistapaa varten määritellä kulttuuria etenkin täsmällisistä (mitattavissa olevista) osista muodostuvaksi, sillä tällainen näkökulma voisi myös rajoittaa ilmiön tarkastelua.

¹⁶ Eri tahojen laatimista IFRS-käännöksistä ks. esim. Kettunen 2017.

¹⁷ Ks. esim. Evans et al 2015, Hellmann et al. 2010a.

1.5 Tutkielman rakenne

Luvussa 2 muodostetaan tausta kääntämisen kulttuurisidonnaisuudelle käännöstieteen keskeisten teorioiden kautta ja kuvataan tätä teoriataustaa vasten tämän työn kannalta tärkeimmät kulttuurisidonnaisuuteen liittyvät käsitteet. Omassa alaluvussaan (2.4) käsitellään Venutin (1995, 1998) teorioita ja venutilaista näkökulmaa kääntämiseen ja kulttuurienvälisiin suhteisiin. Lisäksi luvussa esitellään käännösstrategioita ja erityisesti Leppihalmeen (2001) strategialuokittelu kulttuurisidonnaisten elementtien käsittelyyn.

Luku 3 sisältää käsiteanalyysin kirjallisuuteen perustuvan osan. Luvussa käydään läpi aihepiirin aiempi tutkimus, minkä jälkeen tarkastellaan ekvivalenssin, kotouttamisen ja vieraannuttamisen sekä venutilaisen näkökulman mukaista kulttuurienvälisen suhteiden käsittelyä laskentatoimen kääntämisen kirjallisuudessa. Näitä käsitteitä analysoidaan luvussa 2 esitettyjä käännöstieteellisiä taustoja vasten, ja lopuksi esitetään tämän analyysin yhteenveto.

Luvussa 4 pyritään kuvaamaan laskentatoimen kääntämisen kulttuurisidonnaisuutta konkreettisemmalla tasolla tarkastelemalla IFRS-käännöksissä esiintyviä kulttuurisidonnaisia elementtejä sekä niiden kääntämiseen käytettävissä olevia paikallisstrategioita. Näin muodostuu myös käsiteanalyysin viimeinen, empiriaan kytkettävissä oleva vaihe. Kulttuurisidonnaisten elementtien syntyä havainnollistetaan Nedergaard-Larsenin (1993) typologiaa mukailevalla taulukoinnilla, kääntäjän strategioita puolestaan Leppihalmeen (2001) strategialuokittelua, jota muokataan IFRS-kontekstiin sopivaksi. Luvun lopussa esitetään tämän osion johtopäätökset.

Viimeisessä luvussa (5) kuvataan lyhyesti tutkielman tuloksia, rajoituksia ja mahdollisia jatkokehitysideoita.

2 KÄÄNTÄMINEN JA KULTTUURIT

Kääntämisessä ei ole kyse vain viestin siirtämisestä kieleltä toiselle vaan myös kulttuurista toiseen (ks. Bassnett 2002: 6). Kielen voidaan ajatella olevan kulttuurin ominaisin muoto, joka kärjistetyksi esitettynä sisältää muun muassa kaikki yhteiskunnan uskomukset ja käytännöt (Nida 2001: 13). Tämä kielen ja kulttuurin kiinteä yhteys näkyy kääntämisessä useilla eri tavoilla: edellyttämällä kääntäjältä sekä kulttuurintuntemusta että aktiivisia ratkaisuja viestin välittämiseksi, muovaamalla lukijan käsitystä kirjoittajan kulttuurista ja vaikuttamalla siihen, mitkä kielet tai kulttuurit pääsevät esille toisia enemmän.

Tässä luvussa käydään läpi tunnettuja käännöstieteen teorioita, joista voidaan muodostaa perusta kääntämisen ja kulttuurin väliselle yhteydelle sekä sen implikaatioille. Kulttuurisidonnaisuus syntyy kielen ja kulttuurin tiiviistä kytköksestä, joka ilmenee myös tekstistä osoitettavissa olevina kulttuurisidonnaisina elementteinä (alaluku 2.1). Kulttuurisidonnaisuuden aiheuttamat haasteet näiden elementtien kääntämisessä liittyvät käännöksen vastaavuuteen eli ekvivalenssiin, jota käsitellään alaluvussa 2.2. Koska käännökset vaikuttavat niiden koskettamiin kulttuureihin monin tavoin, on käännöstieteessä keskusteltu myös kulttuurienvälisistä suhteista (alaluku 2.3). Näihin suhteisiin liittyvien valtakysymysten kenties tunnetuin käsittelijä ja kriitikko on Lawrence Venuti, jonka alaluvussa 2.4 kuvatuille näkemyksille tässä työssä esitetty ajatus käännösratkaisujen kulttuurisista vaikutuksista perustuu. Viimeisessä alaluvussa (2.5) puolestaan käsitellään kulttuurisidonnaisuudesta syntyvien haasteiden ratkaisemiseksi käytettävissä olevia käännösstrategioita sekä koko tekstin että yksittäisten elementtien tasolla.

2.1 Kulttuurisidonnaiset elementit käännöksissä

Yksinkertaistetusti esitettynä kääntäjä saa toimeksiannokseen lähdekulttuurissa kirjoitetun lähdetekstin, josta hänen on tuotettava kohdekielinen käännös käytettäväksi kohdekulttuurissa. Koska lähes kaikki tekstit sisältävät viittauksia kontekstiin (kulttuuriin), jossa ne on luotu, on kääntäjän arvioitava tekstin ymmärrettävyyttä kohdekulttuurissa. Kääntäjän ratkaisut vaikuttavat siihen, kuinka paljon implisiittistä

tietoa lukijalta edellytetään kohdetekstin ymmärtämiseksi (Leppihalme 2000: 89, Ruokonen 2006: 76–77). Tekstin muokkaaminen käännösprosessin aikana lähde- ja kohdekulttuurien välisten erojen takia on myös esitetty välttämättömyytenä (Pekkanen 2006: 91). Tällaista muutosta vaativien elementtien tunnistaminen ja muutosten tekeminen edellyttävät kääntäjältä sekä vahvaa tuntemusta kohdekulttuurista että näkemystä kulttuurienvälisestä viestinnästä. Käännösten vastaavuutta tutkinut Eugene Nida (1964: 160) toteaa, huomionarvoista on erityisesti kulttuurinen välimatka. Vastaavuuden synty ei olekaan yksiselitteistä, kun viestin lähettäjän ja vastaanottajan kontekstit ovat hyvin erilaiset.

Silloin, kun käännettävässä tekstissä esiintyy sen alkuperäiselle kulttuurille yksilöllisiä konnotaatioita sisältävä käsite, jota käännöksen vastaanottajat eivät tunne, syntyy tekstiin kulttuurisidonnainen elementti. Näihin kulttuurisidonnaisuuksiin on esitetty jakoa kiелensisäisiin ja kiеленulkoisiin elementteihin: jaottelussa kiелensisäisiä elementtejä ovat kiелenkäyttöön liittyvät asiat, esimerkiksi murteet tai lauserakenteet, ja kiеленulkoisia puolestaan sellaiset elementit, jotka viittaavat maailmaan kiелен ulkopuolella. Jako on kuitenkin jokseenkin keinotekoinen, koska yhteys kiелен ja sitä ympäröivän kulttuurin välillä on hyvin tiivis (Leppihalme 2001: 139, Franco Aixelá 1996: 56–57). Kulttuurisidonnaisia elementtejä ruututekstikäntämisessä tutkinut Birgit Nedergaard-Larsen (1993) on koonnut kiеленulkoisista kulttuurisidonnaisuuksista typologian, joka havainnollistaa näiden elementtien moninaisuutta (ks. taulukko 1).

Maantiede ym.	maantiede meteorologia biologia	vuoret, joet sää, ilmasto kasvisto, eläimistö
	kulttuurimaantiede	alueet, kaupungit, tiet, kadut jne.
Historia	rakennukset	monumentit, linnat jne.
	tapahtumat	sodat, vallankumoukset, liputuspäivät
	ihmiset	tunnetut historian henkilöt
Yhteiskunta	teollinen taso (talous)	kauppa ja teollisuus, energiantuotanto jne.
	yhteiskunnalliset organisaatiot	puolustus- ja oikeusjärjestelmät poliisi, vankilat paikallis- ja ylemmän tason hallinto
	politiikka	valtionhallinto, ministeriöt vaalijärjestelmä, puolueet poliitikot, poliittiset järjestöt
	yhteiskunnalliset olosuhteet	ryhmät, alakulttuurit elinolosuhteet, ongelmat
	elintavat, tottumukset	asunnot, liikenne, ruoka, ateriat vaatetus, päivittäistavarat perhesuhteet
Kulttuuri	uskonto	kirkot, rituaalit, moraali papit, piispat uskonnolliset juhlapyhät, pyhimykset
	koulutus	koulut, opistot, korkeakoulut koulutuslinjat, kokeet
	media	TV, radio, sanomalehdet, aikakauslehdet
	kulttuuri, vapaa-aika	museot, taideteokset kirjallisuus, kirjailijat teatterit, elokuvateatterit, näyttelijät muusikot, idolit ravintolat, hotellit yökerhot, kahvilat urheilulajit, urheilijat

Taulukko 1: Nedergaard-Larsenin (1993) luokittelu kielenulkoisista käännösongelmista (käännös JL).

Nedergaard-Larsen itse on määritellyt luokittelunsa käsittelevän kielenulkoisia elementtejä, mutta esimerkiksi Javier Franco Aixelá (1996: 56–57) kyseenalaistaa kielen ja sen ulkopuolisen maailman erottamisen toteamalla, että koko kieli on syntynyt kulttuurista. Franco Aixelá (1996: 56–60) esittääkin, että vaikka kulttuurisidonnaisuuksina tyypillisimmin ajatellaan sellaiset elementit, jotka viittaavat yhteiskunnallisiin instituutioihin, maantieteeseen, historiaan tai muihin helposti osoitettavissa oleviin asioihin, on tämä tulkinta laajennettavissa käsittämään kaikki sellaiset elementit, joille ei ole kohdekulttuurissa vastinetta ja jotka siten syntyvät konfliktista kulttuurien välillä. Franco Aixelá (1996: 58) määrittelee kulttuurisidonnaiset elementit seuraavasti:

Those textually actualized items whose function and connotations in a source text involve a translation problem in their transference to a target text, whenever this problem is a product of the nonexistence of the referred item or of its different intertextual status in the cultural system of the readers of the target text.

Nedergaard-Larsen ja Leppihalme, jotka käyttävät jaottelua sisäisiin ja ulkoisiin elementteihin, ovat puolestaan esittäneet seuraavat määrittelyt kielenulkoisista kulttuurisidonnaisuuksista (joista Leppihalme käyttää termiä *reaalia*):

Problems referring to the surrounding reality (as compared to intralinguistic or language-related problems, that arise due to differences in language systems and usage). (Nedergaard-Larsen 1993: 238.)

[L]exical elements (words and phrases) which are said to refer to the real world "outside language". (Leppihalme 2001: 139.)

Sanojen ja kielenulkoisen maailman suhdetta kielenkäyttäjän kannalta on myös kielitieteessä yritetty selittää usein eri teorioin, joista jyrkimmät kyseenalaistavat minkäänlaisen vastaavuuden syntymisen erikielisten välille (Häkkinen 1997: 171–172). Kun tarkastellaan vastaavuutta kulttuurisidonnaisuuksien kannalta, olennaista on todeta sen haasteiden liittyvän käännettävän elementin käyttöön ja tulkintaan jossakin *tietyssä kontekstissa*. Tyypillisesti kyseessä on kulttuurinen konteksti, mitä ei kuitenkaan ole syytä rajoittaa kansallisiin kulttuureihin. Kulttuurisidonnaisen elementin syntymisen kannalta keskeistä on – Franco Aixelán (1996: 58) ja Nedergaard-Larsenin (1993: 238) sanoin – juuri se, että niistä syntyy käännöstilanteessa *ongelma*, jonka aiheuttaa vastaavan käsitteen puute tai erilaiset konnotaatiot. Kulttuurisidonnaisuus ei siten synny pelkästään jonkin lähdekulttuurille ominaisen asian kuvaamisesta, mikäli sille on muotoutunut kohdekulttuurissa vastaava asema: esimerkiksi aiemmin vieraat tuotemerkit ovat globalisaation myötä voineet tulla kahdessa eri kulttuurissa yhtä tutuiksi – joskin elementin alkuperä on yhä jäljitettävissä.

Kulttuurisidonnaisten elementtien välittäminen käänöksessä on kääntäjän usein kohtaama haaste. Koska kääntäminen ei tapahdu vain kielten välillä vaan viesti ja sen vastaanotto ovat aina sidoksissa omiin konteksteihinsa, ei vastaavuuden saavuttaminen käänöksissä ole yksiselitteistä. Kommunikointi kulttuurista toiseen perustuu

jonkinlaisen vastineen eli ekvivalentin etsimiseen, ja käännöstieteessä on (eri aikoina) kehitetty sekä erilaisia teorioita ekvivalenssista että erilaisia tapoja sen luomiseksi.

2.2 Ekvivalenssin eri muodot

Käännösten vastaavuutta kuvaava käsite *ekvivalenssi* nousi keskusteluun 1950-luvulta alkaen. Ekvivalenssin käsite on monipuolistunut alkuvaiheen funktionaalisesta tarpeesta – vastineen luomisesta silloin, kun symmetriaa kielten välillä ei ole – näkemyksiin, joissa ekvivalenssilla on eri muotoja ja asteita (Pym 2014: 7–8). Yksi tunnetuimmista on Nidan (1964) dikotomia, jossa ekvivalenssi voidaan jakaa kahteen luokkaan: dynaamiseen ja muodolliseen. Nidan (1964: 159) muodollinen ekvivalenssi keskittyy viestiin: siinä käännetään vastaavuuksia muodollisella tasolla kuten runo runoksi tai käsite käsitteeksi, ja kohdekielessä viestin tulisi vastata mahdollisimman tarkkaan lähdekielen eri elementtejä. Muodollinen ekvivalenssi on lähdetekstiorientoitunutta – Nidan sanoin sen tarkoitus on ”to permit the reader to identify himself [sic] as fully as possible with a person in the source-language context” (mp.). Dynaaminen ekvivalenssi sen sijaan keskittyy vaikutukseen. Se tavoittelee täyttä luonnollisuutta, lähdetekstin kanssa samanlaista vaikutusta ja vastaavia lukijan reaktioita: dynaamisessa ekvivalenssissa lukijalta ei edellytetä lähdekulttuurin ymmärtämistä käännöksen ymmärtämiseksi (Nida 1964: 159). Dynaaminen ekvivalenssi on siten kohdekulttuuriorientoitunutta ja käyttää kohdekielen keinoja saadakseen lukijassa aikaan samanlaisen vasteen kuin lähdeteksti omassa alkuperäisessä kontekstissään. Kuten Nida (mts: 22, 160) itsekin toteaa, dynaamisen ja muodollisen ekvivalenssin esityksessä on kyse kahdesta ääripäästä, joilla käytännössä on myös välimuotoja.

Myös Anthony Pym (2014) esittää ekvivalenssin yhdeksi länsimaisen käännöstieteen keskeisistä paradigmoista. Pym jaottelee ekvivalenssin luonnolliseen (*natural*) ja suunnattuun (*directional*). Pymin luonnollinen ekvivalenssi on vastaavuus, jonka oletetaan olevan olemassa kielten välillä jo ennen kääntämistä. Koska vastaavat käsitteet ovat lähde- ja kohdekielissä olemassa, luonnollinen ekvivalenssi toimii ”molempiin suuntiin” ja takaisinkääntäminen johtaa samaan käsitteeseen, josta alun perin lähdettiin. Esimerkkeiksi luonnollisista ekvivalenteista Pym (mts. 28–29) mainitsee jotkin luonnontieteelliset käsitteet kuten alkuaineiden nimet, jotka eksaktin luonteensa takia

ovat globaalisti yhtenevällä tavalla ymmärrettäviä. Suunnattu ekvivalenssi puolestaan liittyy ikään kuin suunnan painotukseen – siihen, että ekvivalenssi ”sijaitsee” enemmän joko lähde- tai kohdekulttuurin puolella (mts. 27). Suunnattu ekvivalenssi syntyy kääntäjien aktiivisten ratkaisujen seurauksena (mts. 24). Siinä missä luonnollinen ekvivalenssi perustuu ennestään olemassa olevaan vastaavuuteen, on suunnatun ekvivalenssin pohjana kääntäjän aktiivinen toiminta jonkinlaisen vastaavuuden saavuttamiseksi. Suunnatussa ekvivalenssissa kääntäjän käyttämät strategiat (esimerkiksi kuvailevat parafraasit) johtavat siihen, ettei luonnollisen ekvivalenssin kaltaista symmetriaa lähde- ja kohdekäsitteiden välillä ole. Näin ollen myöskään takaisinkääntäminen ei suunnatussa ekvivalenssissa toimisi (mp.). Pym (mts. 30) tiivistää oman dikotomiansa keskeisen eron kuvailemalla sitä ekvivalenssina ennen ja jälkeen käännöksen: luonnollinen ekvivalenssi syntyy siitä, mitä kielessä on ennen käännöstä, ja suunnattu ekvivalenssi siitä, mitä käännös voi tehdä kielelle.

Ekvivalenssin määritelmässä painopiste on ollut kohdekielessä, ja Nidan käsitteiden kautta tarkasteltuna dynaaminen ekvivalenssi on 1900-luvun aikana vallannut alaa muodolliselta vastinpariltaan (Nida 1964: 160, Pym 2014: 27). Dynaamista ekvivalenssia on alettu kutsua myös funktionaaliseksi ekvivalenssiksi samalla kun käännösten toimivuus on noussut keskiöön. Funktionaalisuuden kasvu näkyi ekvivalenssin haastamisena, missä keskeinen tekijä oli Katharina Reissin ja Hans Vermeerin (1984) skoposteoria. Reiss ja Vermeer esittivät, että kaikessa kääntämisessä keskeisintä on sen päämäärä, *Zweck*. Teoria sai nimensä kreikan tavoitetta tai päämäärää tarkoittavasta skopos-sanasta, ja päämäärää korostamalla Reiss ja Vermeer irrottautuivat ekvivalenssista esittäen, että kohdetekstin skopoksen ei tarvitse olla sama kuin lähdetekstin (mts. 103), jolloin vastaavuuskin määritellään uudelleen. Reissin ja Vermeerin (mts. 100–101) mukaan tiettyä käännöstopiaa tärkeämpää on käännöksen päämäärän toteutuminen, ja käännöksen skopos on riippuvainen tekstin vastaanottajista. Pym (2014: 49) kommentoi skoposteoriaa muun muassa toteamalla sen edustavan eräänlaista ”radikalisoitua funktionalismia”, jossa painopiste entisestään siirtyi lähdetekstistä kohdetekstiin. Painotus näkyy myös siinä, miten Reiss ja Vermeer (1984: 30–33, 96) esittävät kulttuurienvälisen viestinnän: erot otetaan huomioon kohdekielen keinoin, ja kohdekielen kulttuuriset normit ratkaisevat.

Ekvivalenssia paradigmana on kritisoitu muun muassa täyden vastaavuuden mahdottomuudesta ja koko ekvivalenssikysymyksen naiiviudesta (Pym 2014: 7). Useat käännöstieteilijät ovat todenneet, että absoluuttista vastaavuutta kielten välillä ei voida tuottaa ja että ekvivalenssista tulee puhua suhteellisenä käsitteenä, koska täyttä samuutta ei ole saavutettavissa (ks. esim. Nida 1964: 156, Hatim & Mason 1990: 8, Bassnett 2002: 22). Pym (2014: 21, 37) mielestä ekvivalenssi ylipäättään on ”*a belief structure*”, mutta toisaalta luonnollinen ekvivalenssi voi toimia eräänlaisena perustana, jota vasten muita paradigmoja tarkastellaan. Ekvivalenssista puhuttaessa onkin syytä muistaa sen suhteellisuus ja väistämätön vajaavaisuus. Kun tämä rajoite otetaan huomioon, voidaan ekvivalenssia käyttää lähtökohtana erilaisiin käännösten tarkasteluihin. Funktionaalisuuden korostumisen myötä keskustelut ekvivalenssin eri muodoista painottuivat suurilta osin kohdekieliseen lukijaan ja käännöksen toimivuuteen kohdekulttuurissa. Erityisesti skoposteoria hylkää lähdetekstin ja keskittyy vastaanottajaan. Toimivuuden korostamisella ja ekvivalenssin painottumisella kohdekulttuuriin on kuitenkin kulttuurienvälisen viestinnän kannalta merkittäviä seurauksia, sillä käännös ei ole neutraali – teksti on aina enemmän kuin mikään vastaavuus, ja alkuperäisen kulttuurin muodostavat sen luonteenomaiset kielelliset ominaisuudet, jotka eivät voi pysyä käännöksessä muuttumattomina (Venuti 2013: 3). Kääntämisen vaikutusta kulttuureihin onkin viime vuosikymmeninä tutkittu runsaasti.

2.3 Kulttuurinäkökulma ja kulttuurienväliset suhteet

Lähde- ja kohdekulttuurien välisen suhteen tarkastelu edellyttää irrottautumista käännöksen funktion korostamisesta. Toisaalta myös kulttuurieroja tarkasteleva käännöstutkimus on osittain painottunut käännösten toimivuuteen kohdekielisen lukijan kannalta (ks. Leppihalme 2007). Käännöstieteessä on kuitenkin kehittynyt myös kulttuurisen käännöstutkimuksen haara, joka käsittelee kääntämisen yhteiskunnallisia vaikutuksia sekä niiden eettisiä ja poliittisia seurauksia ja jossa kulttuurikysymykset eivät ole enää erillisiä vaan kytkeytyvät muuhun tutkimukseen (Bassnett 2002: 3, Venuti 2012: 271). Vaikka jo Nida (1964: 161) totesi kulttuurierojen aiheuttavan huomattavasti enemmän käännösongelmia kuin kielten rakenne-erojen, oli Nidan suhtautuminen näihin ongelmiin jokseenkin yksipuolinen: tavoitteena oli niiden ratkaisu lukijan kannalta tyydyttävästi. Esimerkiksi lähdetekstin rakenteellisia ja sanastollisia

elementtejä korostava käänнос voi Nidan (mts. 25–26) mukaan viedä lukijan vieraaseen kulttuuriin – mutta vierasperäisen oloisessa tekstissä lukija ei Nidan mielestä ole kotonaan eikä osaa sitä arvostaa. Tämä vastaanottajan korostaminen kuvastaa ajatusmaailmaa, jota haluttiin kulttuurisella painotuksella kyseenalaistaa.

Tekstien sisältämien kulttuurisidonnaisten elementtien kääntämistä on tutkittu etenkin kaunokirjallisuudessa runsaasti. Tässä keskustelussa käsitys *oikeasta* käännostavasta on vaihteleva: esimerkiksi Leppihalme (1997, 2001) korostaa näkökulmassaan funktionaalisuutta ja ymmärrettävyyttä kohdekielisen lukijan silmin, kun taas kriittisistä näkökulmistaan tunnettu Venuti (1995, 1998) suorastaan hyökkää ymmärrettävyyden ja sujuvuuden ihannoitua kohtaan. Yksittäisten elementtien kääntämisen lisäksi on käsitelty paljon käännosten laajempia vaikutuksia – sitä, miten käännostilla voidaan muodostaa kulttuurisia identiteettejä sekä luoda (toivotun kaltaisia) representaatioita lähdeteksteistä ja -kulttuureista. Tällainen käännosten analysointi paljastaa, mikä lähdekulttuurissa on kääntävän kulttuurin mielestä kiinnostavaa ja ymmärrettävää. (Venuti 2012: 275.) Käännostiede voidaan nähdä ainutlaatuisena tapana tutkia kulttuurienvälistä vuorovaikutusta, koska kääntäjän strategiat peilaavat ajalleen tyypillisiä konventioita ja kertovat näin kulttuurien ominaisuuksista kyseisenä ajanjaksona. Käännosten tarkastelu voi antaa tietoa esimerkiksi siitä, miten kulttuurien maantieteellinen välimatka vaikuttaa eri käännoststrategioiden käyttöön. Lisäksi käännosten vastaanotto kertoo strategioiden vastaanotosta eri kulttuureissa, ja julkaistut käännostet konstruoivat kulttuureita ottamalla muotoja, joiden avulla lähdetekstien on mahdollista päästä sisälle kohdekulttuuriin ja toimia osana sitä. (Bassnett & Lefevere 1998: 6–7, Leppihalme 2007: 365.) Näin ollen suhde on kaksisuuntainen: kulttuuri vaikuttaa kääntäjän strategiaihin, ja kääntäminen vaikuttaa sen koskettamiin kulttuureihin.

Tiettyjen käännoststrategioiden esiintymistä tietyissä kulttuureissa on pyritty hahmottamaan esimerkiksi luokittelemalla kieliympäristöjä vahvoihin ja heikkoihin kulttuurijärjestelmiin. Even-Zoharin (1978/2012: 163–164) mukaan heikot ja perifeeriset järjestelmät ottavat vierautta vastaan vahvoja enemmän. Näkemystä tukee Robyns (1994: 60–64), joka esittää, että vahvassa asemassa olevassa järjestelmässä käytetään usein vieraat elementit valtakulttuuriin mukauttavia käännoststrategioita, jotka estävät vierauden korostumisen, kun taas heikoimmat järjestelmät hyväksyvät vierauden

sellaisenaan. Valtasuhteet voivat kuitenkin vaihdella, ja esimerkiksi poliittisista syistä yksi kulttuuri voi jonakin ajanjaksona olla toiselle valtajärjestelmä mutta kolmannelle ei (Even-Zohar 1978/2012: 165–166). Lisäksi vahvassa järjestelmässä käännosten määrä on tyypillisesti vähäinen, kun taas heikossa järjestelmässä käännetään paljon. Vahvoja järjestelmiä on katsottu olevan esimerkiksi Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Ranskassa, joiden ajatellaan olevan kielialueiden arvohierarkiassa korkeissa asemissa (Robinson 1997: 32–33, Robyns 1994). Vastaavasti esimerkiksi Suomessa on tämän näkökulman mukaan pienuutensa ja syrjäisen sijaintinsa takia heikko kirjallisuusjärjestelmä, jossa käännetään runsaasti mutta josta käännetään muille kielille huomattavasti vähemmän (Aaltonen 2001: 397–399).

Kääntämisellä ja käännoksillä on siten monia vaikutuksia kulttuurienvälisiin suhteisiin. Tymoczko ja Gentzler (2002: xvi) esittävät, että kulttuurinäkökulma on nostanut esiin myös valtanäkökulman, sillä käänнос tuo aina jotakin lähettävästä kulttuurista vastaanottavaan. Valtakysymys on läsnä yhtä lailla käännoismääristä ja -suunnista puhuttaessa¹⁸. Bassnettin (2002: 5) mukaan 2000-luvulla edelleen tuodaan esiin epätasaisia valtasuhteita, jotka ovat kytkeytyneet kääntämiseen. Kymmenisen vuotta Bassnettin kommentin jälkeen Venuti (2013: 6) toteaa, ettei kääntäjän valintojen kulttuurisia ja yhteiskunnallisia implikaatioita edelleenkään täysin ymmärretä. Juuri siksi niitä tulisi edelleen tutkia, mihin seuraavassa alaluvussa esitetty venutilainen näkökulma tarjoaa yhden mahdollisen lähtökohdan.

2.4 Venuti ja valtasuhteet

Kun puhutaan kulttuurienvälisten valtasuhteiden ilmenemisestä kääntämisessä, on Lawrence Venuti väistämättä ensimmäisenä esiin nousevien nimien joukossa. Venuti on käännoستieteessä globaalisti tunnettu yhdysvaltalainen professori, kääntämisen tutkija ja opettaja, joka tunnetaan ennen kaikkea kotouttavaa käännoستapaa kritisoivista teksteistään. Venutin pääteoksina voidaan nähdä *The Translator's Invisibility: A history of translation* (1995) sekä *The Scandals of Translation: Towards an ethics of difference* (1998), joissa Venuti kritisoi angloamerikkalaisissa maissa hänen mukaansa vallitsevia,

---

18 Valtaa käsittelee myös jälkikolonialistisen käännoستutkimuksen yksi haara, ks. esim. Robinson 1997: 14.

kotouttamista suosivia käännöstapoja. Kotouttamista kritisoidessaan Venuti vaatii tilalle vieraannuttavia ja vähemmistöyttäviä (*minoritizing*) strategioita. Venutin ihanne on käännöstapa, joka tuo esiin sekä kääntäjän että tekstin statuksen käännöksenä ja tekee tämän poikkeamalla vallalla olevista kotoperäisistä konventioista. Kulttuurierot huomioivassa käännöstieteellisessä keskustelussa onkin Venutin myötä nostettu esiin globaalien käännösstrategioiden jako kahteen vaihtoehtoon: kotouttamiseen ja vieraannuttamiseen. Tämä strategiadikotomia voidaan tiivistää ajatukseen, jossa kotouttaminen tarkoittaa käännöksen sovittamista kohdekulttuuriin ja vieraannuttaminen puolestaan lähdetekstin vierauden esiintuomista – joskin Venutille vieraannuttaminen tarkoittaa ennen kaikkea vierautta suhteessa vastaanottajan konventioihin.

Venutin pääajatus on, ettei kääntäminen ole koskaan tasavertaista toimintaa (ks. esim. Venuti 1998: 11). Venutin mukaan käännetty viesti on aina muodostettu uudelleen erilaisten arvojen mukaan eri kielissä ja kulttuureissa, ja kääntäminen on väistämättä ainakin jossain määrin puolen valinta – toimintaa, joka nojautuu joihinkin rakenteisiin ja instituutioihin enemmän kuin toisiin (Venuti 2013: 13, 156). Venutin teorioiden raamit ovat angloamerikkalaisissa käännöskonventioissa ja englanniksi kääntämisessä. Lisäksi Venuti pohjaa esityksensä kaunokirjalliseen kääntämiseen, mitä hän perustelee sanomalla tätä kääntämisen alaa innovatiivisten teorioiden ja käytäntöjen lähteeksi (1995: 41). Toisaalta Venuti (1998: 167) yhtä lailla toteaa kaunokirjallisen kääntämisen konventioilla olevan yhtä kääntämisen alaa laajempia vaikutuksia.

Venuti (1995: 15; 1998: 8, 160) perustaa kritiikkinsä käännöskirjallisuuden ja sen julkaisemisen maailmanlaajuiseen epätasapainoon, sillä englantia on huomattavasti useammin käännettävä kuin käännöksen kieli. Venuti (1995: 14–15) esittää, että tämä epätasapaino on vahvistanut angloamerikkalaisen kulttuurin ylivaltaa ja samalla johtanut kotouttavien strategioiden suosimiseen englanninnoksissa. Laaja-alaisella kotouttamisella on monia seurauksia, joista keskiöön on syytä nostaa Venutin käsittelemä ”etnosentrinen väkivalta”. Kotouttavat käännökset mahdollistavat toisen kulttuurin sivuuttamisen vähempiarvoisena sekä kohdekulttuurissa vallalla olevien, lähdekulttuuria koskevien stereotyyppien vahvistamisen (Venuti 1998: 71–72, 130–131). Venuti (1995: 21) näkee etnosentristä väkivaltaa esimerkiksi Nidan lähestymistavoissa, joissa suositaan dynaamista ekvivalenssia ja adaptaatiota (ks. esim. Nida 1964: 216–221). Venuti (1995: 21–22) esittää Nidan dynaamisen ekvivalenssin

syntyvän kohdekulttuurin ehdoilla, jolloin kohdekulttuuri myös kontrolloi kommunikointia. Nida (1964) käsittelee kuitenkin asetelmaa, jossa viestin lähettävä osapuoli pyrkii sijoittamaan oman ideologiansa vastaanottavaan kulttuuriin, jolloin kotouttavista metodeista huolimatta tuskin voidaan puhua kohdekulttuurista kontrolloivana osapuolena. Venutin esittämää ajatusta siitä, että valta olisi aina vastaanottajalla, ei tulekaan tulkita näin yksiselitteisesti (ks. Paloposki & Oittinen 1998/2000).

Paheksumastaan kotouttavasta käännöstavasta Venuti antaa runsaasti esimerkkejä. Venuti kritisoi erityisesti käännettävien tekstien sujuvuutta (*fluency*) sekä läpinäkyvyyttä (*transparency*), koska ne luovat illuusion alkuperäisestä, kohdekulttuurissa tuotetusta tekstistä. Kuvitelma alkuperäisyydestä peittää kieli- ja kulttuurierot, jotka toisivat myös hierarkiassa alemman kielen esiin. Sujuvuus ja läpinäkyvyys tarkoittavat Venutille käännöksiä, joissa mikään ei siirrä lukijan huomiota tekstin statukseen käännöksenä. Kotouttava käännös poistaa vieraat elementit tai muuntaa ne lukijalle tutummiksi; se tekee vieraudesta ymmärrettävää ja samaistuttavaa eikä jätä tekstiin mitään, mikä keskeyttäisi lukukokemuksen (Venuti 1998: 18, 77). Lisäksi Venuti (1995: 61–64, 78) varoittaa kotouttavan strategian voivan piilottaa käännöksen tekijän mahdollisen kulttuurisen väkivallan tai poliittisen agendan.

Kotouttamista vastustava vieraannuttava käännösstrategia puolestaan näyttäytyy Venutin teksteissä epätäsmällisempänä. Venutin vieraannuttamisen lähtökohta on sujuvuuden välttäminen (ks. esim. 1998: 99) – toisin sanoen täytyy ensin tuntee kotouttavat menetelmät, jotta tietää miten niistä on mahdollista poiketa. Venutin (1995: 23, 305, 1998: 83–84) mukaan kääntämisen etnosentrisyyttä voidaan vähentää, mikäli vastustetaan kotoperäisiä kulttuurisia normeja ja kaanonien. Samalla kuitenkin vieraannuttamisen välineet on haettava kohdekielestä (Venuti 1998: 14–16). Vieraannuttamisessa Venuti korostaa välittömän ymmärrettävyyden ja sujuvuuden hankaloittamista sekä kulttuurierojen esiin nostamista. Venutilaisen vieraannuttamisen erityispiirteenä voidaan nähdä sen suhde lähde- ja kohdekulttuureihin: Venuti painottaa kohdekulttuurin kokemaa vierautta enemmän kuin lähdekulttuurin näkyvyyttä.

Jyrkkyydestään huolimatta Venuti myöntää, että käännös on aina eräänlainen kohdekielen ominaisuuksien kautta tehty tulkinta, eikä kääntäjä voi koskaan täysin

välttää kotouttamista (1998: 5). Kun Venutin tekstejä (1995, 1998, 2013) luetaan kronologisesti, niissä on nähtävissä jonkinasteista laantumista. Aiemmissa teoksissaan paljon kääntäjää yksilönä ja kääntäjän vastuuta esiin nostanut Venuti myöhemmin (2013: 152) tunnustaa, että esimerkiksi sopimukset voivat rajoittaa käännöksessä käytettävissä olevia strategioita. Toisaalta jo vuonna 1998 Venuti vähemmistöyttämisestä puhuessaan kehottaa välttämään lukijan karkottamista liian vieraannuttavalla otteella. Jyrkkyyden vähenemisestä huolimatta Venuti (2013: 78–79) ei unohda keskeistä teemaansa valtasuhteista vaan muistuttaa, että kääntämisellä tai sen tutkimisella voidaan tuoda tietoisuuteen sosiaaliset ja yhteiskunnalliset hierarkiat, joita eri kielten ja kulttuurien välillä on.

Venutin teoriat ovat käännöstieteessä herättäneet paljon keskustelua ja saaneet osakseen myös kritiikkiä. Esimerkiksi Gentzler (2002: 202–203) kritisoi Venutia liiasta yksinkertaistamisesta valtakysymysten suhteen ja epäilee Venutin ajatusten asemaa teorioina. Robinson (1997: 109–111) puolestaan tunnustaa Venutin näkökulman kotouttamisesta imperiumin keskeisenä työkaluna muiden kulttuurien häivyttämisessä, mutta kyseenalaistaa lukijan reaktion Venutin oletusten mukaisesti – Robinsonin mukaan ei ole selvää, että kotouttaminen ylläpitäisi valtasuhteita tai että vieraannuttaminen havahduttaisi lukijan niistä. Samoin Paloposki ja Oittinen (1998/2000) osoittavat, etteivät Venutin yleistykset kotouttamisesta kielteisenä ja vieraannuttamisesta myönteisenä käännöstapana päde lähtökohdiltaan erilaisissa tilanteissa. Osa Venutin kohtaamasta kritiikistä perustuu venutilaisen vieraannuttamisen suhteeseen lähdekulttuurin kanssa. Pymin (2014: 20) näkemys on, että Venuti ei ole niinkään huolissaan pienten kulttuurien kohtelusta vaan valtakulttuurien tavasta nähdä muu maailma. Vierauden itsetarkoituksellinen korostaminen ei Venutin jyrkimmissä esityksissä näyttäydy lähdekulttuurin kunnioituksena (ks. esim. Venuti 1995: 123). Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei kuitenkaan ole syventyä käännöstieteessä käytyyn Venuti-keskusteluun vaan analysoida ja hyödyntää venutilaisia teorioita siitä näkökulmasta, miten ne ovat sovellettavissa kaunokirjallisen alkuperänsä ulkopuolelle.

Venutilainen tarkastelu onkin käyttökelpoisinta silloin, kun muistetaan Venutin teorioiden sekä etenkin kotouttamisen ja vieraannuttamisen suhteellisuus. Koska venutilainen vieraannuttaminen voi syntyä vain suhteessa siihen, mikä on kulloinkin lähdekulttuurissa kotouttavaa (Venuti 1995: 203), on jokaisen käännöksen asetelma

arvioitava erikseen. Venuti yhtäältä kritisoi kotouttamista myös pienten kielten toimiessa vastaanottajina (2012: 277), toisaalta antaa ymmärtää että käyttämällä kotouttamista nationalistiin tarkoituksiin (2013: 117) pienet kielet voisivat vahvistaa omaa asemaansa. Vaikka Venuti puhuukin pääasiassa asetelmasta, jossa valta ja hierarkia ovat vastaanottajan puolella, ja tässä kontekstissa jyrkästikin vastustaa kotouttamista, on Venutissa luettavissa viitteitä kotouttamisen hyötyihin asetelman ollessa erilainen. Venutilla voidaan ajatella olevan eräänlainen 'sijainnin etiikka', joka perustuu kulttuurierojen huomioimiseen (Koskinen 2000: 55).

Vaikka Venutin teorioiden tausta on kaunokirjallisuudessa, esittää hän itsekin kirjallisuuden kääntämisen olevan sovellettavissa myös teknisempien tekstien kääntämiseen – joskin Venuti korostaa kaunokirjallisen kääntämisen standardeja luovaa asemaa teknisten tekstien kääntämiseen verrattuna (Venuti 1995: 41). Venuti epäilee asiatekstikäännösten olevan sidottuja alan käytäntöihin ja kääntäjän tekemiinsä sopimuksiin, jotka estävät monien vaihtoehtoisten strategioiden käytön (Venuti 1995: 41, 1998: 23–24, 2013: 152). On kuitenkin syytä muistaa, että Venutin oma käännohistoria on kaunokirjallinen. Esimerkiksi EU-kääntämistä tutkinut Kaisa Koskinen (2000: 57) kyseenalaistaa Venutin rajoituksen, jossa teknisten käännosten konventiot estäisivät vieraannuttavien strategioiden käytön. Vaikka Venuti ei itse uusia aihepiirejä lähestyisikään, ei mielestäni ole syytä jättää hänen keskeisiä ajatuksiaan hyödyntämättä myös erilaisissa asiateksteissä ja erityisalojen käännoksissä. Keskeisten teemojen – valtasuhteiden, kulttuurierojen tunnustamisen ja tasa-arvoisemman viestinnän tavoittelun – merkitystä muissa tekstilajeissa ei tule väheksyä.

Venutin (1998: 188) mukaan erot lähde- ja kohdekulttuurien konteksteissa voivat olla monella tasolla: kyse ei ole vain kieliympäristöihin rajautuvista kulttuurieroista vaan myös taloudellisesti tai poliittisesti epätasa-arvoisista asetelmista. Samoin kääntämisen motiivit ja vaikutukset riippuvat osapuolten asemasta globaalissa taloudessa (mts. 158–159). Englannin valta-asema ei ole ainoastaan valtakulttuuriin liittyvä kielikysymys vaan vahvasti sidoksissa etenkin taloudellisiin ja teknologisiin hierarkioihin. Englannin kielen asema ei myöskään ole esillä ainoastaan Venutin käsittelemässä kaunokirjallisuudessa vaan laajalti eri alojen teksteissä. Kääntämisen strategioita ja niiden valtasuhteita implikoivia merkityksiä tiedostamalla käännosten käyttäjien ja tilaajien on mahdollista paremmin reagoida englannin dominanssin kulttuurisiin ja

yhteiskunnallisiin vaikutuksiin (Venuti 2013: 78–79), mikä puoltaa venutilaisesta näkökulmasta tehtävää, käännöksiä vertailevaa tutkimusta (Munday 2012: 231).

Globalisaation myötä käännökset eivät enää vain levitä valtakulttuurien arvoja vaan myös altistavat ne paikalliselle käsittelylle, jossa ne voivat erottua kotoperäisestä erilaisina (Venuti 1998: 159). Muuttuvissa olosuhteissa Venutin (mts. 165) mielestä pysyvää on kuitenkin se, että kääntämistä käytetään hierarkian luomiseen vallassa olevien ja alempiarvoisten kielten sekä kulttuurien välillä. Näiden asetelmien tarkastelu on usein yhtä lailla relevanttia myös kaunokirjallisuuden ulkopuolella. Venutin kenties keskeisin teesi on kääntämisen neutraaliuden mahdottomuus, mistä hän eri alojen käännösten tutkimista – joskin sitä suoraan osoittamatta – puoltaen toteaa, että jokainen käännösprojekti tulee arvioida myös sen yhteiskunnallisten vaikutusten kannalta (Venuti 1998: 82). Vaikka monen alan tekstien kääntämiseen kytkeytyykin runsaasti alasiidonlaisia normeja ja käytäntöjä, eivät näiden tekstien käännökset ole immuuneja strategioidensa arvioimiselle ja mahdolliselle kritisoinnille.

2.5 Kääntäjän strategiat

Kääntäjän tekemistä ratkaisuksista käytetään usein nimitystä *strategia*. Kun kääntäjä havaitsee tekstissä kulttuurisidonnaisia elementtejä, on niiden kääntämiseen valittava sopiva menetelmä. Käännösstrategiat voidaan jakaa kokonais- ja paikallisstrategioihin. Yksinkertaistetusti kokonaisstrategia – tai globaali strategia – on se, jonka kääntäjä valitsee koko tekstin tasolle. Paikallisstrategioita puolestaan tarvitaan yksittäisten tekstinkohtien ratkaisemiseksi. Leppihalmeen (2007: 366) mukaan käännöstieteellisessä tutkimuksessa ei olla yksimielisiä siitä, ovatko kaikki kääntäjän ratkaisut hänen valitsemiaan strategioita, vai voidaanko sanaa *strategia* käyttää vain silloin, kun kääntäjä tekee ratkaisunsa tietoisesti. Gentzler (2002: 197) esittää, että tiedostaen tai tiedostamatta kääntäjät kuitenkin mukautuvat joihinkin standardeihin ja poikkeavat toisista. Tiedostamatta tehtyihin käännösratkaisuihin voivat vaikuttaa esimerkiksi konventiot, joita kääntäjä huomaamattaan poimii ympäristöstään ja päättyy näin noudattamaan ajalle tyypillisiä strategioita. Käännösratkaisujen tutkiminen on relevanttia muun muassa siksi, että se antaa tietoa sekä kulttuurienvälisistä suhteista että vallalla olevista käännöstavoista.

Osiassa 2.5.1 kuvataan kotouttavia ja vieraannuttavia kokonaisstrategioita sekä tyypillisesti niihin liitettäviä käännösratkaisuja. Osiassa 2.5.2 käsitellään kulttuurisidonnaisten elementtien kääntämiseen käytettäviä paikallisstrategioita ja esitellään Leppihalmeen (2001) strategialuokittelu.

2.5.1 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen

Kotouttaminen ja vieraannuttaminen nousivat keskiöön Venutin teorioiden myötä ja muodostavat nyt yhden käännöstieteen tunnetuimmista strategiadiakotomioista (Kemppanen, Jänis & Belikova 2012: 7). Vieraannuttamisen käsitteenä voidaan kuitenkin katsoa syntyneen jo 1800-luvulla Friedrich Schleiermacherin näkemyksissä (ks. Ruokonen 2004, Venuti 1995). Schleiermacher esitti muun muassa, että vieraannuttavalla eli lähdetekstiä korostavalla käännöksellä voitaisiin rikastaa vastaanottavaa kieltä (Venuti 1995: 99), sillä vieraat elementit tuovat mukanaan jotakin uutta. Yksinkertaistetusti esitettynä kotouttava käännösstrategia poistaa tekstistä lähdekulttuurista kumpuavaa vierautta, joka voisi keskeyttää lukukokemuksen, kun taas vieraannuttava strategia säilyttää vieraita elementtejä, vaikka lukija voisi kokea ne itselleen vieraiksi tai hankalasti ymmärrettäviksi (ks. esim. Leppihalme 2007: 372–373, Pekkanen 2006: 92, Ruokonen 2006: 63). Franco Aixelá (1996: 54) käyttää kotouttavasta strategiasta nimitystä *conservation* ja vieraannuttavasta nimitystä *naturalization* – hänen esityksensä korostaa näiden strategioiden ääripäitä, sillä ensimmäiseen vaihtoehtoon sisältyy kulttuurierojen hyväksyminen ja säilyttäminen, kun taas jälkimmäisessä teksti muunnetaan kulttuuriseksi kopioksi kohdekontekstista.

Keskustelua kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta on pääasiassa käyty kaunokirjallisuuden kääntämisessä, sillä siinä kääntäjällä on katsottu olevan eniten vapauksia. Lisäksi aiheen käsittelyssä on paikoitellen painottunut toimivuus ja kohdekielisen lukijan huomioiminen. Vieraannuttavan strategian käyttöä on esimerkiksi arvioitu siltä kannalta, minkä verran lukija sietää vieraita elementtejä (Leppihalme 2007: 372–373) ja onko kääntäjä tarpeeksi helpottanut vieraiden elementtien kohtaamista vai jääkö merkityksen ymmärtäminen lukijan vastuulle (Ingo 1990: 296–297). Leppihalmeen (2007: 367) mukaan keskustelussa on korostunut käännösten

hyväksyttävyys kohdekulttuurissa, jolloin kääntäjän tavoite on ollut sopeuttaa teksti kohdekulttuuriin ja vähentää lukijan kohtaamia vieraita elementtejä. Tekstin muokkaamisen peruste ei tällöin ole ollut lähdekulttuurin piirteiden huomiointi vaan lukijan oletetun tietämyksen määrä, jotta tekstin toimivuus kohdekulttuurissa ei kärsisi.

Kysymys kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta on nähtävissä myös Nidan ekvivalenssiteorioissa. Nida (1964: 182) nostaa yhdeksi tärkeimmistä käännöksen arviointikriteereistä lukijan vasteen samanlaisuuden (*equivalence of response*). Tämä samanlaisuus voi kuitenkin Nidan mukaan painottua joko lähde- tai kohdekulttuuriin sen mukaan, tuleeko vastaanottajan ymmärtää alkuperäinen vaste vai siirretäänkö se toisen kulttuurin kontekstiin. Muodollisessa ekvivalenssissa tekstin alkuperäinen tarkoitus syntyy suhteessa siihen, missä tarkoitus alun perin ilmaistiin, kun taas dynaamisessa ekvivalenssissa se täytyy hahmottaa suhteessa vastaanottavaan kulttuuriin. (Mts. 182-183.) Alkuperäisen tarkoituksen ymmärtäminen on tässä Nidan (mts. 183) vastine oikeellisuuden, tarkkuuden ja uskollisuuden käsitteille. Muodollinen ekvivalenssi on lähdekulttuuriorientoitunutta ja pyrkii tuomaan siitä kaiken esiin. Vaikka Nida (mts. 165–166) puhuu tässä yhteydessä esimerkiksi rakenteellisista vastaavuuksista kuten verbin kääntämisestä verbiksi, kulttuurinäkökulmasta kiinnostavaa on Nidan ajatus siitä, että muodollinen ekvivalenssi säilyttää merkitykset sellaisina, kuin ne ovat lähdekontekstissa. Näin ollen muodollisessa ekvivalenssissa kaikki sisältö ei ole valmiiksi ymmärrettävää kohdekieliselle lukijalle.

Dynaamisessa ekvivalenssissa paino on vastaanottajan reaktiossa (Nida 1964: 166), millä tarkoitetaan pääasiassa sitä, ettei vastaanottaja saa kohdata esteitä lukukokemuksessaan. Dynaaminen ekvivalenssi painottaa käännöksen autenttisuutta ja luonnollisuutta, ja luonnollinen käännös puolestaan on täysin huomaamaton, täysin kohdekielinen ja täysin kohdekielen kontekstissa. Dynaaminen ekvivalenssi välttää kaikkea, mikä kiinnittäisi lukijan huomion käännökseen, ja poikkeama tästä voi tarkoittaa jopa kääntäjän epäonnistumista. (Mts. 166–171.) Yksinkertaistetusti ajateltuna muodollinen ekvivalenssi tukisi vieraannuttavaa kokonaisstrategiaa ja dynaaminen puolestaan kotouttavaa. Kulttuurisidonnaisuus käännettävissä teksteissä on kuitenkin niin moniulotteista, että kääntäjän olisi vaikea noudattaa vain joko kotouttavaa tai vieraannuttavaa strategiaa. Myös Nida (1964: 167) toteaa, ettei kulttuurisidonnaisuuksia voida välittää käännöksessä jättämättä joitakin jälkiä vieraasta ympäristöstä.

Kaunokirjallisuuden kääntämisessä ovat kääntäjän vapauksien myötä korostuneet myös kääntäjän yksilölliset ratkaisut – Leppihalme (2000: 99) esittää, että oman analyysinsä perusteella kääntäjä päättää niistä keinoista, joilla hän saa välitettyä haluamansa merkityksen tai vaikutuksen. Osan kotouttamiseen ja vieraannuttamiseen liittyvistä ratkaisuista kääntäjä saattaa tehdä tiedostamatta (Ruokonen 2004: 63), eivätkä strategioiden erotkaan ole aina yksiselitteisiä. Tymoczkon ja Gentzlerin (2002: xviii) mukaan kulttuurinäkökulman nousun alkuvaiheissa ongelmallista oli se, että dikotomioita sovellettiin kritiikittä – aivan kuin kääntäjä toimisi eräänlaisissa joko–tai-olosuhteissa, joissa hän joko tukee vallitsevaa tilannetta sujuvilla, kotouttavilla käännöksillä tai vastustaa jotakin hegemoniaa vieraannuttavilla strategioilla. Vaikka puhutaankin kääntäjän *kokonaisstrategiasta*, on käännös harvoin täysin yksiselitteisesti jommankumman strategian edustaja.

Käsitykset ihanteellisesta tasapainosta kotouttamisen ja vieraannuttamisen välillä eivät myöskään ole käännöstieteessä yhtenäisiä. Venutin (ks. 2.4) lisäksi useat tutkijat ovat esittäneet näkemyksiään näiden strategioiden vaikutuksista. Esimerkiksi Bassnett ja Lefevere (1998: 11) peräänkuuluttavat käännöstapaa, joka säilyttää ”ainakin osan” vieraasta kulttuuripääomasta muttei kuitenkaan liikaa lähennä lukukokemuksen viihdyttävyyttä. Leppihalme (2000: 98–99) esittää, että kääntäjän varassa on sekä vieraiden aineksien välittyminen lukijalle että sujuva lukukokemus, jossa kulttuurierot eivät ole häiritseviä. Häiritsevällä erolla Leppihalme (1997, 2000) tarkoittaa kommunikaatiota hankaloittavia kulttuurisidonnaisia ilmauksia, joista hän itse käyttää nimitystä *kulttuuritöyssy*. Mikäli tällainen hankaluus ei muilla keinoin ole vältettävissä, Leppihalme (2000: 101) suosittelee kotouttavan strategian käyttöä. Toisaalta Leppihalme (2007: 372–373) toteaa kotouttavan käännöstavan kuihduttavan lukijan elämystä lähdetekstistä ja -kulttuurista. Myös Bassnett ja Lefevere (1998: 4) kritisoivat sellaista kotouttavaa käännösstrategiaa (*standardisation*), joka hävittää lähdetekstistä kaiken vieraan ja eksoottisen.

Myös Venuti (ks. esim. 2013: 11) myöntää, että kotouttaminen on jossain määrin väistämätöntä. Kotouttavilla ja vieraannuttavilla käännösstrategioilla on kuitenkin merkittäviä vaikutuksia kulttuurienvälisiin suhteisiin. Käännökset voivat määrittää, millaisen kuvan lukija muodostaa lähdekulttuurista, koska käännettyjä tekstejä tulkitaan

sen autenttisina ilmentäjinä (Bassnett & Lefevere 1990: 9–10; 1998: 9). Kotoutetut tekstit voivat näyttäytyä lukijoille kohdekulttuurissa syntyneinä, jolloin tekstien alkuperäinen kulttuuri unohtuu. Vieraannuttavat strategiat puolestaan voivat korostaa lähdekulttuuria – tuoda sitä esiin tai osoittaa hyväksyntää sitä kohtaan. Myös osiossa 2.3 esitetty ajatus pienistä ja suurista kulttuureista on kytkettävissä kysymykseen kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta. Robinson (1997: 93–100) esittää, että niin sanotut pienet kulttuurit voivat isoista kulttuureista kääntäessään tehdä vastarintaa käyttämällä kotouttavia strategioita. Tällöin valtakulttuurin elementtejä korvataan kotoperäisillä käsitteillä ja valtakulttuurilta riistetään näkyvyys. Paloposki ja Oittinen (1998/2000) puolestaan havainnollistavat kotouttamisen käyttöä esimerkiksi vähemmistökielen statuksen kohentamiseen ja muistuttavat strategioiden vaikutuksen kontekstisidonnaisuudesta. Jo Nida (1964: 173) toteaa, että esimerkiksi vieraannuttaviin lainasanoihin suhtautuminen vaihtelee sen mukaan, miten itsevarmasti omaan kulttuuriin suhtaudutaan: niitä voidaan vastustaa, jotta vastustetaan kulttuurista dominointia. Vieraannuttamalla voidaan yhtäältä osoittaa kunnioitusta lähdekulttuurin piirteitä kohtaan, toisaalta korostaa lähdekulttuurin tunkeutumista kohdekulttuuriin.

2.5.2 Paikallisstrategiat: Leppihalmeen (2001) luokittelu

Koska täyttä ekvivalenssia ei tyypillisesti ole käännöksessä saavutettavissa, on kehitetty menetelmiä, joilla elementin merkitystä voidaan yrittää välittää. Erilaisia strategialistauksia kulttuurisidonnaisten elementtien kääntämiseen on esitetty 1970-luvulta lähtien sekä kieli- että käännöstieteessä (Pym 2014: 15), joskin käsite *strategia* ei niissä välttämättä esiinny. Nämä eräänlaiset luettelot kääntäjien vaihtoehtoista saattoivat rakentua esimerkiksi dynaamisimmasta vaihtoehdosta muodollisimpaan. 1980-luvun lopulta alkaen on käännöstieteessä julkaistu yksityiskohtaisia strategialuokitteluita, joiden pohjalta on myös laadittu uusia versioita tutkimustiedon lisääntyessä. Samantyyppisiä asioita kommentoi jo esimerkiksi Nida (1964) esittäessään, että muodollisen vastineen puuttuessa käännettävästä elementistä on annettava lisätietoa lukijalle (mts. 154) tai että pieniinkin kieliin käännettäessä kotoperäisten elementtien dynaamista vastinetta tavoitteleva käyttö välittää viestin paremmin kuin altistus vieraan valtakulttuurin käsitteille (mts. 216–221). Erilaisissa paikallisstrategioissa on viitteitä siitä, millaista globaalia strategiaa ne palvelevat –

toisaalta jako on harvoin yksiselitteinen, sillä esimerkiksi kotouttavaa strategiaa voidaan käyttää myös piilottamaan vierasperäinen agenda.

Tässä osiossa esitellään Leppihalmeen (2001) laatima paikallisstrategialuokittelu. Erityisesti käytännönläheisyytensä takia Leppihalmeen luokittelu on havainnollinen myös muilla kääntämisen aloilla kuin kaunokirjallisuudessa. Leppihalme on käyttänyt luokittelunsa pohjana Bödekerin ja Freesen¹⁹, Florinin²⁰, Nedergaard-Larsenin (1993) ja Kujamäen (1998) julkaisuja. Leppihalmeen identifioimat strategiat ovat suora siirto, käännöslaina, adaptaatio, yläkäsite, eksplisiittistäminen, lisäys ja poisto.

Suoran siirron (*direct transfer*) strategiassa kulttuurisidonnainen elementti säilytetään ja siirretään kohdetekstiin sellaisenaan. Leppihalmeen (2001: 141) luokittelussa tähän strategiaan voivat sisältyä myös kirjoitusasun pienet muutokset (esim. *strip* → *strippi*) tai vierasperäisyyden osoittaminen kursivoinnilla. Tyypillisimpiä suoraan siirrettäviä elementtejä ovat henkilö- ja paikannimet, mikäli niille ei ole vakiintunutta vastinetta kohdekielessä (mp.), mutta myös vähemmän ilmeisiä kulttuurisidonnaisuuksia voidaan säilyttää sellaisinaan. Leppihalme (201: 141, 2007: 368) esittää säilyttämisen toimivan osana vieraannuttavan käännösstrategian käyttöä mutta varoittaa toistuvien vierassanojen hankaluudesta lukukokemuksen kannalta. Suoraan siirrettyjen elementtien yhteydessä on olennaista huomioida, että vaikka käsitettä ei ole *käännetty*, ovat ratkaisut edellyttäneet kääntäjältä aktiivista strategian valintaa.

Käännöslainalla (*calque, loan translation*) tarkoitetaan suoraa, sanasanaista käännöstä lähdekielisestä ilmaisusta (esim. *annual report* → *vuosittainen raportti*). Käännöslaina – samoin kuin suora siirto – voi esitellä kohdekulttuurille käsitteen, jota siinä ei ennestään tunneta. Leppihalme esittää käännöslainan hyvin yleisenä kääntäjän strategiana mutta toteaa myös, että käännöslainojen suosioon vaikuttaa lähde- ja kohdekielen välinen hierarkia. Englanti toimii siten usein käännöslainan lähettävänä osapuolena, ja esimerkiksi suomi on tyypillinen vastaanottaja. (Leppihalme 2001: 142, 2007: 368–369.) Leppihalmeen (2001: 142) mukaan suomeen tulee englannista käännöslainoja, jotka täyttävät oikean tarpeen sanastossa. Vierautta huokuvan käännöslainan tarve

19 Bödeker, B. & Freese, K. 1987. Die Übersetzung von Realienbezeichnungen bei literarischen Texten: Eine Prototypologie. *TEXTconTEXT* 2:2/3, 137–165.

20 Florin, S. 1993. Realia in translation. Teoksessa Zlateva, P. (toim.): *Translation as Social Action. Russian and Bulgarian Perspectives*. Routledge, Lontoo, 122–128.

voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, mikäli uusi käsite olisi mahdollista muodostaa myös kotoperäisistä aineksista ja mikäli kyse ei ole vieraan kulttuurin ilmentymästä sinänsä, vaan esimerkiksi taloudellisen ylivallan aiheuttamasta tendenssistä suosia markkinajohtajan kieltä. Myös Leppihalme (2007: 369) toteaa, että käännoislainan syntyyn ei aina vaikuta varsinainen tarve uudelle ilmaisulle, vaan kyse voi olla myös vieraan kielen vahvasta vaikutuksesta kohdekielessä.

Adaptaatiolla (*cultural adaptation*) tarkoitetaan lähdekulttuurin elementin muuntamista kohdekulttuurissa tutuksi elementiksi. Adaptaatiolla pyritään siirtämään lähdekulttuurin elementti kohdekulttuuriin valitsemalla kohdekulttuurinen vastine, joka välittää alkuperäiset konnotaatiot ja assosiaatiot (Leppihalme 2001: 142) – joskaan lukijan reaktio ei adaptaation äärellä koskaan täysin vastaa alkuperäistä, koska adaptaation tavoittelemat viittaukset eivät sijaitse lähde- vaan kohdekulttuurissa. Tavallisimmin muunnettavia ja myös viittaussuhteiltaan selkeimpiä elementtejä ovat esimerkiksi mittayksiköt, mutta adaptaatiota käytetään kaunokirjallisuudessa myös paikannimien, historiallisten viittausten, tuotemerkkien ynnä muiden selkeiden kielenulkoisten elementtien muuntamiseen, jolloin strategiavalinnan vaikutus on huomattavan kotouttava. Yhtä lailla käyttöteksteissä adaptaatio on kotouttava strategia, sillä se siirtää ilmiön lukijalle tuttuun kontekstiin (esim. *handelsbolag* → *avoin yhtiö*).

Yläkäsite eli hyperonyymi (*superordinate term*) on strategia, jossa kohdetekstiin valitaan alkuperäistä elementtiä ylemmän tason käsite, jolloin kulttuurisidonnaisuus poistuu (esim. *yhteisövero* → *yrittäjän tulovero*). Yläkäsitettä käyttämällä kääntäjä voi välittää vieraan ilmaisun sisällön osittain, sillä yläkäsite on aina täsmällistä käsitettä epätarkempi. Yksityiskohtien vähenemistä ja tekstin eräänlaisesta latistumisesta huolimatta Leppihalme (2001: 143, 2007: 369) esittää, että yläkäsite voi olla hyödyllinen strategia sisällön välittämiseen, mikäli vieraat nyanssit eivät olisi vastaanottajalle ymmärrettäviä. Toisaalta sisällöstä jää jäljelle vain se osa, joka on kohdekieliselle lukijalle ennestään riittävän tuttua, joten ”sisällön välittymistä” on syytä arvioida kriittisesti.

Eksplisiittistäminen (*explicitation*) on lisätietoa tekstin sisälle tuottava strategia. Eksplisiittistävässä tarkennuksessa voidaan lisätä vieraan elementin ympärille tarkentavia ja lukijaa auttavia sanoja tai muuntamaa ilmaisu kokonaan tarkemmaksi

(Leppihalme 2001: 143). Tällaisena tarkennuksena toimisi esimerkiksi *yhteisövero* → *Suomessa perittävä yrityksen tulovero*. Eksplisiittistäminen voi joko sujuvoittaa lukukokemusta lisäämällä hienovaraisia apuja tai toisaalta myös korostaa elementtien vierautta osoittamalla, että niiden ymmärtämiseksi tarvitaan lisätietoa. Leppihalme (mp.) kehottaa arvioimaan sekä tekstiin jäävien tuntemattomien käsitteiden määrää että lukijan kokemusta omien tietojensa arvioimisesta. Lisäys (*addition*) puolestaan on lisätiedon tuottamista tekstin ulkopuolelle. Tällöin kyse on tyypillisesti kääntäjän tekemistä alaviitteistä, sanastoista tai esipuheesta (Leppihalme 2001: 144). Toisin kuin eksplisiittistäminen, lisäys ei voi toimia hienovaraisesti tai huomaamattomasti, sillä se vetää aina lukijan huomion itseensä. Lisäys myös antaa lukijan itse valita, tarvitseeko hän lisätietoa. Leppihalmeen (mp.) mukaan lisäysten käyttäminen olisi tärkeää kääntäjän näkyvyyden kannalta, vaikka eksplisiittistäminen huomaamattomuutensa takia olisikin suositumpi strategia.

Poistolla tarkoitetaan nimensä mukaisesti kulttuurisidonnaisen elementin poistoa. Esimerkiksi kaunokirjallisuuden suomentamisessa poistoon suhtaudutaan tavallisesti viimeisenä vaihtoehtona (Leppihalme 2001: 144, Ruokonen 2006: 68, 76). Leppihalme mainitsee kuitenkin tilanteita, joissa hänen mielestään poisto on käytettävissä oleva strategia. Leppihalmeen mukaan poistolla voidaan välttää hankalan elementin käsittely silloin, kun kääntäjän tietotaso tai käytettävissä oleva aika ei ole riittävä (2007: 372), tehdä osittainen poisto jättämällä pois yksityiskohtia, joista kulttuurien suuri välimatka tekee tarpeettomia, tai huomioida erilaisten asioiden hyväksyttävyyden eri kulttuureissa poistamalla jotakin kohdekulttuuriin sopimatonta (2001: 144–145, 2007: 372). Myös Franco Aixelá (1996: 64) käyttää samantyyppisiä perusteluita: elementti voidaan poistaa, mikäli se ei ideologisista tai tyyllillisistä syistä ole kohdekielellä hyväksyttävä tai mikäli se ei ole lukijalle tarpeeksi relevanttia. Poistoa voidaan kuitenkin myös aiheellisesti kritisoida, sillä miten kulttuurienvälinen ymmärrys lisääntyy, mikäli poistetaan itselle vieraat elementit liian monimutkaisina tai – ylimieliseltä kalskahtavasti – tarpeettomina?

Käännösstrategioiden valinta on merkityksellistä myös siksi, että kääntäminen ei ole vain tekstuaalista tai kielellistä toimintaa, vaan sitä on aina voitu käyttää myös valtasuhteiden luomiseen (Robinson 1997: 10, 12). Näitä valtasuhteita voidaan tarkastella myös vertailemalla näkemyksiä käännösstrategioiden valinnasta (Bassnett ja

Lefevere 1998: 8-9). Paikallisstrategiat tarjoavatkin käytännönläheisen tavan tutkia laajempien strategisten valintojen sekä kulttuurienvälisten suhteiden ilmenemistä käännöksissä. Seuraavassa luvussa analysoidaan kääntämisen kulttuurisidonnaisuuteen liittyviä käsitteitä laskentatoimen aiemmassa tutkimuksessa, minkä jälkeen luvussa 4 kytketään nämä käsitteet kansainvälisten tilinpäätösstandardien kääntämiseen ja kuvataan IFRS-tekstien kulttuurisidonnaisuutta sekä analysoidaan käytettävissä olevia paikallisstrategioita tässä esiteltyä Leppihalmeen luokittelua soveltamalla.

3 KULTTUURISIDONNAISUUS LASKENTATOIMEN KÄÄNTÄMISESSÄ

Käännöstieteellinen tutkimus kulttuurien vaikutuksesta kääntämiseen (ja toisin päin) on keskittynyt pitkälti kaunokirjallisuuteen, ja kaunokirjallisuuden ulkopuolella kääntäjällä on ajateltu olevan vähemmän vapauksia valita strategioitaan (ks. esim. Venuti 1995: 41, 1998: 23–24). Teknisten tai muiden erityisalojen tekstit – erilaiset käyttötekstit – eivät kuitenkaan muodosta poikkeusta edellisessä luvussa esitetyistä kulttuurienvälisten viestinnän olosuhteista. Markkinointitekstejä tutkinut Karen Korning Zethsen (2010: 546) esittää, että vaikka kulttuuri tyypillisesti ajatellaan kirjallisuudessa dominoivaksi ominaisuudeksi, on se kaikkea muuta kuin irrelevanttia erityisalojen teksteissä. Vaikka englannin käyttö erikielisten yhteisenä kielenä koko ajan yleistyy, vaikuttaa yhteisen, kaikille yhtä ymmärrettävän kulttuuripohjan syntyminen epätodennäköiseltä (Kocbek 2008: 59). Käyttötekstien kulttuurisidonnaisuudessa on eroja sen mukaan, kuinka eksakti tiede on kyseessä. Mitä täsmällisempää on erityisalan termistö, sitä pienempi rooli on kulttuurispesifisyydellä (Šarčević 1997: 67). Luonnontieteet – esimerkiksi matematiikka tai fysiikka – ovat tyypillisesti vähemmän kulttuurisidonnaisia kuin yhteiskuntatieteet, kuten esimerkiksi oikeustiede ja laskentatoimi.

Myös kielten- ja kulttuurienväliset suhteet nousevat esiin kaunokirjallisuuden ulkopuolellakin. Zethsen (2010: 546, 555) esittää ajatuksen, jonka mukaan kulttuurierojen merkitys vähenisi globalisaation myötä ja kääntäjän työ helpottuisi, mutta päätyy kuitenkin ehdottamaan, että *globaali* saattaa usein tarkoittaa *tuttua angloamerikkalaisessa kulttuurissa* – toisin sanoen globaalin ymmärrettävyyden määrittäjänä toimii valtakieli ja -kulttuuri. Samaan suuntaan viittaa myös Kocbek (2008: 59) todetessaan, että englanti *lingua francana* johtaa usein siihen, että yhteisesti käytetyn ”neutraalin” kielen taustalla ovat kuitenkin angloamerikkalaiset kulttuuriset viittaukset. Venutin (1995, 1998) esittämä kielten ja kulttuurien epätasapaino ei toteudu vain kaunokirjallisuudessa, sillä englannin kielen nykyasema esimerkiksi oikeustieteessä on erittäin vahva (Cao 2007: 4, Kocbek 2008: 58).

Tässä luvussa tarkastellaan kulttuurien ja kulttuurisidonnaisuuden ilmenemistä laskentatoimen kääntämisen tutkimuksessa. Alaluvussa 3.1 esitellään aihepiirin

keskeinen aiempi tutkimus. Koska muista erityisaloista juridinen kääntäminen on erityisen relevanttia laskentatoimelle (Baskerville & Evans 2011: 12–13, 58) – jopa siinä määrin, että laskentatoimen standardien voidaan ajatella olevan laskentatoimen ja oikeustieteen rajatapaus (Evans 2004: 213) – ja tässä kääntämisen haarassa kulttuurisidonnaisuutta on käsitelty jo runsaasti, käsitellään alaluvussa 3.2 lakitekstien kääntämisen laskentatoimelle tarjoamia oppeja. Kolmannessa, tämän luvun keskeisimmässä alaluvussa (3.3) analysoidaan kääntämisen kulttuurisidonnaisuuteen kytkeytyviä käsitteitä laskentatoimen kirjallisuudessa.

3.1 Laskentatoimen kääntämisen aiempi tutkimus

Laskentatoimen ja kulttuurin sekä laskentatoimen ja kielen yhteyttä on tutkittu kauemmin kuin laskentatoimen ja kääntämisen. Laskentatoimeen ja kulttuuriin keskittyvässä tutkimuksessa on keskitytty esimerkiksi kulttuureille tyypillisiksi oletettujen arvojen vaikutukseen laskentatoimen käytännöissä (ks. Nobes 2006a: 25–27), kun taas laskentatoimen ja kielen yhteyttä käsittelevä tutkimushaara on analysoinut käännettyjen käsitteiden vertailukelpoisuutta muodollisella, sanasanasella tasolla (Hellmann *et al.* 2010b: 10) mutta sivuuttanut käännösten kulttuuriset vaikutukset. Tätä erittelyä havainnollistaa esimerkiksi Nobesin (2006a: 38) tekemä jaottelu, jossa kielen vaikutus raportointikäytäntöihin mainitaan erillään kulttuurista. Vaikka kielen ja kulttuurin yhteys tunnustettaisiinkin, jää se sivurooliin kääntämistä käsittelevissä tutkimuksissa (ks. Hellmann *et al.* 2010b) – samoin kuin kääntäminen kansainvälisen laskentatoimen ja kielen välisenä kytköksenä. Archer ja McLeay (1991) tutkivat kielitieteeseen nojaavassa artikkelissaan mahdollisten kieltenvälisen laskentatoimen sanaston olemassaoloa ja sivuavat näin myös kääntämistä esittäessään vaihtoehtoja kommunikoinnille yhteisen käsitteen puuttuessa. Laskentatoimen ideoiden siirtämisestä kirjoittava Parker (1989) jaottelee laskentatoimen ”viennit ja tuonnit” kolmeen kategoriaan, tekniikoihin, instituutioihin ja käsitteisiin, joista viimeinen liittyy vahvasti kääntämiseen. Davidson ja Chrisman (1994) nostavat kääntämisen otsikkoon tarkastellessaan kielen vaikutusta ja käännösten tulkintaa saman kansallisen kulttuurin sisällä.

Keskeisemmäksi kääntäminen on laskentatoimessa tullut 2000-luvulla, jolloin kansainvälistyminen ja siten myös globaalin vertailukelpoisuuden vaadittu määrä on äkillisesti lisääntynyt (Evans 2004: 210, Evans *et al.* 2015: 1, Nobes & Stadler 2017: 48, Zeff 2007: 290), ja käännökset vaikuttavat yhä laajempaan käyttäjäkuntaan. Kääntämisen rooli tutkimuksissa kuitenkin vaihtelee suuresti. Doupnik ja Richter (2003, 2004) tutkivat todennäköisyyttä ilmaisevien sanojen ja fraasien tulkintaa eri kielissä ja liittävät aiheeseen myös kääntämisen. Doupnik ja Richter (2003: 30) ovat kuitenkin epävarmoja siitä, johtuvatko ilmaisujen tulkintaerot ”huonosta kääntämisestä vai suoran vastineen puuttumisesta”, joista vain ensimmäinen heidän mukaansa kuuluu kääntämisen piiriin. Kun ilmaisut sijoitetaan kontekstiinsa, tulkinnasta tulee yhdenmukaisempaa, mutta Doupnikin ja Richterin (2004) mielestä saksankielisten lukijoiden erilaiset tulkinnat alkuperäisestä englanninkielisestä käsitteestä ja sen saksankielisestä käännöksestä aiheutuvat nimenomaan kääntämisen ongelmallisuudesta. Nobesilla (2006c) kääntäminen on pienessä osassa, kun hän käsittelee IFRS:n soveltamisen erojen syitä – joskin Nobes nostaa kääntämisen esiin vain yksittäisten käännöksissä tehtyjen virheiden kautta. Käsitteen siirtämistä kulttuurista toiseen laajana ilmiönä ovat käsitelleet Parkerin (1989) lisäksi ainakin Albu *et al.* (2013) sekä Zeff (2007), joille kääntäminen on osa siirtämisen kokonaisuutta.

Kosmala-MacLulich (2003, 2005) tutkii *true and fair view* -käsitteen käännöksiä ja sovelluksia Puolassa. Evans (2004) tarttuu laskentatoimen kääntämisen haasteisiin kielellisen relativismin näkökulmasta ja sijoittaa kääntämistä käsittelevän artikkelinsa asiasanoilla kielitieteeseen. Evans (2010) puolestaan huomauttaa, että käsitteiden siirtojen tarkastelu voi kertoa esimerkiksi kieltenvälisistä valtasuhteista, mutta Evans puhuu kielen muuttumisesta ikään kuin erillään kääntämisestä. Baskerville ja Evans (2011) laativat kansainvälisiin standardeihin liittyvän materiaalin parissa työskenteleville kääntäjille kyselyn kartoittaakseen kääntämisen ongelmakohtia. Dahlgren ja Nilsson (2012) analysoivat käännettyjen standardien vertailukelpoisuutta – joskin yksittäiset käännösvirheet saavat artikkelissa suuren painoarvon. Evans, Baskerville ja Nara (2015) nostavat kääntämisen haasteiden lisäksi esiin myös kääntämisen vaikutuksen kulttuurienvälisiin suhteisiin. Kettunen (2017) poikkeaa monista muista kuvaamalla kansainvälisten standardien käännösprosessia pelkkien kääntämisen lopputulosten sijasta. Tämän työn kannalta erityisen kiinnostava on myös

Nobesin ja Stadlerin (2017) konferenssiesitys, joka kunnianhimoisesti lupaa tarkastella käännöstieteellisten paradigmojen soveltumista laskentatoimen kääntämiseen.

Vaikka kääntämistä on laskentatoimessa viimeisen viidentoista vuoden aikana enenevässä määrin käsitelty, on kääntämisen ja kulttuurin välinen kiinteä suhde edelleen hyvin pienessä roolissa. Laskenta- ja raportointikäytäntöjen eroja eri maissa on tutkittu pitkään (ks. esim. Nobes 1998, Nobes & Parker 2006, Nobes 2014), mutta niissä harvoin käsitellään yhteyttä kieleen, tai kieli mainitaan muista kulttuurisista konteksteista erillisenä (ks. Nobes 2006c: 38). Myös Doupnik ja Richter (2003: 20–21) haluavat saada kääntämisen erotettua muista tekijöistä tutkimusasetelmaansa varten, mutta kääntämisen irrottaminen esimerkiksi kielikysymyksistä tuntuu keinotekoiselta. Doupnik ja Richter (mp.) perustelevat erottelua tarpeellisena tietyn ongelman ratkaisemiseksi kvantitatiivisin metodein, mutta käytännössä kääntämisen mukana tulevat kaikki kontekstisidonnaisuuden ongelmat – kaikki lähde- ja kohdekulttuurien kontekstit. Evansin (2004) mukaan laskentatoimen ja kulttuurin välisen yhteyden kritiikki on usein liittynyt kulttuurin määritelmään ja yrityksiin laatia tätä määritelmää erilaisin mittarein, mutta Evans itse esittää, että laskentatoimessa kulttuuria tulisi käsitellä sen laajimmassa merkityksessä, kaikkien sosioekonomisten, poliittisten ja institutionaalisten ilmenemismuotojensa kera. Sama pätee laskentatoimen kääntämiseen – käännösten taustalla ovat kielen myötä myös kaikki kulttuurin ilmiöt.

Kettunen (2017: 42) kokoaa laskentatoimen kääntämisen tutkimuksen kolmeen kategoriaan, joita kirjallisuudessa pääasiassa on käsitelty: epävarmuutta kuvaavien ilmaisujen kääntämiseen liittyvät ongelmat tilinpäätös- ja tilintarkastusstandardeissa, laskentatoimen käsitteiden yhteensopimattomuus eri kielten välillä sekä epätarkkuudet joissakin IFRS-käännöksissä. Kääntämisen ja kulttuurin yhdistävä näkemys sijoittuu Kettusen luettelon toiseen kategoriaan, joskin kyseessä ei tällöin ole niinkään käsitteiden eroavaisuus vain eri kielten vaan myös eri kulttuurien välillä. Kun otetaan kääntämisessä huomioon sen kytkös kieltä ympäröivään kulttuuriin, hyväksytään myös se, ettei kieltä voida käyttää konteksteista irrallisena välineenä. Parker (1989: 19–20) nostaa tämän yhteyden esiin toteamalla, että laskentatoimen käsitteiden siirtäminen maasta toiseen on tekniikoiden ja instituutioiden siirtoa vaikeampaa, koska käsitteet ovat osa kulttuuria. Samalla Parker (mp.) huomauttaa, että kielen tasolla tehtävä siirto voi saada sen näyttämään näennäisen helpolta.

Hyvin suuri osa laskentatoimen kääntämisen tai kääntämistä sivuavasta tutkimuksesta keskittyy kansainvälisiin tilinpäätösstandardeihin (ks. esim. Albu *et al.* 2013, Baskerville & Evans 2011, Dahlgren & Nilsson 2012, Douppnik & Richter 2003 & 2004, Evans 2004, Evans *et al.* 2015, Kettunen 2017, Kosmala-MacLulich 2003 & 2005, Nobes 2006c, Nobes 2013, Nobes & Stadler 2017, Zeff 2007). Standardien kääntäminen muodostaa asetelman, jossa kielten- ja kulttuurienväliset valtasuhteet korostuvat²¹ ja erityisesti venutilaisille näkökulmille riittää hedelmällistä maaperää. Kulttuurienvälisiä suhteita ja kansainvälisiin standardeihin liittyviä kielten valtakysymyksiä nostavat esiin jo Alexander (1993 ja 2001) sekä Parker (2001), mutta viimeaikaisista tutkimuksista tätä näkökulmaa ovat käsitelleet vain Evans *et al.* (2015) ja rajatusti Evans (2010) sekä Baskerville ja Evans (2011). Accounting, Auditing & Accountability Journalin käsikirjoituskutsu (Evans & Kamla 2015) osoittaa kuitenkin, että eräänlainen kulttuurinen käänne on tapahtumassa myös laskentatoimen kääntämisen tutkimuksessa – kutsussa nostetaan esiin muun muassa kääntämisessä ilmenevät valtasuhteet sekä englannin kielen dominanssi.

Kääntämisen käsittely laskentatoimessa vaikuttaa sisältävän useita käänntieteilisistä näkökulmasta mielenkiintoisia oletuksia, jotka alkavat ajatuksella kääntämisestä vain kielten välillä tapahtuvana siirtona. Kääntämistä määritellään laskentatoimessa rajaamalla se *kielen* kääntämiseksi – käytettyjä käsitteitä ovat esimerkiksi *language translation* (esim. Evans *et al.* 2015), *interlingual translation* (esim. Kettunen 2017) ja *linguistic translation* (esim. Douppnik & Richter 2003). Tämä on ymmärrettävää sikäli, että näin pidetään tämä yksi kääntämisen käsite näin erillään esimerkiksi laajemmasta ideoiden ja käytäntöjen siirtämisestä (vrt. Mennicken 2008). Toisaalta samalla tehdään keinotekoista jakoa idean ja sen ilmaisemiseksi käytetyn kielen välille. Kun yhden kulttuurin käsite (idea) käännetään (siirretään) toiseen kulttuuriin, on kieli ehdottoman tärkeässä roolissa. Samalla ei voida sivuuttaa kääntämisen merkitystä kulttuurienvälisessä viestinnässä. Toisinaan myös tämä ”kieltenvälinen kääntäminen” nähdään sen suppeassa merkityksessä: esimerkiksi Hellmann *et al.* (2010b: 11) erittelevät käännökset ”versioista ja adaptaatioista” mutta eivät kuitenkaan määrittele varsinaisen käännökseen kriteereitä. Lisäksi vähälle huomiolle on jäänyt käännösongelmien moninaisuus sekä kääntäjien tavat ratkaista näitä ongelmia (ks.

---

21 Ks. 3.3.3 ja 4.1.

Kettunen 2017: 40). Juridisesta kääntämisestä poiketen laskentatoimessa on toistaiseksi hyvin vähän sovellettu käännöstieteen teorioita (ks. myös Hellmann *et al.* 2010b), minkä vuoksi kääntämiseen liittyvien ilmiöiden käsittely ei ole ollut yhtenäistä. Laskentatoimen kääntämisen tarkastelu käännöstieteen käsitteiden kautta luo raameja tälle keskustelulle ja auttaa jäsentämään toistuvasti esiin nostettavia haasteita.

3.2 Lakitekstit ja kulttuurisidonnaisuus: huomioita laskentatoimeen

Deborah Cao (2007: 9) jaottelee juridisen kääntämisen tekstit kolmeen kategoriaan: säädösteksteihin eli itse lakeihin, laista kertoviin teksteihin ja muissa lakiin liittyvissä viestintätilanteissa käytettyihin teksteihin. Samalla tavalla voidaan jakaa laskentatoimen tekstejä: käännöksiä tehdään esimerkiksi kirjanpitoa ja raportointia säätelevistä laeista ja kansainvälisistä standardeista, laskentatoimesta kertovista teksteistä (esimerkiksi oppikirjat) sekä muista laskentatoimen viestintäteksteistä (esimerkiksi vuosikertomusten osat, tiedotteet ym.). Laskentatoimen kannalta kenties tärkein yhtymäkohta lakitekstien kääntämisen tutkimukseen on ensimmäisessä kategoriassa, sillä kirjanpitoa koskeva sääntely on usein osa kansallista lainsäädäntöä ja IFRS puolestaan osa EU-lainsäädäntöä (Baskerville & Evans 2011: 12–13). Myös juridista kääntämistä ja kulttuuria koskeva tutkimus sijoittuu usein ensimmäiseen kategoriaan eli varsinaisiin lakiteksteihin (ks. esim. Šarčević 1997 ja 2000, Cao 2007) mutta aihetta on käsitelty laajemminkin (ks. esim. Harvey 2000 ja 2002).

Lakitekstit ovat aina riippuvaisia paikallisesta kontekstista (Šarčević 1997: 67). Šarčevićin (mp.) mukaan paikallinen konteksti ei ole yhtä kuin kulttuurinen konteksti vaan juridinen konteksti, mutta samalla hän kuitenkin esittää, että juridinen järjestelmä on aina osa kulttuuria. Myös Cao (2007: 28) toteaa, että lakitekstien kääntämisen kielelliset vaikeudet usein syntyvät kulttuurieroista, koska juridiset kulttuurit eroavat toisistaan. Lain ja lakitekstien esitetään olevan väistämättä sidoksissa niitä ympäröivään kulttuuriin: ne heijastavat tietyn oikeusjärjestelmän historiaa, kulttuuria ja kehitystä (Cao 2007: 23) ja niiden sisältävien järjestelmäsidonnaisten termien voidaan ajatella olevan jopa mahdottomia kääntää (Šarčević 1997: 233). Sama pätee laskentatoimen tekstien osalta erityisesti hyvin paljon lakitekstejä muistuttaviin sekä lain asemassa oleviin teksteihin. Raportointia määrittävät käsitteet eivät usein siirry yksinkertaisesti

kielestä toiseen, sillä kansalliset standardit omine käsitteineen kumpuavat yhtä lailla niitä ympäröivästä kulttuurista.

Šarčevićin (1997: 14–15) mukaan juridisen kääntämisen ongelmakohtien kannalta oleellisempaa on lakijärjestelmien kuin kielten läheisyys. Viestintä samantyyppisten järjestelmien välillä on helpompaa, koska useampi käsite on sekä viestin lähettäjälle että vastaanottajalle tuttu. Riittävän samanlaisissa järjestelmissä esiintyy luonnollisia ekvivalentteja (ks. 2.2, Pym 2014), joista ei näiden kontekstien välillä synny kulttuurisidonnaisia elementtejä eikä siten myöskään käännösongelmia. Šarčević (1997) ja Cao (2007) käyttävät kulttuurisidonnaisista elementeistä nimitystä järjestelmäsidonnaiset termit (*system-bound terms*), ja Šarčević (1997: 233) määrittelee niitä seuraavasti: ”concepts and institutions peculiar to the legal reality of a specific system or related systems”. Šarčević perustaa täten järjestelmäsidonnaisuuden synnyn – samaan tapaan kuin käännöstieteessä – sille, että käsitteet ovat luonteeltaan juuri (tietyissä kulttuurissa sijaitsevalle) tietylle järjestelmälle ominaisia. Viitattaessaan juridiseen todellisuuteen Šarčević muistuttaa Leppihalmetta (2001: 139), joka kielenulkoisten kulttuurisidonnaisuuksien määritelmässään sijoittaa ne nimenomaan kielen ulkopuolella olevaan todellisuuteen. Leppihalmeen tavoin Šarčević (1997: 233) myös puhuu *reaalioista*, joskin osana järjestelmäsidonnaisten termien kokonaisuutta.

Lakitekstien kääntämisen tutkimuksessa onkin hyödynnetty käännöstieteen teorioita ja tarkastelun kohteena ovat olleet esimerkiksi Nidan ekvivalenssijaottelu sekä Reissin ja Vermeerin skoposteoria (Šarčević 2000, Kocbek 2008). Juridisessa kääntämisessä on perinteisesti vahva uskollisuuden periaate ja lakikääntäjän rooli on ollut hyvin rajoitettu, sillä alkuperäisen tarkoituksen muuttumista käännöksessä on pelätty (Šarčević 1997: 16, 91). Hyvin kirjallisen tai sanasanaisen kääntämisen periaate on lähellä Nidan (1964) muodollista ekvivalenssia, mistä Reiss ja Vermeer (1984) skoposteorialla erityisesti halusivat poiketa. Samoin kuin käännöstieteessä yleisesti, myös lakitekstien kääntämisessä on siirrytty muodollisen vastaavuuden vaatimuksesta kohti dynaamisempia lähestymistapoja. Samalla on väistämättä käsitelty ekvivalenssia lakiteksteissä.

Caon (2007: 35) mukaan täyttä ekvivalenssia eri järjestelmien lakikäsitteiden välillä ei ole olemassa, ja ”kielelliset ekvivalentitkin” jättävät merkityksen kulttuurin ja

järjestelmän tasolla välittämättä. Myös Šarčević (1997: 70–71) toteaa täyden ekvivalenssin mahdottomaksi esittäessään, että samaa merkitystä ei alkuperäisellä lakikäsitteellä ja sen käännöksellä järjestelmästä toiseen siirryttäessä voi olla. Šarčevićin mukaan monissa muissa erityisalojen teksteissä voidaan tavoitella samaa merkitystä (*meaning*), mutta juridisessa kääntämisessä tavoitteen on oltava sama vaikutus (*effect*). Toisin sanoen juridisen kääntämisen tavoite on tuottaa lakitekstejä, joiden sisältöä sekä tulkitaan että sovelletaan yhdenmukaisesti (mts. 72–73). Harvey (2002: 178) huomauttaa että Šarčevićin *legal effect* ei toimi kaikissa juridisissa teksteissä ja esimerkiksi todistajanlausunnoissa kääntämisen tavoitteen tulee olla erilainen. Šarčevićin esitystä onkin sovellettava ennen kaikkea Caon ensimmäisen kategoriaan, varsinaisiin lakiteksteihin.

Šarčevićin esityksen mukaan keskeistä on, että juridinen ekvivalenssi on yhtä kuin vastaava juridinen vaikutus (1997: 45). Samoin Garzone (2000: 5) puhuu juridisesta ekvivalenssista ja liittää sen funktionaalisen ekvivalenssin käsitteeseen. Myös funktionaalisten strategioiden vaikutusta kulttuurienvälisten suhteiden kannalta on käsitelty. Harvey (2000: 3–4) toteaa Venutin teemoja mukaillen, että silloin, kun kohdekieli on lähdekieleen nähden dominoiva, voidaan lakitekstien kääntämisessä käytetty funktionaalinen ekvivalenssi nähdä kulttuuri-imperialismin muotona. Samaa ajatusta toisin päin asetellen Harvey (mp.) ehdottaa funktionaalista ekvivalenssia vähemmistökielille hyödylliseksi välineeksi niiden ollessa vastaanottajan asemassa. Täten kotouttava käännös voi ylläpitää valta-asetelmia (silloin kun dominoiva kohdekulttuuri käyttää sitä) tai yrittää muuttaa niitä (silloin kun kohdekulttuuri vastustaa lähdekulttuurin dominoivaa vaikutusta). Tämä asetelmakysymys on oleellinen erityisesti silloin, kun käsitteitä tuodaan kulttuurista toiseen sovellettaviksi.

Sekä lakiteksteissä että laskentatoimen kansainvälisissä standardeissa yksi etenkin 2000-luvulla runsaasti näkyvyyttä saaneista teemoista on järjestelmien yhtenäistäminen. Samassa nousee esiin englannin rooli kansainvälisissä tilanteissa. Englanti on tämän hetken lakiteksteissä dominoiva kieli: sitä käytetään myös silloin, kun kummankaan sopijapuolen oma kieli ei ole englanti (Cao 2007: 4) ja sen valitseminen yhteiseksi työkieleksi viittaa muiden kielten heikompaan asemaan (Glanert 2008: 171). Yhtenäistämiseen liittyvissä kääntämisen kysymyksissä ei kuitenkaan ole kyse vain englannin asemasta. Jyrkimmät mielipiteet ovat kyseenalaistaneet koko lainsäädännön

yhtenäistämisen metodit ja mahdollisuuden. Glanert (2008: 161) esittää, että kielen luontainen sidos paikalliseen kontekstiin on este lainsäädännön yhtenäistämislle, eikä mikään yhtenäinen laki kuitenkaan voi ylittää paikallisen kokemuksen merkitystä. Glanert (mp.) mukaan yhtenäistämisen puolestapuhujat jättävät huomioimatta kielelliset näkökohdat ja suhtautuvat kieleen vain välineenä, jota hyödynnetään juridiseen assimilaatioon. Hyvin venutilaisessa hengessä Glanert (mas. 171) peräänkuuluttaa kääntäjän näkyvyyttä ja lakitekstien kääntämiseen liittyvien ristiriitojen esiin tuomista: on mahdotonta yhtä aikaa sekä toteuttaa kielellistä monimuotoisuutta että perustaa se täysin yksiselitteisenä kielestä toiseen siirtyvälle merkitykselle.

Juridisesta kääntämisestä ehkä keskeisintä laskentatoimen kannalta olisi omaksua väistämättömän kulttuurisidonnaisuuden sekä ennen kaikkea kielen ja kulttuurin välisen yhteyden tunnustaminen. Glanert (2008: 165) mukaan on selvää, etteivät eri kielet koskaan identtisesti välitä omaan kulttuuriinsa, historiaansa tai yhteiskuntaansa viittavia asioita. Samoin kuin laki, myös laskentatoimen käsitteet ovat tietyn kontekstin tuote – riippumatta siitä, puhutaanko kansallisesta kulttuurista, alan kulttuurista, kielijärjestelmästä tai laskentatoimea kussakin sijainnissa säätelevästä juridisesta järjestelmästä²². Siinä missä laki on aina vääjäämättä sidoksissa kulttuuriin ja ennen kaikkea tietyn kulttuurin ilmiö (ks. Šarčević 1997: 12), on myös laskentatoimen ilmiöillä aina alkuperänsä. Kulttuurisidonnaisuuden seurauksena lakitekstien kääntämisessä on noussut esiin sellaisia kysymyksiä ekvivalenssin eri muodoista, lähde- ja kohdetekstiorientaatiosta sekä kulttuurienvälisistä suhteista, joita laskentatoimessakin olisi syytä käsitellä.

3.3 Keskeiset kulttuurisidonnaisuuden käsitteet laskentatoimen kirjallisuudessa

Luvussa 2 kuvattiin kääntämisen kulttuurisidonnaisuuden keskeisiä käsitteitä käännöstieteessä: ekvivalenssi eri asteineen ja haasteineen, kotouttaminen ja vieraannuttaminen kääntäjän strategioina sekä kulttuurienväliset (valta)suhteet, jotka esiteltiin venutilaisesta näkökulmasta. Käännöstieteen käsittely laskentatoimessa ei

---

22 Esimerkiksi Zethsen (2010: 546–547) huomauttaa aiheellisesti, että erityisalan käännösten tarkastelussa on syytä omaksua hyvin laaja määritelmä ja ymmärrys kulttuurista. Kulttuurisidonnaisten elementtien syntyä laskentatoimen teksteissä käsitellään tarkemmin osiossa 4.2.

toistaiseksi ole ollut syvällistä, mutta keskeiset kääntämiseen ja kulttuuriin liittyvät teemat kuitenkin näkyvät kirjallisuudessa, kun sitä tarkastellaan käännöstieteellisten käsitteiden kautta. Aiemmasta laskentatoimen tutkimuksesta nousee vahva oletus ekvivalenssin saavutettavuudesta, ja kääntäminen kuvataan usein esteeksi ekvivalenssin toteutumiselle – sen sijaan, että tunnustettaisiin kulttuurierot ekvivalenssin haasteina. Käännösten tarkastelussa niiden tuttuus tai vieraus kohdekulttuurissa ei ole relevanttia, ainoastaan tarkkuus suhteessa lähdekielen käsitteeseen. Näin oletetaan myös käännösten neutraalius, jossa ainoastaan toimivuus standardien yhtenäisyyden – käytännössä anglosaksisen käsityksen mukaisen soveltamisen – kannalta on keskiössä.

Seuraavissa alaluvuissa analysoidaan näitä kulttuuriin ja kääntämiseen liittyviä keskeisiä käsitteitä edellisessä luvussa esitettyä käännöstieteellistä teoriataustaa vasten. Alaluku 3.3.1 tarkastelee laskentatoimessa esiintyviä käsityksiä ekvivalenssista, alaluku 3.3.2 kotouttavien ja vieraannuttavien strategioiden ilmenemistä sekä vastaanottoa kirjallisuudessa, ja alaluku 3.3.3 tuo mukaan venutilaisen näkökulman kuvaamalla kulttuurienvälisten suhteiden huomioimista laskentatoimen kääntämisen tutkimuksessa.

3.3.1 Käännöksen ekvivalenssi

Vaikka ajatus ekvivalenssista käännöstieteessä on kehittynyt tunnustamaan sen eri asteet ja muodot, tuntuu laskentatoimen kirjallisuus käsittelevän ekvivalenssia käännöksen joko–tai-ominaisuutena (ks. esim. Doupnik & Richter 2003, Hellmann *et al.* 2010b, Nobes & Stadler 2017). Tämä vaikutelma voi syntyä siitä, että ekvivalenssia käytetään laskentatoimessa enemmän epätarkkana, yleiskielisenä vastaavuuden ilmiönä kuin täsmällisenä (käännöstieteen) käsitteenä. Kettunen (2017) viittaa ekvivalenssin asteisiin asettamalla IFRS-käännösten tavoitteeksi ”hyväksyttävän kielellisen ekvivalenssin”, jossa ”hyväksyttävä” korostaa ekvivalenssin epätäydellisyyttä. Kettunenkaan (ma.) ei kuitenkaan määrittele ”kielellistä ekvivalenssia” eikä ajoittain sen rinnalla käyttämänsä ”käsitteellistä ekvivalenssia”. Ajatus ekvivalenssista esiintyy kirjallisuudessa myös eri nimillä, esimerkiksi Dahlgrenilla ja Nilssonilla (2012) käännettyjen käsitteiden vertailukelpoisuutena.

Laskentatoimen ekvivalenssikeskustelussa kulttuuri näyttää jostain syystä jääneen irralleen kielestä, ja ekvivalenssia tarkastellaan pääasiassa kielen rakenteellisten elementtien kautta (ks. Kettunen 2017: 41). Baskerville ja Evans (2011) tarjoavat kyselyssään kääntäjille useita eri vaihtoehtoja suurimpien vaikeuksien aiheuttajiksi mutta eivät sisällytä niihin käännettävien tekstien kulttuurisidonnaisia elementtejä. Useat vastaajat ottavatkin ekvivalenssin puutteen itse esiin vaihtoehtojen ulkopuolelta (mts. 43–44), minkä seurauksena Baskerville ja Evans (mts. 47) esittävät kääntämiseen liittyvänä havaintona, että kulttuurierot vaikuttavat olevan yksi suurimmista laskentatoimen eroavaisuuksia aiheuttavista tekijöistä. Myös suurimmat ekvivalenssiin liittyvät haasteet syntyvät kulttuuristen kontekstien eroista, ja yhtä lailla ekvivalenssin aiheuttamat ongelmat tuovat esiin kulttuuritaustojen monimuotoisuutta. Kulttuurikytköksen lisäksi ekvivalenssi on myös IFRS-kääntämisen tarkasteluun soveltuva kehys, sillä rajoituksistaan huolimatta se sopii kuvaamaan käännökseen ja lähdetekstin välistä suhdetta kansainvälisessä sääntelyssä (ks. Koskinen 2000: 84–85).

Vaikka osa tutkijoista näkeekin ekvivalenssin puutteen käännökseen puutteellisuutena (ks. Doupnik & Richter 2003, Nobes & Stadler 2017), on myös täydellisen ekvivalenssin mahdottomuus laskentatoimessa enenevissä määrin tunnustettu tosiasia. Siitä huolimatta ekvivalenssin asteita ja muotoja ei juurikaan käsitellä. Baskerville ja Evans (2011: 6) toteavat hyvinkin jyrkästi, että täyttä ekvivalenssia ei ole saavutettavissa, sillä mikäli ilmiötä ei kohdekulttuurissa ole, ei se sinne kielen keinoilla synny (ks. myös Zeff 2007: 296). Näin kirjoittajat kuitenkin tuntuvat sivuuttavan jonkin muun kuin *täydellisen* ekvivalenssin mahdollisuudet. Samoin Evans (2004) perustaa laskentatoimen kääntämisen haasteet käännoistieteessä jo pitkään vallinneeseen ajatukseen siitä, että täysi ekvivalenssi on harvinaisuus. Albu *et al.* (2013) sanovat tutkivansa tilannetta, jossa sanojen tasolla kääntäminen johtaa oletukseen siitä, että käsitteet sanojen taustalla olisivat käännettävissä. Nobes ja Stadler (2017: 16) puolestaan jakavat ekvivalenssin puutteen kahteen syyhyn: huonolaatuiseen käännökseen tai käsitteen puuttumiseen kohdekulttuurista. Jälkimmäisessä tilanteessa on laskentatoimessakin käännoistieteen tavoin pyritty löytämään keinoja ekvivalenssin haasteiden ratkaisemiseksi.

Harvinaisina käännoistieteen ekvivalenssikäsitteiden käyttäjinä Nobes ja Stadler (2017: 13) pohtivat konferenssiesityksessään, tulisiko laskentatoimen käänöksissä

ekvivalenssin olla luonnollinen vai suunnattu²³. Tämä käännöstieteellisestä näkökulmasta hieman yllättävä kysymyksenasettelu tuntuu lähtevän siitä oletuksesta, että luonnollinen ekvivalenssi olisi kääntäjän tehtävissä oleva valinta. Sen lisäksi, että Nobesin ja Stadlerin oletus poikkeaa Pymmin määritelmästä (ks. 2.2), myös esimerkiksi Evans, Baskerville ja Nara (2015) toteavat luonnollisen ekvivalenssin käsitteeseen verrattavissa olevan ”yksi yhteen -ekvivalenssin” olevan laskentatoimessa mahdoton, ja Šarčević (1997: 234) määrittelee luonnollisen ekvivalenssin (poikkeukselliseksi) tilanteeksi, jossa käsite on jo ennestään olemassa kohdekielen (tässä tapauksessa oikeus-)järjestelmässä. Pymille ja Šarčevićille luonnollinen ekvivalenssi on jotakin, mikä toteutuessaan perustuu kääntämistä edeltävään käsitteen olemassaoloon, kun taas Nobes ja Stadler (2017: 14) esittävät, että luonnollinen ekvivalenssi on jotakin, mikä on saavutettavissa ja mitä kohti käännöksessä pitäisi pyrkiä. Todetessaan, että luonnollisen ekvivalenssin tulisi olla laskentatoimen kääntämisen yleinen lähestymistapa, Nobes ja Stadler (mp.) oikeastaan toteavat, että kaikilla tulisi olla tai kaikille tulisi luoda yhtenevät käsitteet ilman kulttuurieroja.

Nobesin ja Stadlerin (2017: 14–15) toinen suositus laskentatoimen käännöksiin on Nidan (1964) muodollinen ekvivalenssi ja mahdollisimman sanasanaiset ratkaisut, joskin tiukimmasta muodollisuudesta he irrottautuvat hyväksyessään fraasitason vastaavuuden. Doupnik ja Richter (2003) puolestaan puhuvat suorasta (*direct*) ekvivalenssista, jossa yhtä sanaa vastaa aina yksi käännetty sana ja takaisinkääntäminen johtaa täsmälleen lähdetekstin muotoon. Heille kääntämisen vaikeus näyttäytyy esimerkiksi tarpeena lisätä fraasiin sisältyvien sanojen määrää, mistä heidän mukaansa käy ilmi ”suoran ekvivalenssin ilmeinen puute” (mas. 19). Muodollisen ekvivalenssin kannattajien oletus tuntuu olevan, että laskentatoimessa ekvivalenssi syntyy ikään kuin sanakirjatason vastaavuudesta (muodollinen) eikä niinkään riipu siitä, onko käännetyllä käsitteellä kohdekulttuurissa sisältöä (dynaaminen). Myös Kettunen (2017: 41) huomauttaa useimpien tutkijoiden keskittyvän muodolliseen ekvivalenssiin leksikaalisten elementtien kautta, jolloin dynaaminen ekvivalenssi ja käännösten käytännön soveltamiset jäävät käsittelemättä. Zeff (2007: 296) on muodollisen ekvivalenssin kannattajien kanssa eri mieltä todetessaan, etteivät pelkät käännettyt sanat johda käsitteen ymmärtämiseen. Nobesin ja Stadlerin (2017: 13–14) mukaan jaottelu

23 Nobes ja Stadler eivät luonnollisen ja suunnatun ekvivalenssin käsitteitä esitellessään viittaa Pymiin (2014), mutta kyseessä ovat kuitenkin Pymmin termit (ks. 2.2.).

muodolliseen ja funktionaaliseen ekvivalenssiin on IFRS-kääntämisessä hyödytön – he esittävät, että muodollisella saavutetaan myös funktionaalinen ekvivalenssi, koska käännösten funktio on standardien sananmukainen soveltaminen. Oletus sanasanaisten käännösten toimimisesta Nobesin ja Stadlerin toivomalla tavalla kulttuurisidonnaisessa viestinnässä on kuitenkin kyseenalainen, sillä se perustuu myös oletukseen koko viestin välittymisestä hyvin pinnallisella tasolla.

Juridisessa kääntämisessä Šarčević (1997: 71, 235–236) suosittelee funktionaalista ekvivalenssia, jossa oleellisinta ei ole vastaava merkitys (*equal meaning*) vaan vastaava vaikutus (*equal legal effect*). Tätä vastaavaa vaikutusta kaipaa myös suuri osa laskentatoimen tutkijoista sääntelyn kääntämistä käsittelevissä julkaisuissaan (ks. esim. Dahlgren & Nilsson 2012: 42, Doupnik & Richter 2004: 2, Evans *et al.* 2010: 11, Evans *et al.* 2015: 28). Lakitekstien kääntämiselle esitetty yhdenmukaisen tulkinnan ja soveltamisen päämäärä onkin sama kuin IFRS-käännöksille asetettu tavoite, mikä käy ilmi aiemmasta tutkimuksesta: laskentatoimessa suurin kääntämistä koskeva kiinnostus on kohdistunut siihen, miten käännös vaikuttaa käsitteiden käyttöön. Käännösprosessissa syntyvien eroavaisuuksien huomautetaan voivan siirtyä käytäntöön standardin erilaisina sovelluksina (Nobes 2006c: 237). Esimerkiksi Doupnik ja Richter (2003) pyrkivät mittaamaan käännöksen laatua sen tulkinnan kautta, mikä viittaisi vastaavan vaikutuksen tavoitteeseen, mutta samalla he esittävät käännösongelmina tilanteet, joissa ei saada täyttä muodollista vastaavuutta. Vaikka laskentatoimen kääntämisessä tavoite vaikuttaa olevan käännöstieteellisten teorioiden mukainen dynaaminen ekvivalenssi, näyttää muodollisella ekvivalenssilla olevan kirjallisuudessa vahva jalansija.

Nobes (1993) esittää laskentatoimen sääntelyn käsitteille kolme ulottuvuutta: 1) sanat, 2) niiden taustalla oleva idea ja 3) vaikutus. Kääntämiskontekstissa voidaan siten ajatella 1) käännöstä, 2) käännöksen luomaa ymmärrystä ideasta ja 3) käsitteen soveltamista eli käännöksen vaikutusta. Norberg ja Johansson (2013: 31) jakavat käsitteen vastaavuuden kahdelle tasolle: *de jure* eli käännöksen käytännön tulkinta ja soveltaminen sekä *de facto* eli käännöksen vastaavuus alkuperäiseen tekstiin kielen tasolla. Käännöstieteen dynaaminen (funktionaalinen) ekvivalenssi pyrkii siihen, että lähde- ja kohdetekstien vaikutus olisi sama – muodollinen ekvivalenssi puolestaan jää

usein Nobesin ensimmäisen ulottuvuuden tai Norbergin ja Johanssonin *de facto* -tasolle, koska vieraannuttava käänös ei tee käännöksen sisällöstä tuttua tai ymmärrettävää.

Nobes ja Stadler (2017) siis hylkäävät funktionaalisen ekvivalenssin idean IFRS-kääntämisessä mutta samalla tavoittelevat käännöksillä vastaavaa vaikutusta. Heidän ajatuksensa vastaavan vaikutuksen saavuttamisesta on kenties jonkinlainen IFRS:n oma kieli – sanasto, joka olisi varattu vain IFRS:n käyttöön. Tämä sanasto syntyisi uudissanoista tai yleiskielen sanoista, joilla on laskentatoimessa ja arkisessa käytössä sama merkitys (Nobes & Stadler 2017: 51). Omaan laskentatoimen sääntelyn kieleen viittaavat myös Baskerville ja Evans (2011) kääntäjille tekemässään kyselyssä. Nobesin ja Stadlerin ehdotuksen ajatus on ilmeisesti se, että täysin uusia käsitteitä voitaisiin kääntää muodollisen ekvivalenssin avulla kaikille kielille yhteneväisiksi. Funktionaalinen ekvivalenssi, jossa sama vaikutus luotaisiin rakentamalla se kunkin kohdekulttuurin kotoperäisistä aineksista, ei ainakaan Nobesilta ja Stadlerilta (2017) saa kannatusta.

Funktionaalisten lähestymistapojen radikaali versio on käännöstieteen skoposteoria (ks 2.2, Reiss & Vermeer 1984). Nobes ja Stadler (2017: 10–11) ovat yksiselitteisesti sitä mieltä, että laskentatoimen sääntelyn kääntämisen kontekstissa skoposteoria ei ole hyödynnettävissä. Nobesin ja Stadlerin (mp.) päätelmä vaikuttaa perustuvan esimerkkiin yhdestä kotouttavasta käännöksestä, jonka tarkoitus on ollut säilyttää kansallisen sääntelyn asema²⁴. Nobes ja Stadler ovat oikeassa sen suhteen, ettei skoposteorian mahdollistama käännöksen tarkoituksen muuttaminen sovi laskentatoimen sääntelyn kääntämiseen. Samassa heiltä tuntuu kuitenkin unohtuvan, ettei skoposteoria *edellytä* radikaalia muutosta käännöksen tavoitteessa – kääntämisen skopos voisi olla esimerkiksi säännösten yhdenmukainen soveltaminen, mihin skoposteoriaan liittyvillä funktionaalisilla lähestymistavoilla voi hyvinkin olla annettavaa.

Itse asiassa Nobes ja Stadler (2017: 17) itsekin hyödyntävät skoposteoriaa esittäessään, että vuosikertomusten kääntämisessä tulisi sivuuttaa lähdeteksteissä esiintyvät sanamuodot ja käyttää sen sijaan alkuperäisessä standardissa olevia käsitteitä. Nobesin ja Stadlerin ehdotus on hengeltään Reissin ja Vermeerin (1984) kanssa yhtenevä: tulee hylätä uskollisuus lähdetekstille ja ottaa kääntämisen tarkoitukseksi vastaanottajan

---

24 *True and fair view* -käsitteen saksannos, jota käsitellään tarkemmin osiossa 4.3.

(oletettu) toive, tässä tapauksessa kommunikointi virallisten standardien termein. Nobes ja Stadler esittävät näin suosivansa ekvivalenssia ennemmin kuin skoposteoriaa, mutta ”ekvivalenssi suhteessa johonkin muuhun kuin lähdetekstiin” on skoposteorian ydin. Skopos hylkää lähdetekstin ja keskittyy vastaanottajaan – aivan kuten Nobes ja Stadler hylkäävät alkuperäiset vuosikertomukset ja keskittyvät huolehtimaan siitä, etteivät englanninkieliset versiot hämmennä lukijaa, joka on tottunut IFRS:n virallisiin käsitteisiin. Johtopäätöksissään Nobes ja Stadler (2017: 52) myöntävätkin, että heidän esityksensä voidaan kenties nähdä eräänlaisena skoposteorian versiona, jossa kääntämisen tarkoitus on vertailukelpoisuus englanniksi laadittuihin raportteihin. Ilmeisesti Nobes ja Stadler päätyvät näin kieltämään skoposteorian kelvollisuuden laskentatoimen sääntelyn yhteydessä mutta antavat sille mahdollisuuden vuosikertomusten käännöksissä.

Vaikka skoposteorian merkitys IFRS-kääntämisen kontekstissa jäisi vähäiseksi, sama ei päde funktionaalisiin lähestymistapoihin ylipäätään. Kyse ei ole vain toimivuudesta ja vastaavasta käytännön vaikutuksesta, vaan kansainvälisten standardien yhteydessä myös valta-asetelmista (ks. Evans 2010) ja paikallisen eroavaisuuksien huomioimisesta. Garzonen (2000: 9) mukaan funktionaalinen ekvivalenssi juridisessa kääntämisessä vapauttaa siitä ajatuksesta, että tulisi olla yksi universaalisti hyväksyttävä ekvivalenssin käsite, ja tälle samalle ajatukselle olisi sijaa myös laskentatoimessa. Vaikka etenkin IFRS-kääntämisessä väistämättä painottuu käännöksen toimivuus, on käsitys hyväksyttävästä ekvivalenssista yleensä lähempänä muodollista kuin funktionaalista – ikään kuin ei olisi mahdollista, että sama vaikutus voisi syntyä myös kotoperäisten konnotaatioiden kautta eikä aina edellyttäisi ajattelun muuntamista vieraan kontekstin mukaiseksi.

Esittäessään, ettei yksikään IAS 36 -standardissa esiintyvistä eurooppalaisista *impairment*-käsitteen käännöksistä ole ”saavuttanut ekvivalenssia”, Nobes ja Stadler (2017) siis osoittavat, että suuressa osassa Euroopan maita alan perinne ei tunne jaottelua erilaisiin arvonalentumisiin (toisin kuin USA:ssa), ja kritisoidessaan käännöksiä ekvivalenssin puutteesta he kritisoivat sitä, ettei alan kulttuuri ole muuttunut tai ettei sitä ole yritetty muuttaa käännöksillä, jotka olisivat kaikessa vieraudessaan ”ekvivalentteja” – vieraannuttavia ratkaisuja, jotka istuttaisivat uutta ajatusta kohdekulttuureihin, ikään kuin pakottaisivat tekemään erottelun, jota entuudestaan ei

ole. Mikäli vastaavaa vaikutusta yritetään luoda mahdollisimman muodollisilla käännöksillä, päädytään ristiriitaan jossa vieraannuttavan käännösstrategian tulisi tuntua lukijasta tutulta.

Ekvivalenssi on täten laskentatoimen kääntämistä koskevassa tutkimuksessa erittäin tiheästi esiintyvä käsite, joskin vailla yhteistä määritelmää. Laskentatoimessakin ekvivalenssi riippuu kohdetekstin funktiosta. IFRS-käännösten toivottu ekvivalenssi näyttäytyy laskentatoimen kirjallisuudessa käännöstieteen dynaamisena ekvivalenssina ja tavoittelee vastaavaa vaikutusta siinä merkityksessä, että yhtenevillä käytännöillä saavutetaan kansainvälinen vertailukelpoisuus. Keskiöön nostetaan alkuperäisten standardien ja käännösten yhdenmukainen soveltaminen (Evans *et al.* 2015: 28, Evans *et al.* 2010: 11, Dahlgren & Nilsson 2012: 42, Douppnik & Richter 2004: 2). Jostain syystä tutkimuksissa kuitenkin painottuu käännösten arviointi formaalin ekvivalenssin, käännösten sanasanaisuuden kannalta (Hellmann *et al.* 2010b: 10, Douppnik & Richter 2003 ja 2004, Nobes & Stadler 2017). Vastaavan vaikutuksen ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sitä, että se saavutettaisiin vain vierasperäisillä aineksilla tai niitä korostamalla. Hellmann *et al.* (2010b) perustelevat käännöstieteellisten teorioiden sivuuttamisen sillä, että saatavilla ei ole yhtä selkeää mallia, ja kirjoittajien mielestä lähde- tai kohdekieleen suuntautuva painotus ei ole neutraali. Sen sijaan tutkimukseen (ma.) valitaan lähtökohdaksi lähinnä kielitieteeseen pohjautuva ekvivalenssin käsite. Oletus ekvivalenssin neutraaliudesta lähteen ja kohteen välissä ei kuitenkaan ole validi, sillä silloin, kun luonnollisia ekvivalentteja ei esiinny, on jonkinasteisen ekvivalenssin saavuttamiseksi tehty ratkaisu aina painottunut johonkin (ks. esim. Baskerville & Evans 2011: 6). Kun hyväksytään täyden (neutraalin) ekvivalenssin mahdottomuus, voidaan tarkastella ratkaisujen painottumista eri kieliin ja kulttuureihin.

3.3.2 Kotouttavat ja vieraannuttavat käännökset

Kotouttaminen ja vieraannuttaminen käsitteinä eivät esiinny laskentatoimen tutkimuksessa. Esimerkiksi Nobes ja Stadler (2017) ilmoittavat käyvänsä läpi käännöstieteellisen teorian keskeisiä paradigmoja mutta eivät kuitenkaan mainitse kotouttamista ja vieraannuttamista. Dahlgren ja Nilsson (2012: 44) puolestaan esittelevät hyvin lyhyesti Schleiermacherin ajatuksen käännöksen painottumisesta joko

kohti lukijaa tai kirjoittajaa, mutta aiheeseen ei artikkelissa myöhemmin palata eikä sitä sovelleta laskentatoimeen. Tämän dikotomian sivuuttaminen saattaa liittyä kielen ja kulttuurin yhteyden vähäiseen käsittelyyn. Toimivuuden korostaminen laskentatoimessa on tarkoittanut sitä, ettei käännösratkaisuihin ole nostettu esiin muita implikaatioita kuin niiden (oletettu) vaikutus raportointikäytäntöihin. Vaikka käsitteitä ei nimeltä mainitakaan, on niihin liittyvää keskustelua alalla nähtävissä. Esimerkiksi Parker (2001: 135) toteaa, että mistä tahansa teknisestä käsitteestä voidaan puhua millä tahansa kielellä, jos kieli vain sopeutuu joko lainaamalla ainesta tai luomalla uutta ainesta omista resursseista.²⁵ Parkerkaan ei käytä käännöstieteen käsitteitä, mutta hänen ajatuksessaan on pohjimmiltaan kyse vieraannuttamisesta (muualta lainaaminen) ja kotouttamisesta (kotoperäisistä aineksista rakentaminen). Kotouttaminen ja vieraannuttaminen näkyvät myös edellisen alaluvun ekvivalenssikysymyksissä, sillä yksinkertaistetusti voidaan ajatella, että muodollinen ekvivalenssi on vaikutukseltaan vieraannuttava ja dynaaminen puolestaan kotouttava. Vaikka tällainen esitys on hyvin kärjistetty, tuo se aihepiirin käsittelyn laskentatoimessa hyvin esiin. Esimerkiksi epäsuoria viittauksia kotouttamiseen löytyy kirjallisuudesta runsaasti, kun tarkastellaan funktionaalisten (dynaamisten) ratkaisujen arviointia.

Nobes (1993: 40–41) analysoi *true and fair view* -vaatimuksen toimeenpanoa eri maissa ja toteaa, että niistä välittyy ”the ability of countries to *impose* their own culture on what, to some of them, was an alien concept” (korostus JL). Nobesin (mp.) mukaan tämä alkuperäisen käsitteen ylittäminen kansallisella kulttuurilla näkyi sekä käännöksissä, käsityksissä taustalla olevasta ideasta että käännösten soveltamisessa. Sanavalinnan jyrkkyys antaa ymmärtää, että Nobes olisi edellyttänyt kansallisten tapojen väistyvän uuden käsitteen tieltä. Myös Evans (2010: 447) sekä Baskerville ja Evans (2011: 11) toistavat Nobesin huomion sanasta sanaan. Kirjoittajat tuntuvat näin kritisoivan kotouttavaa strategiaa, jota käsitteen käännöksissä oli käytetty, kun niihin haettiin viittauksia aiemmasta kansallisesta sääntelystä (ks. Nobes 1993).

Toisaalta esimerkiksi Evans *et al.* (2015: 22–23) puhuvat kotouttamisen puolesta suositellessaan erityisesti sääntelyyn sisältyvien periaatteiden kääntämistä muuten kuin sanasanaisesti, sillä tällöin heidän mukaansa sallitaan kulttuuristen eroavaisuuksien

---

25 Parker (mp.) liittää huomionsa siihen, ettei englannin kielen dominanssi laskentatoimessa perustu kielten ominaisuuksiin vaan sosiopoliittisiin tekijöihin.

tunnustaminen ja tarkastelu. Evans *et al.* (mp.) esittävät, että periaatteet tulisi sopeuttaa vastaanottajien (laskentatoimen) kulttuuriin. Samoin Parker (1989: 23) toteaa *true and fair view* -käsitteen kulttuurisen taustansa takia epäsovivaksi moniin Euroopan maihin mutta esittää, että tausta ei aiheuta ongelmia, mikäli käsite tulkitaan uusiin ympäristöihinsä sopivaksi. Kotouttavat strategiat näyttäytyvät tutkijoille kuitenkin myös riskinä: Baskerville ja Evans (2011: 5) muistuttavat, että käännösten sopeuttaminen edellyttää tulkintaa, jossa täytyy tuntea sekä standardin tarkoitus että tarkoitusta vastaava kotoperäinen aines. Nämä muutamat kotouttamisen mahdollisuuden esiin nostavat tutkimukset ovat kuitenkin askel kohti käännöstieteessä kuvattua funktionaalisuutta.

Toisin kuin käännöstieteessä, laskentatoimessa tekstin (oletetun) toimivuuden korostus on ollut lähdekulttuuriorientoitunutta. Käännösten arvioissa harva kohdekielen kotoperäinen käsite tarkoittaa tutkijoiden mielestä riittävän samaa kuin ”tarkempi” alkuperäinen (ks. esim. Aisbitt & Nobes 2001, Douplik & Richter 2003 & 2004, Nobes & Stadler 2017). Ilmiö tuntuu olevan sama kuin juridisessa kääntämisessä, jossa Šarčevićin (1997: 202) mukaan pitkään ajateltiin, että alkuperäisten tekstien ja käännösten yhtenäisyys syntyisi mahdollisimman sanasanaisista käännöksistä. Tällainen muodollisen vastaavuuden korostaminen johtaa vieraannuttaviin käännöksiin, mutta vierautta on laskentatoimessa myös tarkasteltu kriittisesti: sen todetaan voivan synnyttää hankalasti ymmärrettäviä käännöksiä sekä käytännön sovelluksia, joissa vieraaksi jäänyt osa on täydennetty (mahdollisesti harhaanjohtavilla) oman kulttuurin vaikutuksilla (Evans *et al.* 2015: 25, Albu *et al.* 2013: 65). Baskerville ja Evans (2011: 6) toteavat käännöksen jäävän merkityksettömäksi, mikäli se ei ole osa vastaanottajan kulttuuria, ja Zeff kiteyttää vieraannuttamisen ilmenemisen laskentatoimen sääntelyn kääntämisessä seuraavasti:

Thus, if one takes a concept embedded in the accounting traditions in one country but that has never been known or applied in another, even if it is translated as accurately as practicable into the language of the second country, the concept may not be understood. The words may be understood, but the concept may not be understood. (Zeff 2007: 296.)

Eräänlainen radikaali vieraannuttamisen muoto on ehdotus omasta IFRS:n käsitteistöstä (ks. Nobes & Stadler 2017, Baskerville & Evans 2011, Norberg & Johansson 2013: 43).

Tällöin luonnollinen ekvivalenssi voisi olla olemassa, mutta se perustuisi siihen, että on luotu uudissana ja sille pariksi toinen uudissana kohdekieleen, jolloin käännös on väkisinkin ekvivalentti. Kaikille tasapuolisen vieras käsitteistö tuntuu kuitenkin hankalalta toteutettavalta – mistä kielestä löytyy riittävästi elementtejä, jotka eivät aiheuta kulttuurisidonnaista käännösongelmaa suhteessa yhteenkään toiseen standardeja soveltavaan kieleen? Uudissanoja ei luoda tyhjästä, vaan niiden ainekset ovat aina joko koto- tai vierasperäisiä (ks. Krimpas 2017).

Kuten aina kotouttamisessa ja vieraannuttamisessa, myös laskentatoimessa tulee huomioida viestintätilanne, esimerkiksi kääntämisen suunta ja käännettävä teksti. Edellä on käsitelty laskentatoimen sääntelyn kääntämistä englannista paikallisille kielille, mutta asetelma muuttuu, kun esimerkiksi kansallisesti laadittuja vuosikertomuksia käännetään englanniksi kansainvälisiin tarkoituksiin. Nobes ja Stadler (2017: 43) tarkastelevat tilinpäätösstandardikäännösten lisäksi myös sitä, onko vuosikertomuksissa²⁶ käytetty käännöksenä standardin mukaista käsitettä vai jotakin muuta vastinetta, ja kritisoiivat aineistossa esiintyviä vieraannuttavia ratkaisuja, jotka heijastelevat kansallista sääntelyä. Tässäkään esityksessä ei käytetä vieraannuttamisen käsitettä, mutta orientaatio on selvä: standardeista pois päin käännettäessä painopiste on lähdetekstissä, mutta saman aiheen englanninnoksissa painotus siirtyy kohdetekstiin. Yhteistä näille tilanteille on se, että toivotun strategian määrittävä tekijä on dominoiva osapuoli.

Koska keskustelua ei käydä eksplisiittisesti, kotouttamiseen ja vieraannuttamiseen liittyvät arvovalinnat eivät nouse esiin, vaan ekvivalenssin haasteita käsitellään näennäisen neutraalisti. Vieraannuttavien strategioiden suosiminen on kuitenkin selvää: IFRS-kääntämisen keskustelussa korostuu ajatus siitä, että vain alkuperäinen teksti välittää sisällön täsmälleen oikein, ja kotouttamista kritisoidaan lähdetekstin jyrkkänä sivuuttamisena. Vieraannuttaminen ilmenee etenkin muodolliseen ekvivalenssiin perustuvana käännösten arviointina. Laskentatoimen kansainvälisen sääntelyn kontekstissa kotouttaminen puolestaan on yhtäältä strategia, jonka pelätään jopa vääristävän alkuperäisen tekstin tarkoituksen, ja toisaalta tapa turvata oman kielen ja kulttuurin vakiintuneiden piirteiden säilyminen. Kotouttaminen voi palvella yhtenäisen

26 Nobes ja Stadler olettavat jokaisen ei-englanninkielisessä maassa englanniksi tuotetun vuosikertomuksen olevan käännös (ks. 2017: 37–38). Etenkin suurissa yrityksissä vuosikertomuksia voidaan kuitenkin myös tuottaa suoraan englanniksi.

soveltamisen tarkoitusta, mikäli vastaava vaikutus muodostetaan kotoperäisistä aineksista. Kotouttamiseen kohdistuva kritiikki pitää kuitenkin lähdetekstiä korkeammassa arvossa eikä joko usko kotoperäisten ratkaisujen voivan välittää lähdetekstin sisältöä tai välitä vastaanottavien kulttuurien sivuuttamisesta.

3.3.3 Venutilainen näkökulma ja kulttuurienväliset suhteet

Kääntämiseen liittyvät kulttuurienväliset (valta)suhteet ovat vähän käsitelty teema laskentatoimessa, mikä osaltaan liittyy myös lähes olemattomaan keskusteluun kotouttavista ja vieraannuttavista käännösstrategioista. Lisäksi Evans *et al.* (2015: 1) osuvasti huomauttavat, että kääntämisen merkitys laskentatoimessa ylipäättään on aliarvioitu tai jätetty huomiotta, koska vaikutus on pienin niille, joilla on kulttuurisesti tai taloudellisesti eniten valtaa. Tutkimuksissa näkyy myös Venutin (1998: 1) kritisoima lähestymistapa, jossa otetaan käännöksistä jokin ”mitattava tekijä” ja sivuutetaan näin sekä arvovalinnat että sosiaaliset ja yhteiskunnalliset kysymykset (ks. esim. Douppnik & Richter 2003 ja 2004, Nobes & Stadler 2017). Douppnik ja Richter (2003 ja 2004) mittaavat alkuperäisen käsitteen ja sen käännöksen tulkinnan yhteneväisyyttä numeraalisesti, Nobes ja Stadler (2017) luokittelevat käännöksiä kahteen kategoriaan: ekvivalentti tai ei ekvivalentti. Tällaiset kvantitatiivisia tutkimuksia varten tehtävät jaottelut ovat varmasti ajoittain tarpeellisia, mutta on syytä muistaa, ettei kääntämisten vaikutusten moninaisuutta ole helppo esittää tarkkarajaisina muuttujina.

Venutin kritiikin lähtökohta – englannin dominanssi ja kulttuurien välinen epätasapaino – on havaittavissa myös laskentatoimessa. Englanti on alalla hyvin paljon käytetty kieli, jota on osoitettu käytettävän vuosikertomuksissa suuressa osassa sellaisiakin maita, joissa englanti ei ole virallinen kieli (Jeanjean, Lesage & Stolowy 2010). Englanti ei siis välttämättä ole Venutin asetelman tavoin muita useammin kielenä, josta käännetään, vaan englannin asema näkyy esimerkiksi siinä, että materiaalia täytyy tuottaa ja kääntää englanniksi. Venutin lähtökohtana on kaunokirjallisuus, jossa lähdetekstin tekijä ja käännöksen julkaisija ovat tyypillisesti eri toimijoita, kun taas laskentatoimessa tekstin tekijä on yleensä itse myös tekstin julkaisija, jonka motivaationa toimii esimerkiksi markkinoille osallistuminen. Englannin käyttö ei siis ole sattumanvaraista, vaan muun

muassa pääoman tarve ajaa yrityksiä julkaisemaan englanniksi (Jeanjean *et al.* 2010: 203, 220–221).

Myös laskentatoimessa on tunnustettu Venutin ajatusten mukainen kielten hierarkia ja ajatus isoista ja pienistä kielistä (Parker 2001: 134). Aihetta ei kuitenkaan laskentatoimen kääntämisen tutkimuksessa Parkerin (2001) ja Alexanderin (2001) jälkeen juurikaan käsitellä. Parker (2001: 134) huomauttaa, että ”pieni kieli” ei ole sellainen kategoria, johon kaikki alan toimijat haluaisivat sanoa kuuluvansa. Parkerin huomio tuskin kuitenkaan selittää näiden kysymysten harvinaisuutta tutkimusaiheina. Todennäköisempää lienee, että esimerkiksi laskentatoimen sääntelyn käännöksissä tai niiden tutkimuksessa on muodostunut venutilaisittain katsottuna tietynlainen kaanon, jossa muodollinen ekvivalenssi ja vieraannuttavat käännökset ovat konventio, jota käännösten ja niiden tarkastelun tulee noudattaa. Jonkin verran kääntämisen vaikutusta kulttuurienvälisiin suhteisiin on viime vuosina tuotu uudelleen keskusteluun (ks. Evans *et al.* 2015), ja Accounting, Auditing & Accountability Journalin käsikirjoituskutsussa ilmaistaan selkeästi tarve tämän näkökulman enemmän käsittelylle (Evans & Kamla 2015). Lisäksi Evans *et al.* (2015: 1, 24) huomauttavat mahdollisuudesta hyödyntää kääntämistä erilaisiin ideologisiin tai pragmaattisiin tarkoituksiin sekä kääntämisen alttiudesta sen tilaajan omille tavoitteille.

Globalisaatio ja kansainvälisen vertailukelpoisuuden vaatimus toivat laskentatoimessa esiin kääntämisen mutta samalla myös kielten valtasuhteet. Englannin kielen dominanssi ei ollut huomionarvoista silloin, kun kukin kulttuuri noudatti omia kansallisia käytäntöjään (Parker 2001: 143). Venutin ajattelun mukainen kääntämisen tarkastelu paljastaa taustalla olevat suuremmat kysymykset, kuten kielten ja kulttuurien hierarkian. Laskentatoimen käsitteiden liikkumista kielistä toisiin tutkinut Parker (2001) jaotteleekin kieliä esimerkiksi tilastollisesti dominoiviin ja sosiopoliittisesti dominoiviin sekä valta- ja vähemmistökieliin. Samalla Parker (mas. 135, 142) huomauttaa, ettei dominanssissa ole kyse kielten ominaisuuksista vaan muista tekijöistä, ja esimerkiksi englannin valta-aseman syy on Parkerin mukaan lähinnä taloudellinen. Vaikka esimerkiksi englanniksi raportointi tuntuisi luontevalta sen olemassa olevan aseman takia, ei kielen valinta valta-asetelmia tiedostamattakaan ole neutraalia (mas. 133). Parker (mp.) kyseenalaistaa myös kielivalinnan vapaaehtoisuuden, sillä sääntelyn lisäksi myös markkinoiden vaikutus voi olla määräävä.

Kuitenkin jo ennen 2000-luvun kiihtyvää globalisaatiota Alexander (1993) nosti *true and fair view* -käsitteen käsittelyn yhteydessä esiin sääntelyn yhtenäistämisen kulttuuriset ongelmat. Alexander (mas. 59, 75) suhtautuu kriittisesti homogeenisen käsitteiden tulkinnan sisältämään oletukseen homogeenisista kulttuurisista konteksteista. Venutilaisesta näkökulmasta kääntäminen on Alexanderin kritisoiman yhtenäistämisen keskeinen väline, sillä Venutin kritiikissä valtakulttuurit pakottavat muut kulttuurit yhtenäistymään itsensä kanssa kotouttamalla käännökset niin, ettei niihin jää vieraita aineksia. Alexanderin kritiikki nostaakin esiin ikään kuin venutilaisen ajatuksen kääntöpuolen asetelmassa, jossa valtakulttuuri tuottaa tekstejä, jotka vähemmistökulttuurien täytyy ottaa vastaan. Edellyttämällä vieraannuttavia, lähdetekstin ja -kulttuurin piirteitä korostavia käännöksiä valtakulttuurit jälleen assimiloivat pienempiä kulttuureita itseensä. Nobesin (2006a: 27) mukaan laskentatoimessa on ylipäättään nähtävissä imperialismiin piirteitä, sillä useat maat ovat huomattavan alttiita toisten vaikutuksille. Nobes ei käsittele aihetta kielen tai kääntämisen tasolla, mutta venutilaisittain katsottuna kääntäminen on merkittävä keino näiden imperialististen vaikutusten luomisessa.

Laskentatoimen terminologiaa käsitellessään Parker (2001: 145–146) esittää venutilaisesta näkökulmasta tärkeitä kysymyksiä: Missä määrin Euroopan kielet ovat suoraan lainanneet laskentatoimen terminsä, hankkineet ne kääntämällä tai kehittäneet omansa? Onko sopeutuminen muiden kansallisten termien käyttöön tarkoittanut myös muiden ideoiden ja käytäntöjen hyväksymistä? Parkerin (2001) kanssa samoihin aikoihin Alexander (2001) tarttui uudelleen kansainvälisen sääntelyn taustalla oleviin valtakysymyksiin. Alexander ei niinkään keskity kieleen tai kääntämiseen vaan huomauttaa sääntelyn (ja sitä ilmaisevien sanojen) tulkinnan olevan eri konteksteissa aina erilainen. Alexander (2001: 146) kommentoi sääntelyn yhtenäistämistä hyvinkin jyrkästi ja toteaa, että ainoa tapa sanojen täysin yhdenmukaiselle tulkinnalle on aivopesu. Niinpä Alexanderin (mp.) mielestä olennainen kysymys ei ole tulkintaerojen estäminen vaan niihin sopeutuminen.

Selvimmin kääntämiseen liittyvät valtakysymykset tulevat tällä hetkellä esiin runsaan tutkimuksen kohteena olevassa IFRS-kääntämisessä, sillä standardien laatijan suurimmat kulttuuriset ja kielelliset vaikuttimet ovat angloamerikkalainen laskenta-

ajattelu ja englannin kieli, IFRS-lähdetekstit ammentavat käsitteitä valtakulttuurista (Evans *et al.* 2015: 25, Nobes & Parker 2006: 6). Kuten muun muassa Alexanderin (1993) artikkelista on nähtävissä, IFRS-kääntämistä venutilaisittain tarkastellessa täytyy Venutin näkemyksiä soveltaa ikään kuin käänteiseen asetelmaan, jossa valta-asema on lähdekulttuurilla. Tarkastelussa on oleellista muistaa kotouttamisen ja vieraannuttamisen kontekstisidonnaisuus, ja venutilaisten lähtökohtien yleistyksiä kotouttamisesta kulttuuri-imperialismina tulisikin testata eri tilanteissa (Paloposki & Oittinen 1998/2000: 387–388). Esimerkiksi laskentatoimen IFRS-käännöksissä voidaan olettaa, että vieraannuttaminen todennäköisemmin palvelee Venutin kritisoimia valtakulttuurin motiiveita. Kulttuurienvälisten suhteiden näkökulmasta näillä käännöksillä tuodaan vieraan kulttuurin normeja noudatettaviksi muuallakin, mikäli käännösstrategiat korostavat lähdetekstin käsitteitä. Käsitteiden käännökset voivat kertoa siitä, esitetäänkö ne muualta omaksuttuina vieraina ilmiöinä (vieraannuttaminen) vai sovitetaanko ne kohdekielellä jo olemassa olevaan kulttuuriympäristöön sen omia ilmiöitä käyttäen (kotouttaminen). Venutin teemat onkin syytä ajatella siten, että kotouttamista vallankäytön välineenä voi hyödyntää myös käännöksen vastaanottajana toimiva pieni tai vähemmistökieli. Alemman aseman globaalissa taloudessa ei tarvitse tarkoittaa passiivista alistumista (Venuti 1998: 170), sillä kääntäminen tarjoaa myös mahdollisuuden muovata tekstejä omiin tarpeisiin. Tämä vastaanottajan mahdollisuus voikin viestin lähettäjän näkökulmasta olla uhka.

Nobesin ja Stadlerin (2017: 19–20) mukaan suomennoksessa kotouttavia strategioita (esim. suomennoksen *taseen* säilyttäminen, ks. Kettunen 2017: 48) käyttänyt käännöstyöryhmä ylitti valtuutensa, minkä seurauksena ”ekvivalenssi menetettiin” – ikään kuin se ennen käännöstä olisi ollut olemassa. Nobes ja Stadler (mp.) myös huomauttavat, ettei Kettunen (mp.) kritisoinut näitä ratkaisuja kuvatessaan käännösprosessia ja siinä kohdattuja haasteita. Kettunen vaikuttaa kuitenkin arvioineen enemmän sisältöä (vrt. lakitekstien kääntämisen *legal effect*) kuin käännöksen täsmällistä muotoa jättäessään ratkaisun kritisoidakseen. Lisäksi Kettunen perustelee kotoperäisen aineksen käyttämistä sen toimivuudella laajemmassa mittakaavassa, sillä käsite esiintyy kotoperäisessä muodossaan todella useissa muissakin teksteissä. Nobesin ja Stadlerin huomautus antaa ymmärtää, että vallankäyttö käännöksissä on sallittua vain lähdekulttuurille, standardin asettajalle. Kotouttaminen saattaa vaikuttaa vallan

jakautumiseen ja havahduttaa täten valtaapitävät ryhmätkin kiinnittämään huomiota kääntämiseen.

Tyypillisimmän venutilaisen näkökulman ulkopuolelta Evans *et al.* (2015) esittävät IFRS-kääntämisen valtakysymyksiin liittyen toisen tärkeän ilmiön – kirjoittajat tuovat esiin eräänlaisen ”oikeuden käännökseen”, kun taas Venutin teorioissa käänös on erilaisten agendojen toteuttamisvälineenä. Evans *et al.* (mas. 3) esittävät, että kääntämiseen liittyvät ongelmat riistävät edut ja äänen niiltä sidosryhmiltä, joilla on laskentatoimen kontekstissa vähemmän valtaa – erityisesti pieniltä kieliltä tai englannin kielen muita huonommin hallitsevilta. Venutin tavoin Evans *et al.* (mp.) korostavat kääntämisen koko prosessia, ja heidän näkökulmastaan standardien käänöksissä havaitut puutteet ja käänösten ilmestyminen englanninkielisiä standardeja myöhemmin jättävät aina joitakin ryhmiä ulkopuolelle usein tavoin, esimerkiksi yhtäaikaisesta soveltamisesta ja englanniksi käytävästä alan keskustelusta. Samaan viittaavat Baskerville ja Evans (2011), jotka ajattelevat kieltenvälistä tasa-arvoa myös siltä kannalta, että kaikilla olisi yhtenäinen mahdollisuus soveltaa standardeja juuri oikein ja juuri samaan aikaan. Tähän ongelmaan kytkeytyy myös kääntämisen kustannusten jakautuminen sekä valta laskenta-ajattelun leviämisen suhteen (Evans *et al.* 2015: 3). Vaikka asetelma ei vastaakaan tavanomaista venutilaista kritiikkiä, on perusajatus kuitenkin sama: kääntäminen on vallan väline, ja sitä voidaan käyttää myös silloin, kun joku osapuoli todella tarvitsee käänöstä.

Dahlgren ja Nilsson (2012: 47) tiivistävät englanninkielisen IFRS-lähdetekstin ongelmat kahteen mahdolliseen skenaarioon: 1) englanti ja englanninkielinen teksti dominoivat kohdetekstiä ja -kieltä ja muuttavat kohdekielen kontekstia, ja 2) lähdetekstiä ei ymmärretä tai noudateta vastaanottavassa yhteisössä. Näistä ensimmäisessä alan kieli voi muuttua ja jopa yleiskielen syntaksin vastaiset vakiintuneet ilmaisut ovat mahdollisia, jälkimmäisessä puolestaan vieraus estää konnotaatioiden ymmärtämisen eikä lopputulos standardien soveltamisessa ole sama kuin alkuperäisellä (mp.). Dahlgrenin ja Nilssonin skenaarioita voidaan hieman muokattuina käyttää pohjana IFRS-kääntämisessä syntyvien venutilaisten kysymysten kuvaamiseen. Ensimmäisessä skenaariossa vieraannuttava käänös dominoi kohdekulttuuria – vieraasta käsitteestä tulee ajan myötä osa kotoperäistä käsitteistöä (Zeff 2007: 296) ja englanti alan valtakielenä lisää englanninkielisen terminologian käyttöä muissakin kielissä (Evans *et*

al. 2015: 27). Toisessa skenaariossa puolestaan käännökset eivät ole ymmärrettäviä tai niitä ei lähdekulttuurin näkökulmasta noudateta. Venutilaisittain tarkasteltuna ymmärrettävyyden haasteet syntyvät lähdekulttuurin valta-aseman takia käännökseen jäävästä vieraudesta, jolla lähdekulttuuri pyrkii yhtenäistämään kohdekulttuuria kanssaan – sillä jo lähdetekstin tulkinta edellyttää osaamista lähdekulttuurista (ks. Tähtivaara 2007: 14). Noudattamiseen liittyvät ongelmat sen sijaan voivat johtua joko ymmärrettävyyden haasteista tai siitä, että käännös eräänlaisena tulkintana aina esittää tekstin paikallisin silmin, mikä laskentatoimessa tulkitaan alkuperäisten standardien noudattamatta jättämiseksi. Onkin mielenkiintoista, että noudattamista arvioidaan suhteessa lähdetekstiin, vaikka käytännön toimijoiden tulisi tehdä ratkaisunsa kohdetekstin perusteella.

Evans *et al.* (2015) pohjalta on edellä muokattuun Dahlgrenin ja Nilssonin esitykseen syytä lisätä IFRS-käännösten ongelmien kuvaamiseksi kolmas skenaario, jossa englanninkielinen lähdeteksti aiheuttaa sen, ettei vierasperäinen teksti ole kaikille yhtä lailla saatavilla: alkuperäinen julkaistaan ennen käännöksiä, ja kielitaidon puuttuessa kaikki eivät voi konsultoida alkuperäistä versiota. Tämän lisäyksen jälkeen IFRS-käännösten kulttuurienvälisiin suhteisiin liittyvät ongelmat voidaan Dahlgreniin ja Nilssoniin (2012: 47) sekä Evans *et al.* (2015) pohjautuen esittää seuraavasti: 1) englanninkielinen, anglosaksiseen kulttuuriin perustuva lähdeteksti sekä vieraannuttavat käännökset dominoivat kohdekieltä ja muuttavat kohdetekstin kontekstia, 2) lähdetekstiä ei ymmärretä tai noudateta, koska lähdekulttuuria korostavat vieraannuttavat käännökset ovat liian vieraita täysin ymmärrettäviksi, eikä ymmärtämistä helpottavia kotouttavia käännöksiä hyväksyttyä 3) kääntämiseen liittyvät käytännön järjestelyt aiheuttavat eriarvoisuutta standardien käyttäjien keskuudessa.

Nobes ja Parker (2006: 15) pitävät laskentatoimen kansainvälistä vertailua oleellisena muun muassa siksi, että siinä käy ilmi, etteivät anglosaksiset maat ole ainoita laskentatoimen vaikuttajia tai edistäjiä. Tämä ei kuitenkaan tunnu näkyvän IFRS-kääntämisessä, sillä vieraannuttavat käännökset – jotka päästävät vain anglosaksiset kontribuutiot esiin – toteuttavat Venutin kritisoimaa toisten kulttuurien sivuuttamista vähempiarvoisina. IFRS järjestelmänä on jo lähtökohdiltaan vieraannuttava, sillä se pyrkii rikkomaan kotoperäiset konventiot. Kosmala-MacLulich (2003: 484) viittaa IFRS-käännöksiin liittyvään etnosentrismiin todetessaan, että keskeisten käsitteiden

merkitys voidaan joutua muodostamaan lähdekulttuurin kontekstin kautta. Kotouttavilla käännöksillä olisi mahdollista sekä säilyttää kohdekulttuurin piirteitä että vähentää ymmärtämistä hankaloittavaa vierautta. Ajatus englanninkielisestä standardista ainoana oikeana johtaa kuitenkin siihen, että kotouttava käännös kohdekulttuurin kotoperäisistä aineksista rakentuvana on laskentatoimen tutkimuksessa tulkittu lähdetekstin tarkoituksesta poikkeamiseksi – toisin sanoen alkuperäisen standardin noudattamatta jättämiseksi.

Venutin kritiikin pääkohde – kotouttava kääntäminen – täytyy siis IFRS-kontekstissa ajatella eri tavoin, koska valta-asemassa on lähdetekstin tuottaja. Funktionaalisuus ja dynaaminen ekvivalenssi voisivat IFRS-käännöksissä olla hyödyksi vastaanottaville kielille, jotka voisivat käyttää kotoperäisiä aineksiaan ja täten suojella ominaispiirteitään. Toisaalta Venuti varoittaa kotouttamisen piilottavan vieraan agendan, eikä liian tutulta tuntuva IFRS-käännös toisikaan esiin sitä, että kyseessä on eri kulttuurissa tuotettu standardi. Venutin kritisoi illuusio käännöksestä alkuperäisenä tekstinä ei kuitenkaan IFRS:ssä synny, koska käännösstatus on vastaanottajien tiedossa ja tuodaan selvästi esiin julkaisujen alussa (ks. esim. Suomen Tilintarkastajat ry 2016). Toisaalta käännöksen korostaminen oikeastaan korostaa lähdekulttuurin asemaa toteamalla käännöksen vähempiarvoiseksi (ks. IFRS Foundation 2016: 4). IFRS on Venutin kaunokirjallisiin lähtökohtiin nähden poikkeava konteksti sikäli, että lukijalla ei ole ikään kuin mahdollisuutta antaa käännöksen sisältämän vierauden jäädä ymmärtämättä. IFRS-käännösten käyttäjille voi ymmärtämättömyydestä tulla oikeudellisia seurauksia, joten vieraannuttavat käännökset pakottavat omaksumaan vierasta ainesta. Dahlgren ja Nilsson (2012: 56) esittävät ratkaisuvaihtoehtoina joko uudissanat tai kontekstispesifien käännösten sallimisen, jolloin eroavaisuudet säilyvät. Baskerville & Evans (2011: 35) saavat kääntäjiltä joitakin hyvin jyrkkiäkin vastauksia pyytäessään kommentteja mahdollisesta IFRS:n uudissanastosta – yhden vastaajan mielestä prosessi muistuttaa jopa kolonisaatiota. Kulttuurisen kontekstin säilyttämistä kohdetekstissä puolestaan vastustetaan yhteneväisyyden estymisellä, mutta venutilainen näkökulma kehottaa tarkastelemaan yhtenevää soveltamista tavoittelevien käännösten implikaatioita eri tavalla.

Venutilaisten, kulttuurieroja vaalivien käännösstrategioiden esteenä näyttäytyy instituution asemaan liittyvä valtakysymys. Kääntäminen on edellytys IFRS:lle

globaalina instituutiona ja toimii esimerkkinä statuksen paikallisesta, mikrotason ylläpidosta (Kettunen 2017: 44–45). Venuti kuvaakin näitä kääntämiseen ja käännösten tulkintaan liittyviä uhkia seuraavasti:

The identity-forming power of translation always threatens to embarrass cultural and political institutions because it reveals the shaky foundations of their social authority. [...] The authority of any institution that relies on translation is susceptible to scandal because their somewhat unpredictable effects exceed the institutional controls that normally regulate textual interpretation, such as judgments of canonicity. (Venuti 1998: 68.)

IFRS-instituution kannalta kotouttava käännös on riski, koska se siirtää vallan tekstin tulkinnasta lähdekulttuurille. Lähdetekstin tuottaja ei voi kontrolloida paikallisia tulkintoja, vaikka niin yrittääkin tehdä – esimerkiksi toteamalla lähdetekstin olevan ainoa juridisesti sitova versio (IFRS Foundation 2016: 4)²⁷. Lisäksi eri strategiavalinnat asettavat IFRS-kääntäjän sellaiseen valtaan ja vastuuseen, jota käännöksen tilaaja ei ole visioinut (Evans *et al.* 2015: 23). Venutin teesi kääntämisen neutraaliuden mahdottomuudesta tulee IFRS-kontekstissa selvästi esiin, sillä kääntämisen aiheuttamat väistämättömät muutokset näkyvät sekä kohdetekstien tulkinnassa että lähteen ja kohteiden välisissä suhteissa. Tavanomaisen venutilaisen tarkastelun lisäksi IFRS nostaa esiin tilanteen, jossa vastaanottajalla on tarve käännökselle ja kääntäminen toimii vallan välineenä myös tekstin jakelun suhteen. Evans (mas. 455) korostaa kielten tutkimista mahdollisuutena valtasuhteiden tutkimiseen, ja juuri tähän väliin sijoittuu kääntäminen.

3.4 Yhteenveto

Kulttuurisidonnaisuuteen liittyvien käsitteiden analyysi laskentatoimen kirjallisuuden perusteella osoittaa, että nämä teemat ovat myös laskentatoimen parissa läsnä, vaikkei niistä suoraan puhuttaisikaan. Eksplisiittisesti esiintyvienkin käsitteiden käyttö on kirjavaa eikä esimerkiksi ekvivalenssia kirjallisuudessa määritellä, vaikka sitä runsaasti käsitelläänkin. Laskentatoimessa ei yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta viitata käännöstieteellisiin ekvivalenssin käsitteisiin, esimerkiksi tunnettuihin dikotomioihin dynaamisesta ja muodollisesta tai luonnollisesta ja suunnatusta ekvivalenssista.

²⁷ Tällä toteamuksella ei ole EU:ssa juridista merkitystä, sillä jokainen EU:ssa hyväksytty IFRS-käännös on itsenäisesti lainvoimainen teksti (ks. Dahlgren & Nilsson 2012: 56, Paunio 2011: 25).

Kirjallisuudessa ajatus ekvivalenssista näyttäytyy usein asiantilana, joka olisi saavutettavissa, mikäli käännös vain olisi riittävän hyvä. Silloinkin, kun täyden ekvivalenssin mahdottomuus tunnustetaan, jätetään sen eri muodot ja asteet käsittelemättä. Ekvivalenssi on laskentatoimen kirjallisuudessa ristiriitainen käsite, sillä esitetyt tavoitteet tuntuvat viittaavan vastaavaan vaikutukseen, mutta käännösten tarkastelussa suositaan mahdollisimman tarkkaan vastaavaa muotoa.

Ekvivalenssin painottumista lähde- tai kohdekulttuuriin ei myöskään eksplisiittisesti käsitellä. Vieraannuttaminen näyttäytyy laskentatoimen kirjallisuudessa lähdetekstiä korostavan käännöksen suosimisena ja etenkin IFRS-kääntämisessä englanninkielisen lähdetekstin pitämisenä käännöksiä ylempiarvoisena. Näin vieraannuttaminen on kirjallisuuden perusteella kokonaisstrategia, jolla vaikutetaan tavoittelevan mahdollisimman suurta (oletettua) vastaavuutta, koska se vähiten muuttaa alkuperäistä tekstiä käännöksessä. Kotouttaminen puolestaan näyttäytyy laskentatoimen kirjallisuudessa lähinnä strategiana, jonka ajatellaan estävän vastaavuuden syntymisen. Erityisesti IFRS-käännöksissä kotouttaminen nähdään ratkaisuin, jotka sivuuttavat alkuperäisen tarkoituksen viitatessaan vastaanottajille tuttuihin aineksiin.

Kulttuurienväliset suhteet ilmenevät laskentatoimessa monin tavoin: englannin kielen roolissa eri tekstien tuottamisessa, anglosaksisten maiden roolissa laskentatoimen (nyky)käsitteiden tuottajina, käännösten eriarvoisessa saatavuudessa – sekä lisäksi erilaiset kulttuuriset vaikutukset sivuuttavassa kirjallisuudessa. Venutilainen näkökulma laskentatoimen kääntämisessä edellyttää asetelman analysointia ja sen perusteella tehtävää Venutin oletusten soveltamista. Venutin lähtökohta kotouttamisesta kulttuurista väkivaltaa ilmentävänä käännösstrategiana ei toteudu esimerkiksi silloin, kun IFRS-käännöksiä laativat, laskentatoimessa angloamerikkalaisia kulttuureita pienemmässä roolissa olevat kohdekulttuurit pyrkivät käännöksissä säilyttämään oman viitekehyksensä erityispiirteitä. Venutin peräänkuuluttama vieraannuttaminen ei näissä tilanteissa ole myöskään ratkaisu valtasuhteiden tasapainottamiseen, eikä Venutin ajatusten erityispiirre, vieraannuttaminen suhteessa sekä kohde- että lähdekulttuureihin, näyttäytyä käyttötekstien viitekehyksessä relevanttina. Venutilainen näkökulma laskentatoimessa on siten käännösten laajat kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset huomioiva katsantokanta, joka tarkastelee käännösten vaikutuksia erityisesti muihin

kuin laskentatoimen tyypillisiin valtakulttuureihin ja jonka soveltamiseksi on ensin määriteltävä käännöksen lähettävän ja vastaanottavan osapuolen roolit.

4 KULTTUURISIDONNAISET ELEMENTIT JA PAIKALLISSTRATEGIAT IFRS-KÄÄNNÖKSISSÄ

Tekstien kulttuurisidonnaisuus konkretisoituu kenties selvimmin niistä osoitettavissa olevien kulttuurisidonnaisten elementtien avulla. Laskentatoimessa etenkin kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa esiintyvien käsitteiden kytkökset niitä ympäröiviin kansallisiin konteksteihin ovat hankaloittaneet kääntämistä. Vaikka selkeimmät kulttuuriset viittaukset onkin IFRS-standardeista jo niitä laadittaessa häivytetty (ks. Kettunen 2017: 49), ovat tekstit edelleen vahvasti sidoksissa etenkin anglosaksiseen taustaansa. Näiden elementtien kautta voidaan muodostaa kulttuurisidonnaisuutta kuvaavien käsitteiden – kuten ekvivalenssin – kytkös alan empiriaan (ks. Puusa 2008: 41). Kotouttaminen ja vieraannuttaminen sekä niiden seuraukset kulttuurienvälisille suhteille ovat myös laajoja käsitteitä, joita voidaan kuitenkin konkretisoida yksittäisiin elementteihin kohdistuvia paikallisia käännösstrategioita tarkastelemalla. Alaluku 4.1 kuvaa lyhyesti IFRS Foundationin organisoimaa standardien kääntämistä. Alaluvussa 4.2 tarkastellaan standardien sisältämien kulttuurisidonnaisten käsitteiden syntyä kirjallisuudesta kerättyjen tekijöiden avulla ja analysoidaan kulttuurisidonnaisen elementin käsitettä IFRS-kontekstissa. Näiden elementtien käsittelemiseksi käytettävissä olevia strategioita käsitellään alaluvussa 4.3. Osiossa esitellään Leppihalmeen (2001) luokittelusta laadittu versio, johon lisätään myös alkuperäisen luokittelun ulkopuolisia, laskentatoimen kirjallisuudessa esiintyviä käännösstrategioita. Luvun lopuksi (4.4) esitetään kirjallisuuden perusteella täydennetty strategialuokittelu sekä johtopäätöksiä Leppihalmeen luokittelun soveltumisesta IFRS-kääntämiseen.

4.1 IFRS-kääntäminen

IFRS-standardien tavoitteeksi ilmoitetaan korkealaatuisten, ymmärrettävien, toimeenpantavissa olevien ja maailmanlaajuisesti hyväksytyjen tilinpäätösstandardien kokonaisuus (IFRS Foundation 2016: 5). Tämä maailmanlaajuinen hyväksyntä edellyttää standardien kääntämistä käyttöönottomaiden paikallisille kielille. Kääntäminen onkin olennainen osa IFRS-standardien levitystä ja ylläpitoa (ks. Kettunen

2017). Ohjeen mukainen käännösprosessi etenee seuraavasti: 1) IFRS Foundation (ent. IASCF²⁸) valitsee keskeiset termit IFRS-standardeista, 2) kääntäjä tekee ehdotuksen kyseisten termien käännöksistä, 3) käännöstyöryhmä (*Review Committee*) päättää termien käännöksistä, 4) kääntäjä kääntää standardit käyttäen näitä termejä sekä hyödyntäen olemassa olevaa IFRS-aineistoa IT-pohjaisten välineiden avulla, mikäli mahdollista, 5) ryhmä tarkastaa käännösluonnoksen ja teksti viimeistellään (IFRS Foundation 2016: 5). Koska IASB on yksityinen taho, standardit saavat niitä noudattavissa EU-maissa lainvoiman vasta, kun ne on virallistettu EU:ssa, mutta osa käyttäjistä alkaa kuitenkin soveltaa uusia standardeja heti julkaisun ja osa vasta virallistamisen jälkeen (Hellmann *et al.* 2010a: 112). Käytännössä kaikkien kielten käännösprosessit eivät noudata ohjeen kuvausta, sillä IFRS Foundation ei kontrolloi kaikkia käännöksiä, ja osasta käännöksiä vastaa EU:n elin (Kettunen 2017: 50).²⁹ IFRS Foundation (2013: 15) tunnustaa käännöstyön vaativuuden ja siinä tarvittavan taidon ja kokemuksen, mutta suosittelee kuitenkin ammattikäytäntöjen käyttöä ”resurssien niin salliessa”.

Prosessin kuvauksen lisäksi IFRS Foundation antaa käännöstyöhön useita täsmällisempiä ohjeita. Useita vuosia IFRS-suomennosten kääntäjänä toimineen Hanna Tähtivaaran (2007: 8–9) mukaan käännösohjeisiin kuuluu seuraavia sääntöjä: 1) kääntäjän ei tule tulkita lähdetekstiä vaan siirtää merkitys sellaisenaan, 2) käännökseen ei saa lisätä tai poistaa mitään eikä sitä tule muuttaa millään tavalla, 3) käännökseen on sallittua tehdä kieliopillisia ja lauserakenteellisia muokkauksia luettavuuden parantamiseksi tai kielten erilaisuuden huomioimiseksi, 4) käännöksen ei pidä pyrkiä olemaan lähdetekstiä parempi (ks. myös IFRS Foundation 2013: 12). Suomennoksen toteutuksesta vastaavan Suomen Tilintarkastajat ry:n mukaan (2016: 9) IFRS-käännöksen vaatimukset vastaavat ”lakikielen kääntämisen yleisiä normeja”, mihin ilmoitetaan sisältyvän vaatimus virkerajojen säilyttämisestä sekä saman vastineen käyttämisestä samalle sanalle tai fraasille jokaisen esiintymän kohdalla. Yleisenä ohjenuorana on, että käännös vastaa alkuperäistekstiä ”mahdollisimman tarkasti sekä sisällöltään että ulkoasultaan” (mp.). Tulkinta- ja paremmuuskiellot liittyvät IFRS-standardien luonteeseen, johon kuuluu jonkin verran monitulkintaisuutta erilaisissa liiketoimintaympäristöissä soveltamista ajatellen (Evans *et al.* 2015).

28 International Accounting Standards Committee Foundation.

29 Tämä työ on rajattu IFRS Foundationin organisoimien IFRS-käännösten tarkasteluun. Erilaisista IFRS-käännöksistä ks. esim. Kettunen 2017.

Keskustelua kulttuurienvälisistä suhteista ja kääntämisestä on käännöstieteessä käyty lähinnä siitä lähtökohdasta, mitä käännöksessä tehdään lähdekulttuurin ominaispiirteille – kohdellaanko niitä kunnioittavasti. Sen sijaan harvemmin puhutaan tilanteista, joissa lähdekulttuuri on vahva ja kohdekulttuuri heikko ja joissa tarkasteltaisiin pienemmän osapuolen toimia käännöksen vastaanottajana. Tämä asetelma johtunee siitä, että keskustelua on käyty pääasiassa kaunokirjallisuudesta, missä valtaapitävä lähdekulttuuri ei ”väkisin” tuo tekstejään käännettäväksi kohdekulttuuriin³⁰. IASB:n laatima lähdeteksti on kuitenkin esimerkiksi EU-lainsäädännön vuoksi pakollista käännettävää kaikissa jäsenvaltioissa, ja valta-asetelma on näin nähtävissä jo käännettävän tekstin valinnassa. Lähdetekstin valtaa korostaa myös käännöksiin sisältyvä ilmoitus, jonka mukaan standardien ja muiden julkaisujen ”hyväksytty teksti” on alkuperäinen englanniksi julkaistu (IFRS Foundation 2016: 4).

IFRS on myös järjestelmänä lähtökohtaisesti vieraannuttava, sillä aiemman kansallisten sääntelyn tilalle tuodaan Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista johdetun yksityisen organisaation tuottamat tilinpäätösstandardit (Perry & Nölke 2006: 560). IASB:tä kohtaan standardien laatijana on esitetty kritiikkiä, jonka kohteista yksi koskettaa IASB:n intressejä. IASB:n ajama yksityinen intressi nähdään usein yritysmaailman tai laskentatoimen ammattikunnan, esimerkiksi suurimpien tilintarkastus- ja konsulttiyhtiöiden intressinä (Bengtsson 2011: 569), ja standardien laadinta näyttää suosivan anglosaksista alan perinnettä (Perry & Nölke 2006: 560). Tähtivaaran (2007: 13–14) mukaan IFRS-standardien taustalla oleva laskentatoimen teoria on selvästi angloamerikkalaista ja sen ymmärtämiseksi tulee perehtyä tähän suomalaisesta perinteestä poikkeavaan ajattelutapaan. Myös Evans *et al.* (2015: 25) toteavat IFRS:n olevan kulttuuritaustaltaan ensisijaisesti angloamerikkalainen instituutio. Angloamerikkalaisen kulttuurin valta laskentatoimessa on muissa maissa johtanut tietoiseen ja tiedostamattomaan omaksumiseen, ja angloamerikkalaisia termejä on otettu käyttöön myös muualla myös silloin, kun käytettävissä olisi ollut omiakin käsitteitä (Evans 2010: 452). IFRS-standardeihin sisältyykin eräänlainen piilevä oletus siitä, että angloamerikkalaiset käytännöt olisivat muita parempia ja että niitä olisi mahdollista soveltaa yhtä lailla kaikissa maissa (Hellmann *et al.* 2010a: 108). Lisäksi IFRS

---

30 Tällaisista tilanteista ks. esim. Torop 2009.

Foundationin ainoa virallinen kieli englanti rajoittaa ideoiden tuontia muista traditioista (Evans *et al.* 2015: 26–27).

Venutin (2013: 28) mukaan kotouttava käännös tehdään siksi, jotta voitaisiin kommunikoida lähdeteksti ja saataisiin sille kotoperäinen lukijakunta. Tavallaan sama pätee IFRS-käännöksissä, mutta tavoiteltavan lukijakunnan sijasta käännöksellä on muun muassa EU-valtioissa sitä odottava lukijakunta, jolle käännökseen tutustuminen ei ole vapaaehtoista. IFRS-standardien kääntämiseen pätee usea Venutin kritiikin osa-alue, joskin kotouttamisen sijasta standardikäännöksillä onkin vieraannuttava vaikutus. Käännös ei tunkeudu kohdekulttuuriin illuusiona alkuperäisestä tekstistä (vrt. Venuti 1995: 7) vaan omaa vierauttaan korostaen. Käännös ei yritä sulauttaa lähdekulttuuria luontevaksi osaksi kohdekulttuuria, vaan kohdekulttuurien tulisi uppoutua lähdekulttuuriin voidakseen ymmärtää standardien vierautta. Koska tekstin valitsematta jättäminen ei ole yksinkertaista, piilee vastaanottavien kielten mahdollisuus suojautua vieraudelta erilaisissa kotouttavissa käännösstrategioissa. Samoin selvästi vieraannuttavat strategiat voivat korostaa lähdetekstin vierasta alkuperää. Anglosaksisen taustansa vuoksi IFRS-standardit sisältävät runsaasti etenkin manner-Euroopan näkökulmasta kulttuurisidonnaisia elementtejä.

4.2 IFRS-käännösten kulttuurisidonnaiset elementit

Myös laskentatoimessa kulttuurisidonnaisten elementtien taustalla on väistämätön kytkös tekstien ja niitä ympäröivien kulttuurien välillä. Vaikka globalisaation myötä yhä useampi käsite on globaalisti tunnettu, tapahtuu käsitteen tulkinta kunkin omista kulttuurisista lähtökohdista (Zethsen 2010: 555). Laskentatoimessa kulttuurin muodostavat kaikki käsitteitä ympäröivät kontekstit (Evans 2004: 212, Hellmann *et al.* 2010a), ja sekä kulttuurisidonnaisten elementtien synty että kääntäminen riippuvat siitä, miten lähellä toisiaan lähde- ja kohdekulttuurin laskentatoimen järjestelmät ovat (Evans *et al.* 2015: 16, 21). Teknisten tekstien kääntämisessä on syytä tulkita kulttuuri hyvin laajana käsitteenä eikä takertua esimerkiksi kansallisen kulttuurin rajoihin (Zethsen 2010: 546–547). Caon (2007: 53–54) mukaan lakitekstien kääntämisessä terminologisia ongelmia voivat aiheuttaa ekvivalenssin haasteet, lakiin ja juridisiin instituutioihin sidotut termit, juridisen kielen yleiskielestä poikkeavat merkitykset sekä kielellinen

monitulkintaisuus ja epätarkkuus. Laskentatoimen sääntelyn yhteydessä keskeisiä ovat Caon kaksi ensimmäistä kategoriaa, sillä ekvivalenssin rajoitteet ja paikalliseen sääntelyyn sidotut käsitteet muodostavat IFRS-kääntämisen kulttuurisidonnaisuuden.

Archer ja McLeay (1991: 351) tarkastelevat kansainvälisen laskentatoimen sanaston mahdollista olemassaoloa ja esittävät, että yhteneväisyyksien taustalla voi olla laskentaideoiden siirtyminen maasta toiseen alan historiassa, monikansallisten yritysten kasvu, samankaltaiset institutionaaliset olosuhteet ja laskentatoimen yhteiskunnallinen merkitys tai kieliyhteisöille yhteiset metaforat, jotka ovat siirtyneet laskentatoimen rekistereihin. Archerin ja McLeayn luettelemat tekijät ovatkin ikään kuin luonnollisen ekvivalenssin lähteitä eri kansallisten kulttuurien välillä. Vastaavasti rajoitukset näissä tekijöissä saavat aikaan kulttuurisidonnaisia käsitteitä (ks. myös Doupnik & Richter 2003: 18). Archer ja McLeay (1991) tulevatkin siihen tulokseen, ettei kielten ja maiden välillä voida katsoa olevan yhteistä alan rekisteriä, mikä osaltaan havainnollistaa kulttuurisidonnaisten elementtien määrää. Kettusen (2017: 44) IFRS-suomentamista käsittelevässä tutkimuksessa nousi esiin useita syitä, joiden vuoksi käännösongelmia esiintyy; esimerkiksi terminologia, lähdetekstin monitulkintaisuus ja epätasällisyys sekä sisällön kompleksisuus ja vieraus. Käännöksen kulttuurisidonnaisuus IFRS:ssä puolestaan muodostuu terminologian ja sisällön vierauden yhdistelmästä. Suomen Tilintarkastajat ry (2016: 10) kuvailee IFRS-suomennoksen esipuheessa käännökseen liittyviä terminologiaongelmia ja mainitsee seuraavat tekijät: standardin pohjana oleva suomalaisesta käytännöstä poikkeava ajattelutapa, standardissa määritellyn termin epätasällinen vastaavuus jo käytössä olevan suomenkielisen termin sisältöön sekä vakiintuneen suomenkielisen vastineen puuttuminen joiltakin termeiltä.

Leppihalmeen (2001) ja Nedergaard-Larsenin (1993) esittämä jako kielensisäisiin ja kielenulkoisiin käännösongelmiin ei laskentatoimessakaan ole ilmiselvä. Käsitteiden merkityserot liittyvät kuitenkin ennen kaikkea niiden käytön konteksteihin eivätkä kielten rakenteellisiin ominaisuuksiin (Evans *et al.* 2010: 33). Juridisessa kääntämisessä Šarčević (1997: 233) jakaa kulttuurisidonnaisuudet teknisiin termeihin sekä kulttuurisidonnaisia reaaliota merkitseviin termeihin. Näin Šarčević erottelee käsitteet, joiden tausta on kytköksissä kulttuuri- ja juridisten järjestelmien eroihin, sekä selkeästi kielenulkoiset käsitteet, jotka viittaavat konkreettisiin reaali maailman asioihin kuten esimerkiksi juridisiin instituutioihin ja tiettyihin lakeihin. Myös laskentatoimessa

esiintyy hyvin selkeitä kielenulkoisia elementtejä, joista suurin osa syntyy alaa ympäröivistä yhteiskunnallisista organisaatioista (ks. Evans 2004, Kettunen 2017), sekä hyvin selkeitä kiелensisäisiä elementtejä, kuten Kettusen (2017: 43) mainitsema määräisyyden kuvaaminen sellaisissa IFRS-käännöksissä, joiden kielen rakenteeseen ei kuulu määräisen ja epämääräisen muodon ilmaiseminen. Samoin Doupnik ja Richter (2003: 18) jakavat käännösongelmat kontekstista ja kielestä³¹ aiheutuviin, joista ensimmäinen voidaan tulkita kielenulkoisiksi tekijöiksi ja jälkimmäinen kiелensisäisiksi.

Näiden kahden selkeän ääripään väliin sijoittuu runsaasti Šarčevićin (1997: 233) ajatuksen mukaisia teknisiä termejä, joiden konkreettista alkuperää on hankala reaali maailmasta osoittaa mutta joiden merkitykset ovat syvällä kunkin kulttuurin konteksteissa. Juuri näitä elementtejä esiintyy IFRS:ssä eniten, sillä hyvin selkeät ja konkreettiset viittaukset tiettyyn lähdekulttuuriin on pyritty minimoimaan (Kettunen 2017: 49, Tähtivaara 2007: 20). On kuitenkin mahdotonta erottaa laskentatoimi itsenäiseksi ilmiöksi sitä ympäröivistä konteksteista (Cieslewicz 2013: 512), minkä vuoksi selkeimpien viittausten poistaminen ei poista IFRS-tekstien kulttuurisidonnaisuutta. Myös Zethsen (2010: 551) huomauttaa kulttuurisidonnaisuuden olevan erityisalojen käännöksissä usein hienovaraista mutta silti olennaista. Nedergaard-Larsenin (1993) typologiasta IFRS-kääntämiselle kenties käyttökelpoisin on yhteiskuntakategoria, jota soveltamalla laskentatoimen kulttuurisidonnaisuutta ja sen taustalla olevia tekijöitä voidaan havainnollistaa seuraavasti (taulukko 2):

---

31 Doupnik ja Richter (2003) esittelevät kielelliseen relativismiin pohjautuvan ”kieli-kulttuurin” käsitteen, jossa kieli muodostaisi yhtenevästi tekstiä tulkitsevan ryhmän rajat. Tässä työssä sen sijaan oletetaan kielen ja tekstin olevan vahvasti kytköksissä sitä ympäröivään kulttuuriin – sen sijaan, että kieli konteksteistaan irrotettuna vaikuttaisi käsitteiden tulkintaan. Tätä tukee muun muassa Norbergin ja Johanssonin (2013: 37–38) havainnollistus siitä, miten etymologisesti samaa tarkoittaneet sanat (sukukielissä) voivat kehittyä omissa konteksteissaan omiin suuntiinsa ja myöhemmin muodostaa kulttuurisidonnaisia elementtejä.

Talous	<p>Liiketoiminnan ja rahoituksen kulttuuri (Zeff 2007)</p> <p>Taloudellinen toimintaympäristö; liiketoimintaympäristö (Hellmann <i>et al.</i> 2010a; Kettunen 2017)</p> <p>Kansallinen taloudellinen kulttuuri (Cieslewicz 2013)</p>	<p>Rahoitusmarkkinat (Evans <i>et al.</i> 2010)</p> <p>Rahoitusjärjestelmät (Nobes 1998 & 2006c)</p> <p>Yritysrahoitus (Nobes 2006a)</p> <p>Oman pääoman ehtoiset rahoitusmarkkinat (Zeff 2007)</p> <p>Yritysten omistusrakenteiden luonne (Nobes 1998)</p> <p>Yritysrakenteet, yritysmuodot (Zeff 2007, Hellmann <i>et al.</i> 2010a)</p> <p>Hyödykkeiden hinnoittelumarkkinat (Zeff 2007)</p> <p>Kansainväliset vaikutukset maan pääomamarkkinoihin (Kettunen 2017)</p> <p>Pääomamarkkinoiden kehittyneisyys (Kettunen 2017)</p> <p>Liiketoimintatavat (Zeff 2007)</p> <p>Johdon palkitsemisjärjestelmät (Zeff 2007)</p>
	<p>Laskentatoimen kulttuuri (Zeff 2007)</p> <p>Laskentatoimen ammatillinen toimintaympäristö (Hellmann <i>et al.</i> 2010a)</p>	<p>Laskentatoimen traditiot (Evans <i>et al.</i> 2015)</p> <p>Laskentatoimen viitekehys ja traditiot (Doupnik & Richter 2003)</p> <p>Kansallinen laskentatoimen perinne (Alexander 1993)</p> <p>Kansallisiin käytäntöihin kytkeytyvät laskenta-ajattelutavat (Suomen Tilintarkastajat ry 2016)</p> <p>Laskentatoimen ammattikunnan ikä, koko ja rooli (Nobes 1998, Evans 2004)</p> <p>Laskentatoimen koulutus (Doupnik & Richter 2004)</p> <p>Laskentatoimen päätavoitteet eri omistajien ja rahoittajien kannalta (Nobes 2013)</p>
Yhteis-kunnalliset organisaatiot	<p>Oikeusjärjestelmät (Evans 2004, Evans <i>et al.</i> 2015, Nobes 2006a, Nobes 2006c)</p> <p>Sääntelyn kulttuuri (Zeff 2007)</p>	<p>Oikeusjärjestelmien rakenteelliset erot (Evans 2004, Zeff 2007)</p> <p>Kirjanpitoa ja raportointia säätelevät kansalliset lait (JL)</p> <p>Kansallinen "GAAP" (Alexander 1993)</p> <p>Verojärjestelmät (Nobes 2006a, Nobes 2006c)</p> <p>Sääntelyn viitekehykset (Evans 2003)</p> <p>Paikalliset juridiset vaikutukset (Baskerville & Evans 2011)</p> <p>Lainsäätäjän rooli, valta ja taloudelliset resurssit (Zeff 2007)</p>
	<p>Tilintarkastuskulttuuri; tilintarkastus (Zeff 2007; Baskerville & Evans 2011)</p>	<p>Käsitys vertailukelpoisuudesta (Zeff 2007)</p> <p>Taipumus jättää hyväksytty lausunto antamatta (Zeff 2007)</p>
Politiikka	<p>Poliittiset järjestelmät (Evans <i>et al.</i> 2010)</p> <p>Poliittinen toimintaympäristö (Hellmann <i>et al.</i> 2010a)</p>	<p>Paikalliset poliittiset vaikutukset (Baskerville & Evans 2011)</p> <p>Sääntelyn toimeenpano (Evans <i>et al.</i> 2010)</p> <p>Verotuksen rooli ja painoarvo (Nobes 2006c)</p> <p>Tuloverotuksen kannustimet ja sanktiot (Zeff 2007)</p> <p>Tuloverosuunnittelun kulttuurinen arvo (Zeff 2007)</p>
Yhteis-kunnalliset olosuhteet	<p>Taloudelliset elinolosuhteet (Evans 2004)</p> <p>Yhteiskunnallinen toimintaympäristö (Hellmann <i>et al.</i> 2010a)</p>	<p>Yhteiskunnan taloudellisen kehityksen aste (Nobes 1998)</p> <p>Yhteiskunnallinen ilmapiiri (Nobes 1998)</p> <p>Eläkejärjestelmät, -etuudet ja -järjestelyt (Zeff 2007)</p> <p>Inflaatio (Nobes 1998)</p> <p>Yritysten raportoinnin käsittely medioissa (Zeff 2007)</p> <p>Kolonialismitausta (Nobes 1998)</p>
Elintavat, tottumukset	<p>Paikalliset traditiot; paikalliset kulttuurit (Evans <i>et al.</i> 2010)</p> <p>Kansallinen kulttuuri (Alexander 1993, Evans 2004)</p>	<p>Sijoittajien tarpeet ja tiedonhalu (Zeff 2007)</p> <p>Kouluttuneisuuden aste (Nobes 1998)</p> <p>Perhesuhteet, esim. käsitys sisäpiiristä (JL)</p> <p>Paikallisten tapojen vaikutus (Baskerville & Evans 2011)</p>

Taulukko 2: IFRS:ssä esiintyvien käsitteiden kulttuurisidonnaisuuteen vaikuttavat taustatekijät.

Nobes (1998) on koonnut listan kansainvälisten raportointierojen syiksi esitetyistä tekijöistä, ja Nobesin lista kattaa useita eri tasojen huomioita (vrt. Nedergaard-Larsenin typologian sarakkeet). On selvää, että laskentatoimeen syntyy kulttuurisidonnaisia elementtejä kaikilta Nedergaard-Larsenin typologian osa-alueilta (ks. 2.1), mutta IFRS-tekstien yhteydessä on perusteltua keskittyä tähän kategoriaan. Vaikka standardeja laaditaan siten, että niistä tarkoituksella poistetaan kulttuurisia viittauksia (Kettunen 2017: 39, Tähtivaara 2007: 20), laskentatoimen kääntämisen tutkimuksessa esiintyvät tekijät näin taulukoituina osoittavat, että kulttuurinen konteksti säilyy. Kirjallisuudessa esiintyneet tekijät on sijoitettu taulukon eri tasoille Nedergaard-Larsenin alkuperäistä logiikkaa mukaillen – riippumatta siitä, minkä tason tekijöinä ne on alkuperäisessä yhteydessään esitetty.³² Taulukossa 2 esitetään myös kaikki limittäiset tekijät, sillä ne kuvaavat kulttuurisen kontekstin moninaisuutta. Tekijöiden sijoittaminen eri alakategorioihin ei ole yksiselitteistä, ja muitakin tulkintoja samasta esityksestä olisi mahdollista tehdä.

Taulukointi (taulukko 2) poikkeaa Nedergaard-Larsenin typologian tasoista siten, että se pyrkii esittämään ennen kaikkea laskentatoimen kulttuurisen kontekstin monisyisyyden, eikä esimerkiksi kolmas sarake sisällä vielä juurikaan yksittäisiä elementtejä. Taulukointia voi lukea kahteen tarkoitukseen: yhtäältä se havainnollistaa kulttuurisidonnaisten elementtien monimutkaista syntyä IFRS-kontekstissa, toisaalta se auttaa luokittelemaan kulttuurisidonnaisia käännösongelmia niiden alkuperän mukaan. Esimerkiksi tyypillisenä erityisen ongelmallisena elementtinä usein mainittu *true and fair view* voitaisiin useissa kulttuuripareissa jäljittää syntyneeksi yhteiskunnallisista organisaatioista, oikeusjärjestelmistä ja niiden rakenteellisista eroista (Evans *et al.* 2010: 10, Evans 2004: 231).

Franco Aixélan (1996: 58) kulttuurisidonnaisten elementtien määritelmää mukaillen voidaan esittää, että kulttuurisidonnaisia elementtejä IFRS-käännöksissä ovat ne kielellisesti kuvattavat sanat tai fraasit³³, joiden (anglosaksiseen) lähdekulttuuriin

32 Esimerkiksi Nobes (1998) ei esitä tekijöitä eri tasoilla vaan listaa erilaajuiset tekijät rinnakkaisina. Nobes analysoi näitä tekijöitä itsenäisinä ja ei-itsenäisinä muuttujina ja toteaa esimerkiksi juridiset järjestelmät riippuvaisiksi rahoitusjärjestelmistä, jolloin juridisten järjestelmien ei tule esiintyä omana tekijänään. Nobesin tutkimus on kvantitatiivinen, minkä vuoksi tekijöiden esiintymien käsittely ei ole verrattavissa esimerkiksi Nedergaard-Larsenin typologiaan.

33 Kulttuuri voi ilmetä fraasia selvästi laajemminkin tasoilla, ja esimerkiksi kotouttavia ratkaisuja voidaan käännöksessä tehdä kokonaisten tekstiosoiden suhteen (ks. Laaksonen 2010: 81). Tässä kulttuurisidonnaisten elementtien määritelmä tehdään kuitenkin paikallisstrategioiden tarkastelua

viittaava merkitys tai konnotaatiot alkuperäisessä englanninkielisessä standardissa aiheuttavat käännösongelman toiseen kulttuuriin laadittavassa standardin käännöksessä. Ongelma voi syntyä siitä, ettei käännettävää elementtiä tunneta kohdekulttuurissa tai siitä, että käännettävään elementtiin liitetään kohdekulttuurissa eri asioita. Myös yleiskielen käsitteet, jotka ovat saaneet alan termin statuksen, voivat muodostaa kulttuurisidonnaisia elementtejä (Evans 2004: 233–234). Koska säätiön hyväksymät käännökset voidaan laatia kielittäin (IFRS Foundation 2013: 13) eikä kulttuureittain, voi käännöksellä olla yksi kohdekieli mutta useita kohdekulttuureita, mikäli samaa käännöstä käytetään (laskentatoimen) konteksteissa toisistaan poikkeavilla hallinnollisilla alueilla. Käännösohjeet edellyttävät näissä tapauksissa asiantuntijaryhmään kuuluvan jäseniä jokaisesta maasta, jossa kohdekieli on virallinen kieli (mp.). Tällöin on mahdollista, että käännös sisältää termejä, joista osalle vastaanottajista muodostuu kulttuurisidonnaisia elementtejä ja osalle ei, mikä entisestään monimutkaistaa käännösstrategioiden valintaa.

Koska kaikissa kulttuurisidonnaisissa elementeissä keskeinen kriteeri on se, että niiden synty on aina määritelty viestintätilanteen kieli- ja kulttuuripariin, on laskentatoimessa syytä tarkastella myös käsitteiden sulautumista osaksi vastaanottavaa kulttuuria. Leppihalmeen (2001) ajatusten mukaisesti elementti lakkaa olemasta kulttuurisidonnainen silloin, kun se ei enää aiheuta käännös- tai ymmärrysongelmaa. Venuti (1995, 1998) puolestaan näkee asian siten, että valtakulttuurista pienempään tunkeutunut elementti on ongelma myös silloin, kun sitä ei ensisijaisesti identifioida vieraaksi. Toisaalta esimerkiksi *true and fair view* -käsitettä tutkittaessa on havaittu, ettei se ole vuosienkaan aikana päätenyt vastaanottavassa kulttuurissa *samaan* asemaan kuin lähettävässä, koska käsite sisältää kielensisäisiä kulttuurisidonnaisuuksia, jotka eivät välity (Kosmala-MacLulich 2003, Kosmala 2005). On toki mahdollista, että ajan myötä syntyy uusia luonnollisia ekvivalentteja. Tämän luonnollisuuden taustalla voi kuitenkin olla pitkä historia, josta katsottuna vastaavuus on syntynyt auktoriteetin ja voimasuhteiden kautta (Pym 2014: 29–30).

---

varten, joten suppeampi raja on tarpeen.

4.3 Kulttuurisidonnaisten elementtien käännösstrategiat

Kuten Baskerville ja Evans (2011: 7) toteavat, sisältyy IFRS:n kääntämiseen väistämättömiä ongelmia, jotka eivät johdu kääntämisessä tehtävistä virheistä vaan ennemminkin tekstien kulttuurisidonnaisuudesta. Näiden ongelmien ratkaisemiseksi kääntäjän täytyy käyttää erilaisia strategioita. Kettusen IFRS-käännösprosessiin keskittynyt tutkimus osoitti, että koska luonnollista ekvivalenssia ei yleensä ole olemassa, ei vastaavaa käännöstä voida valita valmiista vaihtoehdoista vaan se täytyy käännösprosessissa rakentaa (2017: 45). Juuri tässä rakentamisessa tavoitellaan ekvivalenssia eri keinoin ja rakennusaineiden valinta kertoo käännöksen painottumisesta lähde- ja kohdekielien välillä. Kettusen (mp.) *rakentaminen* kattaa kääntäjän strategian, vaikka asiantuntijaryhmä ei nimenomaan *strategioita* työssään ajattelisikaan (ks. 2.5). IFRS-kääntäjille annettavissa ohjeissa ei käytetä käännöstieteellistä terminologiaa, vaan kääntäjän ja asiantuntijaryhmän tulee itse valita käytettävät strategiat käännökselle asetettujen tavoitteiden (*accuracy* ja *consistency*) sekä virallisten ja epävirallisten ohjeiden ja rajoitusten perusteella. Tavoitteita ei ohjeissa määritellä, joten *accuracy* jää tulkinnanvaraiseksi. *Consistency* puolestaan viittaa saman vastineen käyttämiseen joka esiintymälle. (Tähtivaara 2007: 9.) Strategioiden tiedostaminen ja eksplisiittinen käsittely olisi kuitenkin hyödyllistä sekä käännösohjeiden täsmentämiseksi että strategiavalintojen arvioimiseksi.

Laskentatoimessa on esitetty joitakin luetteloita kääntäjän vaihtoehdoista ongelmallisten termien suhteen. Parker (1984) ei varsinaisesti käsittele kääntämistä vaan termien valintaa, mutta kääntäminen on vääjäämättä läsnä, kun termejä tuodaan vieraista kielistä ja kulttuureista. Archer ja McLeay (1991) tarkastelevat kansainvälisen laskentatoimen sanaston olemassaoloa ja tarjoavat kielitieteeseen pohjaten eräänlaisen luokittelun kääntäjän strategioista. Baskerville ja Evans (2011) kokoavat aiemman kirjallisuuden perusteella luettelon kääntäjän mahdollisista ratkaisuista laskentatoimen käännösten ongelmakohtien suhteen ja tekemässään kyselyssä selvittävät, miten todennäköisesti kääntäjät kutakin ratkaisua hyödyntäisivät. Archerin ja McLeayn luokitteluun ovat viitanneet Baskerville ja Evans (2011), Dahlgren ja Nilsson (2012) sekä Nobes ja Stadler (2017), mistä voitaneen päätellä, että kiinnostus kääntäjän strategioita kohtaan on 2010-luvulla noussut (uudelleen) esiin (ks. myös Evans & Kamla 2015). Luokittelu(ide)n hyödyntäminen on kuitenkin toistaiseksi ollut hyvin vähäistä.

Tähän tutkielmaan valittiin käännöstieteestä Leppihalmeen (2001) paikallisstrategialuokittelu (ks. 2.5.2), jonka avulla on tarkoitus antaa eräänlaiset raamit keskustelulle kääntäjän ratkaisuista. Leppihalmeen lähtökohtaa kieliparista englanti-suomi voidaan pitää IFRS-kontekstissa sikäli relevanttina, että asetelma on suuren ja pienen välinen – suomen tilalla voisi kuitenkin olla muukin pieni kieli, eikä luokittelu ole millekään tietylle kielelle spesifi, vaikka lähtöasetelma näkyykin Leppihalmeen perusteluissa. Leppihalmeen luokittelun käytön rajoituksina on kuitenkin huomioitava sen alkuperä kaunokirjallisen kääntämisen piirissä sekä Leppihalmeen tiukahko rajausta kielenulkoisten ja -sisäisten elementtien välillä. Luokittelun kuvausta onkin syytä muokata ja täsmentää ennen sen soveltamista IFRS-kääntämiseen. Leppihalmeen luokittelu toimii kuitenkin selkeytensä ja käytännönläheisyytensä ansiosta hyvänä lähtökohtana myös IFRS:ssä esiintyvien kulttuurisidonnaisten elementtien tarkasteluun. Seuraavassa (taulukko 3) esitetään laskentatoimen kirjallisuudessa esiintyvät kääntäjän ratkaisut rinnakkain Leppihalmeen luokittelun kanssa.

Leppihalme (2001)	Laskentatoimen ratkaisuluettelot
Suora siirto	Kieltenvälinen siirto (Archer & McLeay 1991) Kääntämättä jättäminen (Baskerville & Evans 2011) Vierasperäisten sanojen käsittely kotoperäisinä (Parker 1984) Kirjoitusasun muuttaminen (<i>anglicizing</i>) (Parker 1984)
Käännöslaina	–
Yläkäsite	Approksimaatio (Archer & McLeay 1991, Baskerville & Evans 2011) [huom. osittain yläkäsitettä vastaava strategia]
(Kulttuurinen) adaptaatio	–
Eksplisiittistäminen	Kiertoilmaus (Archer & McLeay 1991, Baskerville & Evans 2011) Parafraasi (Baskerville & Evans 2011)
Lisäys	Lisätyt selittävät huomautukset (Baskerville & Evans 2011)
Poisto	Välttäminen (Archer & McLeay 1991) Alkuperäisen tekstin osien poisto (Baskerville & Evans 2011)

Taulukko 3: Leppihalmeen (2001) käännösstrategialuokittelu ja laskentatoimen kirjallisuudessa luetteloidut kääntäjän ratkaisut: vertailu strategioiden sisällön perusteella.

Rinnakkainen esitys osoittaa, että laskentatoimen kirjallisuudessa kääntäjän mahdollisina toimintavaihtoehtoina esitetään viisi Leppihalmeen seitsemästä strategiasta, joskaan ei vakiintuneilla nimityksillä. Taulukossa nimettyjen, eksplisiittisesti strategioita nimeävien tutkimusten lisäksi monissa muissakin tunnutaan

viittaavan Leppihalmeen luokitteluun sopiviin käännöksiin, mutta viittaukset tehdään epäsuorasti käännöksiä kuvailemalla. Näitä viittauksia käsitellään seuraavissa alaluvuissa strategioiden kuvauksissa. Vertailussa on syytä huomioda, että Leppihalmeen luokittelu on laadittu yksittäisiä elementtejä (sanoja tai fraaseja) varten, kun taas laskentatoimessa tätä määrittelyä ei ole tehty, ja esimerkiksi Baskerville ja Evans (2011) käsittelevät käännösongelmia laajemmin, esimerkiksi monimutkaisen virkerakenteen tasolla. Vaikka Leppihalmeen alkuperäinen konteksti on kaunokirjallisuus, taulukointi osoittaa luokittelun kuvaavaksi myös laskentatoimen sääntelyn kääntämisessä. Laskentatoimen kirjallisuuden tarkastelu osoittaa myös, että kahta suoraan nimeämättä jäävää strategiaa – käännöslainaa ja adaptaatiota – käsitellään tutkimuksissa hyvin usein implisiittisesti.

Seuraavissa osioissa tarkastellaan erilaisten paikallisstrategioiden soveltuvuutta ja esiintymistä IFRS-kääntämisessä. Alaluku 4.3.1 käsittelee Leppihalmeen luokittelua, minkä jälkeen alaluvussa 4.3.2 käydään läpi muita laskentatoimen kirjallisuudessa esiintyviä strategioita. Johtopäätöksissä (4.4) huomioidaan eri strategioihin liittyvä venutilainen näkökulma, sillä kulttuurienväliset suhteet ovat IFRS-kontekstissa vahvasti esillä.³⁴ Strategioiden käsittelyn yhteydessä esitettävät esimerkit ovat nousseet laskentatoimen kääntämistä käsittelevistä artikkeleista tai Suomen Tilintarkastajat ry:n (2016) IFRS-suomennoksen esipuheesta. Esimerkkejä ei ole erikseen etsitty tai koottu, eivätkä ne ole kattava esitys strategioiden tähänastisesta käytöstä. Esimerkkien lähteenä on mainittu artikkeli, jossa esimerkkiä on käsitelty tai, mikäli tarpeellista, myös IFRS-käännös, josta esimerkki on tarkastettu (koskee lähinnä suomennoksen esipuheessa olleita viittauksia varsinaiseen käännökseen). Strategialuokkien rajat eivät kuitenkaan ole aina yksiselitteisiä. Esimerkkien sijoittaminen eri luokkiin perustuu niiden yhteydessä artikkeleissa annettuihin taustatietoihin sekä omaan tulkintaan.

---

34 Paikallisstrategioiden luokittelusta venutilaisittain kotouttaviin ja vieraannuttaviin strategioihin ks. myös Laaksonen 2010.

4.3.1 Leppihalmeen luokittelun strategiat

Suora siirto

Leppihalmeen luokittelun ensimmäinen strategia, suora siirto, esiintyy laskentatoimen kirjallisuuden ratkaisuluetteloissa useilla eri nimillä: kieltenvälinen siirto (Archer & McLeay 1991), kääntämättä jättäminen (Baskerville & Evans 2011) ja vierasperäisen sanojen käsittely kotoperäisinä sanoina (Parker 1984). Myös Leppihalmeen huomio suoraan siirrettävän sanan kirjoitusasun pienistä muutoksista esiintyy Parkerin (1984) vaihtoehtoissa. IFRS-suomennoksessa käytetään myös Leppihalmeen mainitsemaa tapaa vierasperäisen käsitteen esittämisestä kursivoituna (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 14). IFRS-käännösten suora siirto noudattaa siten Leppihalmeen määritelmää.

Suoraa siirtoa on käytetty esimerkiksi IFRS-suomennoksessa (IFRS Foundation 2016). Käännöksestä vastaava Suomen Tilintarkastajat ry toteaa käännöksen esipuheessa (2016: 14), että ”muutamia termejä” on jätetty englanniksi suomennosten yhteyteen ja lisäksi joitakin termejä on jätetty kokonaan kääntämättä. Esipuheen (mp.) mukaan suoran siirron käyttämisen syynä oli yhtäältä se, että ”koko ryhmän ponnisteluista huolimatta ei löydetty sopivia käännöksiä” ja toisaalta se, että alalla oli jo totuttu käyttämään vierasperäistä sanaa. Lisäksi esipuheessa (mp.) todetaan – ilman varsinaisia perusteluja – että joidenkin menetelmien nimet on jätetty kääntämättä, esimerkiksi *Capital Asset Pricing*. Toinen esimerkki suomennoksen suorista siirroista on *warrantti* (*warrant*), joka on esiintynyt tässä muodossa aiemmissä käännöksissä mutta vuonna 2016 muutettu muotoon *merkintäoikeus*, jotta se olisi erotettavissa markkinoille tulleista warrantti-nimisistä tuotteista (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 13). Näin ollen kotouttava ratkaisu onkin perusteltu vierasperäisillä syillä.

Suoraa siirtoa käytetään laskentatoimessa nykyään erityisesti englanninkielisistä lähdeteksteistä (ks. Evans 2010). IFRS-kontekstissa paikalliseen kieleen uusina tuotavat käsitteet jäävät pysyvään käyttöön – ainakin mahdollisiin seuraavissa käännösversioissa tehtäviin korjauksiin asti. Niille on siis Leppihalmeen esittämä tarve sanastossa, ja IFRS-kääntäminen eroaa Leppihalmeen käsittelemästä kaunokirjallisesta kääntämisestä siten, että kääntäjän tarkoitus ei ole tehdä yksilöllisiä ratkaisuja teoskohtaisesti. Uusien käsitteiden tarpeesta huolimatta suora siirto on voimakkaasti vieraannuttava

paikallisstrategia ja ilmiselvästi muodollisen ekvivalenssin malliesimerkki, sillä muoto pysyy (lähes täysin) samana. Krimpas (2017: 398) huomauttaa lainattujen termien voivan aiheuttaa kielellistä muutosta kohdekieleen erityisesti silloin, kun aihepiirillä tai termien siirron kanavalla on vastaanottajan silmissä korkea status. IFRS-käännösten luontainen auktoriteetti juridisen sitovuuden takia täyttäneen tällaisen statuksen kriteerit.

Evans (2010: 445) esittää suorat siirrot (*loan words, borrowings*) ongelmallisina merkityksen mahdollisen muuttumisen kannalta muttei kommentoi niiden vieraannuttavia vaikutuksia. Leppihalme puolestaan yhdistää vieraannuttamisen ja vastaanottajan lukukokemuksen hankaluuden. Mikäli kohdeyleisö on tottunut vierasperäiseen käsitteeseen, ei Leppihalmeen varoitus suorien siirtojen aiheuttamasta hankaluudesta toteudu. Venutilaisesta näkökulmasta kuitenkin asemansa kohdekielessä vakiinnuttanutkin lähdekielen käsite on esimerkki vieraan kulttuurin vyörymisestä kotoperäisen ylitse.

Käännöslaina

Käännöslaina on toinen niistä kahdesta Leppihalmeen luokittelun strategioista, jotka eivät laskentatoimen tutkijoiden käännösratkaisuluetteloissa eksplisiittisesti esiinny. Esimerkiksi Baskerville ja Evans (2011) puhuvat paljon sanasanaista käännöksistä mutta eivät kuitenkaan sisällytä käännöslainaa kyselynsä vaihtoehtoihin. Evans (2010: 442–443) puolestaan viittaa käännöslainoihin sanaston luomisessa mutta puhuu kielen muuttumisesta ikään kuin irrallaan kääntämisestä. Implisiittisesti käännöslaina on kuitenkin hyvin runsaasti esillä, sillä se on kytköksissä muodollisen ekvivalenssin sekä sanasanaisten käännösten suosimiseen. Leppihalmeen ajatukset käännöslainojen käytön yhteydestä kieltenväliseen hierarkiaan ja kohdekulttuurin valta-asemaan vaikuttavat pätevän IFRS-käännöksissä. Käännöslainojen suosiminen näyttää perustuvan ajatukseen alkuperäisen standardin sanamuodosta ainoana oikeana, ja paikallisten tulkintojen oletetaan perustuvan sanasanaista käännöksistä poikkeamiseen (ks. Aisbitt & Nobes 2001). Alkuperäisen tekstin asemaa tukee ilmiselvästi myös IFRS Foundationin (2016: 4) ilmoitus, jonka mukaan ainoa täydellinen versio on englanninkielinen.

On kiinnostavaa, että käännöslainaa ei tuoda esiin mahdollisena kääntäjän strategiana – sen sijaan se esiintyy kirjallisuudessa eräänlaisena kääntämisen normina. Laskentatoimen IFRS-kääntämistä koskevan tutkimuksen tarkastelu antaa ymmärtää, että useat tutkijat pitäisivät sanasanaisia käännöksiä oikeana tapana kääntää, ja muut käännöksessä tehtävät valinnat olisivat normista poikkeavia ratkaisuja (ks. Aisbitt & Nobes 2001, Douplik & Richter 2003 ja 2004, Nobes & Stadler 2017, Nobes 1993). Sanasanaisten kääntämisen suosimisen taustalla lieenee ajatus muodollisesta ekvivalenssista ensisijaisena kääntäjän tavoitteena (ks. 3.3.1). Myös kääntämisen ohjeeksi annettu ”mahdollisimman tarkka vastaavuus” (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 9, Tähtivaara 2007: 11) voi johdattaa suosimaan käännöslainoja ja muodollista ekvivalenssia.

Sanasanaisten käännösten suosimisen yhteydessä ei kommentoida niiden vierautta, vaan ainoastaan oletettua toimivuutta yhtenäisen soveltamisen kannalta. Esimerkiksi Evans (2010: 446–447) toteaa *true and fair view* -käsitteen käännösten tarkastelun osoittavan, että käsitteen siirto toiseen kontekstiin tuo yleensä mukanaan myös semanttisen muutoksen ja perustelee tätä sillä, etteivät kyseisen käsitteen käännökset ole sanasanaisia. Näin Evans näyttää olettavan, että käännöslaina olisi säilyttänyt täyden vastaavuuden. Aisbitt ja Nobes (2001: 86) tekevät myönnytyksen sanasanaisuudesta kriteerinä ja toteavat, etteivät täsmälliset sanamuodot kenties olekaan niin tärkeitä käsitteiden soveltamisen kannalta. Esimerkkinä he käyttävät suomalaista lainsäädäntöä, jossa suomen- ja ruotsinkielisissä laeissa on keskenään erilaiset *true and fair view* -käsitteen käännökset mutta yksi kansallinen soveltamistapa (mp.).

Käännöslaina on IFRS-kääntämisessä samanlainen strategia kuin alkuperäisessä Leppihalmeen luokittelussakin: suora, sanasanaisten käännös, joka usein syntyy vieraan kielen vahvan vaikutuksen tai korkeamman aseman takia. Suomenkielisen IFRS-käännöksen esipuheessa mainitaan ratkaisuja, jotka sijoittuvat käännöslainan kategoriaan. Esimerkiksi alkuperäistekstin *revaluation* on käännöksessä *uudelleenarvostus*, mitä ryhmä perusteli sillä, että tämä käännöslainaksi osoittautuva ratkaisu kuvaa englanninkielistä käsitettä täsmällisemmin kuin suomeksi vakiintunut käsite *arvonkorotus*, jonka vaikutus voi olla vain kirjattavaa arvoa nostava (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 12). Kuitenkin asiantuntijaryhmä itsekkin toteaa, että suomeksi on olemassa myös vakiintunut käsite *arvonlennus* (mp.), ja kotoperäisistä aineksista

koottuna käsite olisikin voinut olla esimerkiksi *arvonkorotus tai -alennus*. Uuden käännöslainan esittelemisen jo vakiintuneiden kotoperäisten käsitteiden rinnalle on vieraannuttava ratkaisu, joka venutilaisittain katsottuna korostaa lähdekielen asemaa. Ryhmä on kuitenkin myös pyrkinyt huomioimaan suomen kielen luonnollisuuden ja oikeakielisyyden terminologiaan liittymättömissä asioissa ja vastustanut sanasanaisia käännöksiä (Tähtivaara 2007: 52). Toisin sanoen ryhmä on kokenut käännöslainat hyväksyttäviksi yksittäisille käsitteille muttei pidemmille fraaseille.

Evans (2004: 238–239) nostaa esiin saksalaisen kirjanpitosäännösten *GoB:n* käännöslainan, jossa alkuperäinen *Grundsätze ordnungsmäßiger Buchführung* on esitetty englanniksi muodossa *principles of orderly accounting*³⁵. Evans (mp.) käyttää tätä esimerkkinä käännöksestä, joka ei hänen mielestään ole täydellinen ratkaisu mutta ainakin tuo esiin sen, että kyseessä on jotakin muuta kuin USA:n tai UK:n oma käsite *GAAP*. Kommentillaan Evans (mp.) kannattaa vieraannuttavaa strategiaa silloin, kun tarkoitus on kulttuurierojen tunnustaminen ja säilyttäminen. Esimerkiksi valtakieleen päin käännettäessä käännöslaina voi siis säilyttää ja tuoda esiin lähdekulttuurin ominaispiirteet. Vallalla olevasta lähdekulttuurista kohdekieleen tuotu IFRS-käännöslaina puolestaan on selvästi vieraannuttava käännösstrategia, joka vahvistaa venutilaisen ajattelun mukaista englannin dominanssia.

Adaptaatio

Käännöslainan tavoin myöskään adaptaatiosta ei eksplisiittisesti laskentatoimen tutkimuksessa puhuta, vaikka ilmiö selvästi on olemassa ja siihen viitataan. Lähimpänä Leppihalmeen adaptaatiota on Evans (2004), joka käsittelee kohdekulttuurissa ennestään tutun käsitteen käyttämisestä aiheutuvia ongelmia käännöksessä. Evans (mas. 220) esittää tällaisesta käännöstavasta myös seuraavan hypoteesin: jos käännöksessä käytetään kohdekielistä vastinetta, joka viittaa johonkin tiettyyn kohdekielen ilmiöön, kohdekieliset lukijat tulkitsevat käännöksen heille tutun ilmiön kautta. Tämä Evansin hypoteesi on muun muassa Nidan (1964) dynaamisen ekvivalenssin keskeinen idea – viittaamalla johonkin lukijalle tuttuun voidaan lukijalle luoda vastaava vaikutus tämän

35 Evansin esimerkki ei ole IFRS-käännöksestä mutta kuvastaa kuitenkin hyvin käännöslainan vaikutusta laskentatoimen kontekstissa.

oman kontekstin kautta. Evans (2004: 223) suhtautuu tällaiseen käännösratkaisuun kriittisesti ja toteaa sen aiheuttavan ongelmia, koska käännettyjä käsitteitä ei tulkitakaan lähdetekstiin nojaten. Käännöstieteellisestä näkökulmasta lähdetekstiä korostava adaptaatio olisikin mahdottomuus, sillä adaptaation on tarkoitus olla kotouttava strategia.

Vaikka harkitsematon adaptaation käyttö voikin erityisesti käyttöteksteissä aiheuttaa ongelmia, on adaptaatio myös erityisalan teksteissä esiintyvä strategia (ks. esim. Gauton *et al.* 2008: 160). IFRS-suomennoksen parissa työskennellyt asiantuntijaryhmä vastusti vieraiden konnotaatioiden siirtoa kohdekieleen (Kettunen 2017: 46) ja ilmoitti pyrkivänsä käyttämään vakiintunutta tai käytössä olevaa suomenkielistä termiä aina, kun se on ollut mahdollista (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 10). Suomennoksen esipuheessa kuitenkin todetaan, että vakiintunutta kotoperäistä käsitettä ei ole käytetty silloin, kun IASB:n käyttämä termi poikkeaa merkitykseltään suomenkielisestä termistä (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 10). Tästä linjauksesta huolimatta adaptaatioita esiintyy vuonna 2016 julkaistussa IFRS-suomennoksessa. Kuvaava esimerkki on tilanne, jossa *balance sheet* muuttui lähdetekstin uudessa versiossa muotoon *statement of financial position*. Asiantuntijaryhmä harkitsi tälle uudelle käsitteelle uusia suomenkielisiä vastineita esimerkiksi käännöslainan kautta mutta päätyi lopulta käyttämään vakiintunutta suomalaista käsitettä *tase*. (Kettunen 2017: 48, Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 13.) Kettusen (2017: 48) mukaan kyseessä oli yhtäältä yhdenmukaisuuden säilyttäminen muiden alan kotimaisten tekstien kanssa, toisaalta käännösryhmän tapaamisessa esitetty vankka perustelu *taseen* asemasta suomenkielisessä termistössä. Kettunen (mp.) liittyy yhdenmukaisuuden säilyttämisen myös käännöksen hyväksynnän varmistamiseen, mikä olisi lähdetekstiä palveleva motiivi, mutta yhtenevyys kotoperäisten tekstien kanssa sekä kotoperäisen sanaston suosiminen ovat molemmat selvästi kotouttavia perusteluita. Nobes ja Stadler (2017) kritisoivat tätä ratkaisua (ks. 3.3.3), mutta venutilaisesta näkökulmasta strategialla on toivottu vaikutus.

Muita esimerkkejä IFRS-suomennoksessa esiintyvistä adaptaatioista ovat *measurement* → *arvostaminen* sekä *financial statements* → *tilinpäätös* tai *tilinpäätöslaskelmat*. Ensimmäisessä tapauksessa ryhmä päätyi *arvostamiseen*, koska se on suomeksi perinteisesti tässä yhteydessä käytetty termi (Kettunen 2017: 47). Jälkimmäisessä

käännöksessä puolestaan on purettu käsitteen sisältö (analysoitu, mitä *statements* kattaa) ja valittu sitten vastaava kotoperäinen käsite (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 12), jolloin strategia kuvaa hyvin dynaamista ekvivalenssia ja vastaavaa vaikutusta – lukijalle käsitteen sisältö on ymmärrettävä kotoperäisten kontekstien kautta. Esimerkki suomalaisesta adaptaatiosta on myös *true and fair view* -käsitteen vastine *oikea ja riittävä kuva*, joka on tässä muodossa esiintynyt kirjanpitorikoksen kuvauksen yhteydessä jo rikoslaissa 39/1889³⁶ (Aisbitt & Nobes 2001: 86).

Muissa kielissä tehdyistä adaptaatioista Evans (2004: 223–234) tuo esiin englannin ja saksan välisen käännöksen *Vorsicht* → *prudence*. Evansin (mp.) mukaan adaptaatio tässä yhteydessä syntyy käsitteiden taustalla olevista alan perinteistä ja käsitteeseen kussakin kontekstissa liitettävästä sisällöstä – Evans ei nimeä adaptaatiota strategiana, mutta sijoittaa tämän ratkaisun ennestään olemassa olevien harhaanjohtavien käsitteiden kategoriaansa. Ajatus adaptaation harhaanjohtavuudesta on vahvasti lähdekulttuuriin painottunut silloin, kun oletetaan ettei paikallisella tulkinnalla voi olla yhtenäiseen soveltamiseen johtavaa vastaavaa vaikutusta. Toisaalta varsinaisen IFRS-tekstin ulkopuolelta Evans (2004: 212, 229–230) antaa adaptaation harhaanjohtavuutta kuvaavan esimerkin, jossa muun muassa tilintarkastajan lausunnossa käytetty adaptaatio *GoB* → *GAAP* johtaa epäselvyyteen käsitteen sisällöstä. *GAAP* yhdistyy Evansin (ms. 226–227) mukaan vahvimmin Yhdysvaltoihin, ja Saksan *GoB* on fundamentaalisesti erilainen sääntöjen viitekehys. Näin ajattelematon adaptaation käyttö voi aiheuttaa ristiriidan käsitteen sijainnin ja sisällön välille.

Koska Leppihalmeen adaptaatio on tarkoitettu kaunokirjallisuuden kääntämiseen, ovat siihen liitetyt toimivuuden ja vastaavan vaikutuksen käsitteet sisällöltään erilaisia kuin IFRS:ssä, jossa vastaavan tulee tarkoittaa yhtenäistä. Adaptaatio voidaankin ajatella kahtena eri syystä tehtävänä ratkaisuna: yhtäältä on saman vaikutuksen tavoittelun takia tehtävä, toisaalta sujuvan lukukokemuksen takia vierautta välttelevä adaptaatio. Jälkimmäinen vaihtoehto on kaunokirjallisuudessa yleinen (ks. esim. Venuti 1995 ja 1998) ja esimerkiksi huumorin tapauksessa sillä voidaan myös saavuttaa ensimmäisen vaihtoehdon vaikutus. Tähän ratkaisuun kohdistuu myös suuri osa Venutin kritiikistä. Laskentatoimessa tämä adaptaation jako voidaan ajatella seuraavien esimerkkien kautta: Mikäli on tarkoitus, että kaikki käännöksen lukijat noudattavat omaa kansallista

36 Ks. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

sääntelyään, saadaan adaptaatiolla aikaiseksi vastaava vaikutus (esim. *GAAP* → *GoB*); jos taas jotakin toista kulttuuria kuvailevassa tekstissä paikallista sääntelyä kuvaava kulttuurisidonnainen elementti vaihdetaan lukijalle tutummaksi lukukokemuksen helpottamiseksi (esim. juuri *GAAP* → *GoB*), on kyse Venutin kritisoimasta vierauden häivyttämisestä. IFRS-käännöksissä vastaanottavat kielet voivat kuitenkin adaptaation avulla käyttää käännöksessä valtaa vieraita vaikutteita kohtaan.

Adaptaatio on IFRS-kääntämisessä suomennoksen käännöstyöryhmän työstä nostettujen esimerkkien mukaisesti strategia, jossa vieraan käsitteen sisältö puretaan osiin sekä analysoidaan, minkä jälkeen valitaan olemassa olevista kotoperäisistä käsitteistä ne, jotka välittävät vastaavan vaikutuksen. IFRS:ssä adaptaatio perustuu siis aina yhtenäisen soveltamisen tavoitteeseen, mutta kulttuurienvälisten suhteiden takia motiivi vierauden vähentämiseen on myös oleellinen. Adaptaation seurauksena tulisi hyväksyä ajoittaiset vivahde-erot, joissa kunkin kohdekulttuurin ominaispiirteillä on mahdollisuus säilyä. Tällainen adaptaation käyttö edellyttää laskentatoimessa syvällistä alan ymmärrystä (Evans et al. 2015: 16), jotta lähdekäsitteen purku ja kohdekäsitteen valinta onnistuvat. González (2017) tyrmää funktionaalisen ekvivalenssin käytön laskentatoimessa yritysmuotoja tarkoittavien termien kääntämistä tarkastelevan tutkimuksensa perusteella, mutta adaptaation mahdollisuuksien hylkääminen tällaisen terminologisen kategorian perusteella olisi kapeakatseista, ja esimerkiksi Evans *et al.* (2015: 22–23) ehdottavatkin, että adaptaatio olisi hyödyllinen strategia etenkin standardiin sisältyvien periaatteiden yhteydessä. Edellä käsitelty suomennoksen käännöstyöryhmän ratkaisut kuitenkin havainnollistavat, että adaptaatiota voidaan käyttää myös yksittäisten käsitteiden käännöksissä.

Yläkäsite

Yläkäsitteisiin viittaavat selvimmin Nobes ja Stadler (2017: 32, 34), jotka huomauttavat niiden käytön IFRS-käännöksissä voivan aiheuttaa hämmennystä ja vuosikertomuskäännöksissä olevan jopa vaarallinen, koska lukijat eivät ole laskentatoimen ammattilaisia. Myös Archerin ja McLeayn (1991) *approksimaatio* (esiintyy myös Baskervillen ja Evansin vuoden 2011 kyselyssä) on osittain Leppihalmeen yläkäsitettä vastaava strategia, jolla saavutetaan osittainen muttei

täsmällistä vastaavuutta (ks. myös Dahlgren & Nilsson 2012: 54). Yläkäsitettä on käytetty esimerkiksi IFRS-suomennoksessa, jossa suomenkielinen *poisto* usein kattaa alkuperäistekstin kaksi käsitettä: *depreciation* ja *amortisation* (Suomen Tilintarkastajayhdistys 2016: 13). Toisaalta suomennoksen esipuheessa (mp.) todetaan, että poistoa käännökseenä on käytetty vain silloin, kun ei ole tarpeen tehdä englanninkielisten käsitteiden tapaan eroa aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden poistojen välille. Mikäli täsmällisempi sisältö on kontekstista selvä, ei suomennoksen ratkaisua välttämättä voida pitää yläkäsitteenä. Nobesin ja Stadlerin (2017) käsittelemä *impairment* on suomennoksessa käännetty yläkäsitettä käyttäen, sillä suomennoksen *arvon alentuminen* kattaa arvonmuutokset kaikista syistä, kun taas *impairment* viittaa epätavalliseen arvoa laskevaan vahingoittumiseen (mas. 23–24). Samantapainen yläkäsite on käytössä ruotsinkielisessä käänöksessä: Dahlgren ja Nilsson (2012) kritisoivat käännökseen käsitettä *nedskrivning* siitä, että se kattaa kaikki kirjattavat arvon alenumat, ja epäilevät käännökseen motiiviksi kotouttamista.

Yläkäsite IFRS-kääntämisessä noudattaa Leppihalmeen luokittelun mukaista määrittelyä ja tarkoittaa merkitykseltään laajempaa, ylemmän tason käsitettä. Yläkäsitettä voidaan yleisesti pitää kotouttavana strategiana, koska se vähentää vieraita yksityiskohtia. IFRS-kontekstissa yläkäsitettä voidaan pitää myös vahvasti kotouttavana, mikäli se viittaa kansalliseen sääntelyyn, kuten esimerkiksi suomennoksen *poisto*. Yläkäsite voisi kuitenkin olla myös vierautta korostava, joten sen vaikutus tulee tulkita tapauskohtaisesti.

Eksplisiittistäminen

Eksplisiittistäminen eli ilmaisun tarkentaminen tai täsmentäminen esiintyy taulukoiduissa tutkimuksissa muodoissa kiertoilmaus (*circumlocution*) (Archer & McLeay 1991, Baskerville & Evans 2011) ja parafraasi (*paraphrasing*) (Baskerville & Evans 2011). Archer ja McLeay (1991: 359) määrittelevät kiertoilmauksen käännostavaksi, jossa käsite kuvaillaan käyttämättä suoraa käännostä, mikä vastaa Leppihalmeen eksplisiittistämistä, sillä vieras käsite tehdään ymmärrettäväksi kuvailemalla sitä enemmän kuin käyttämällä vierauden takia epätarkaksi jäävää suoraa siirtoa tai käännostelainaa. Kiertoilmaus oli Baskervillen ja Evansin kyselyssä suosituin

käännösratkaisu (2011: 49). Eksplisiittistäminen IFRS-käännöksissä on strategia, jossa vieraan käsitteen aiheuttama ongelma kierretään kuvailemalla sitä tarkentavilla ja täsmentävillä ilmaisuilla.

Eksplisiittistämisen kotouttava tai vieraannuttava vaikutus riippuu siitä, korostetaanko käsitteen täsmennyksellä sen vierasta alkuperää vai käytetäänkö tarkennettuun ilmaisuun kotoperäisiä aineksia. Voidaan olettaa, että eksplisiittistämisen vaihtoehtona olisi usein käännöslaina, joka edellyttäisi vastaanottajalta enemmän siirtymistä lähdekulttuurin kontekstiin. Eksplisiittistämisen tulee olla hyvin tiivistä ja huomaamatonta, sillä käännösohjeiden mukaan tekstiin ei saa lisätä mitään (Tähtivaara 2007: 8–9). Sujuvuus entisestään vahvistaa eksplisiittistämisen kotouttavaa vaikutusta. Baskervillen ja Evansin (2011: 57) mukaan tässä strategiassa huolestuttavaa on selittävien sanojen lisääminen käännökseen ja virkkeiden monimutkaistuminen. Virkkeiden piteneminen eksplisiittistävien käännösten myötä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita lukukokemuksen monimutkaistumista, mikäli strategialla vältetään vierauden aiheuttamat ymmärrettävyyden haasteet.

Lisäys

Leppihalmeen luokittelun lisäys esiintyy Baskervillen ja Evansin (2011) koonnissa selittävien huomioiden lisäämisenä (*additional explanatory notes*). Lisäys IFRS-käännöksissä voidaan määritellä samoin kuin Leppihalmeen luokittelussa – lisäys on siis varsinaisen tekstin ulkopuolelle tehtäviä tiedon tai huomautusten lisäämisiä. Kyseessä on IFRS-kontekstissa ristiriitainen strategia, sillä käännösohjeet kieltävät huomautusten lisäämisen (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 9) ja esimerkiksi alaviitteet nimenomaisesti kielletään kääntäjälle annettavissa ohjeissa (Tähtivaara 2007: 9). Tästä huolimatta alaviitteitä kuitenkin esiintyy ainakin standardin suomennoksessa, jossa on huomautuksella osoitettu esimerkiksi vaihtoehtoisia, asiantuntijaryhmän mielestä parempia vastineita EU-yhteydessä käytetyille käännöksille (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 8, IFRS Foundation 2016: 718). Lisäksi IFRS-suomennoksessa on merkittävä ja selkeä Leppihalmeen luokittelun mukainen lisäys: käännöksestä vastaavan tahon kirjoittama esipuhe (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 6-14).

Esipuhe on venutilaisittain tarkasteltuna toivottu lisäys, sillä se korostaa kääntäjän ja käännöksen näkyvyyttä. IFRS-suomennoksen esipuhe (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 6-14) kuvaakin yksityiskohtaisesti useita kääntämiseen liittyviä haasteita ja käännöksen suhdetta lähdetekstiin. Tällainen lisäys yhtäältä korostaa lähdetekstin vierasta alkuperää ja toisaalta alleviivaa käännöksen neutraaliuden mahdottomuutta. Korostaminen ei kuitenkaan aina tapahdu Venutin toivomalla tavalla, sillä siinä viitataan käännöksen alempiarvoisuuteen lähdetekstiin nähden (ks. myös IFRS Foundation 2016: 4).

Poisto

Leppihalmeen luokittelun poisto esiintyy laskentatoimen käännösratkaisuluetteloissa välttämisenä (*avoidance*, Archer & McLeay 1991) sekä alkuperäisten tekstin osien poistamisena (*omitting parts of the original text*, Baskerville & Evans 2011). Poisto on laskentatoimessakin yksinkertainen määriteltävä ja tarkoittaa elementin jättämistä kokonaan pois käännöksestä. Dahlgren ja Nilsson (2012: 52) tulkitsevat Archerin ja McLeayn välttämisvaihtoehdon koko tekstin kääntämättä jättämisenä, mutta Leppihalmeen tavoin Archer ja McLeay (1991: 357–358) jakavat poiston kahteen kategoriaan – koskemaan joko täyttä tekstin tasoa tai sanan tai fraasin tasoa. IFRS-suomennoksessa onkin suuria, kokonaisten osioiden poistoja, jotka perustuvat siihen, etteivät kyseiset osiot sisälly EU:ssa hyväksyttyihin teksteihin (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 8). Koska kulttuurisidonnaiset elementit on tässä työssä määritelty sana- tai fraasitasolla ilmeneviksi, myös strategioina käsitellään vain tällaisiin elementteihin kohdistuvat ratkaisut – näin ollen kokonaisten tekstiosuuksien poistot eivät sisälly tässä kuvattuun strategiaan.

Leppihalmeen kuvauksen mukaan poisto voi toimia strategiana silloin, kun käännettävä elementti ei ole relevantti tai kun kääntäjän resurssit eivät riitä muiden strategioiden käyttöön, mutta IFRS:ssä täytyy tekstin luonteen takia ajatella relevanttius eri tavalla ja resurssien rajallisuus on esimerkiksi suomennoksessa johtanut enemmän suoriin siirtoihin kuin poistoihin (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 14). Poisto ei ole IFRS-kääntämisessä suositeltava strategia sikäli, että juridisesti sitovassa tekstissä poistolla voisi olla mittavat seuraukset. Baskervillen ja Evansin (2011: 49) kyselyssä poisto olikin kääntäjille vähiten houkutteleva ratkaisu. Venutilaisesta näkökulmasta poisto olisi toki

kohdekulttuurille keino vähentää siihen tunkeutuvaa vierautta, mutta IFRS-kontekstiin liittyvät käytännön rajoitukset eivät tätä strategiaa tue.

4.3.2 Muut strategiat

Kirjallisuudesta nousee esiin myös sellaisia ratkaisuja, jotka eivät sisälly Leppihalmeen strategialuokitteluun. Osa näistä kääntäjän vaihtoehtoista nimetään eksplisiittisesti, kun taas osaa käsitellään epäsuoremmin. Tässä osiossa esitetään koonti näistä ratkaisuista ja tarkastellaan niiden statusta mahdollisina IFRS-käännösstrategioina.

Uudiskäsite

Kaikki laskentatoimen strategialuettelot (Parker 1984, Archer & McLeay 1991, Baskerville & Evans 2011) mainitsevat kääntäjän vaihtoehtona uuden käsitteen luomisen (*coinage*). Caon (2007: 57) mukaan laina- ja uudissanat ovat juridisessa kääntämisessä yleisiä silloin, kun meneillään on järjestelmän perustaminen tai kehittäminen, mikä täsmää hyvin IFRS-kääntämisen kontekstiin. Dahlgrenin ja Nilssonin (2012: 43) mukaan myös IASB on suositellut käännöksiin uusia termejä tai uusien merkitysten antamista ennestään käytössä oleville sanoille.

Uudiskäsite on muista strategioista erillinen strategia vain siinä tapauksessa, ettei sitä ole muodostettu muihin luokkiin kuuluvien keinojen avulla (vrt. esim. Gauton *et al.* 2008: 163). Esimerkiksi käännöslaina on usein kohdekielessä uusi käsite mutta luokitellaan silti käännöslainaksi eikä uudiskäsitteeksi, ja adaptaatiosta uudissana erottuu siten, että adaptaatiossa käytetty vastine on ollut kohdekielessä ennestään olemassa. Uudiskäsite on siis kohdekieleen luotu uusi elementti, jonka synty ei perustu mihinkään Leppihalmeen luokittelun strategioista. Näin määritelty uudiskäsite strategiana edellyttääkin pääasiassa kotoperäisen aineksen käyttöä. Uudiskäsite voi syntyä myös siten, että yleiskielen sanalle tai fraasille annetaan alan kielessä uusi, erityinen merkitys (ks. Archer & McLeay 1991: 359). Vaikka käännettävä käsite olisi uudissana myös lähdetekstissä, tulee sen käännöstä tarkastella näillä samoilla

kriteereillä – esimerkiksi lähdetekstiin luodun uuden käsitteen käännöslaina on strategiana edelleen käännöslaina, koska se syntyy vieraista aineksista.

Myös IFRS-suomennosta varten on luotu uusia termejä (Kettunen 2017: 45). Yksi uudiskäsitteen strategiaan sopiva ratkaisu on *oma tilinpäätös*, joka toimii vastineena lähdetekstin käsitteelle *individual financial statements*. Tämän ratkaisun perusteluna on se, että käsite täytyi erottaa *erillistilinpäätöksestä* (joka lähdetekstissä olisi *separate* eikä *individual*) ja keksiä tätä erottamista varten uusi käsite, koska Suomessa ei ole vastaavia ilmaisuja yleisesti käytössä. (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 11.) Ryhmän mielestä *erillinen* olisi siis ollut suomeksi luonteva ratkaisu, mutta se viittasi jo eri käsitteeseen. Käsitteenmuodostuksen lopputuloksena on uusi selkeästi kotoperäinen uudiskäsite. Samoin asiantuntijaryhmä koki tarpeelliseksi muodostaa uuden käsitteen kuvaamaan standardiin tullutta uutta ilmaisua *comprehensive income*. Ratkaisua etsittiin sellaisten yritysten raportoinnista, joiden oli täytynyt tätä uutta käsitettä jo soveltaa, ja näistä löydöksistä valittiin suomennokseen uudissana *laaja tulos*. (Kettunen 2017: 45.) Tämä ratkaisu muistuttaa vakiintuneen vastineen käyttöä, mutta vakiintuneesta tuskin voidaan vielä puhua, mikäli käytössä olevia käsitteitä on useita ja niiden tarkastelu edellyttää alan asiantuntijoilta aktiivista selvitystyötä. Myös hollanninkielisestä käännöksestä löytyy esimerkki uudiskäsitteestä, sillä Nobesin ja Stadlerin (2017: 28) selvityksen mukaan *impairment*-termin hollanninkielinen vastine *bijzondere waardevermindering* on uusi termi, joka on luotu erottamaan *impairment* muista arvonalenemisista.

Suoran siirron tai käännöslainan kautta syntyvä uusi käsite on venutilaisittain katsottuna ilmiselvästi hyvin jyrkkä vieraannuttava strategia, mutta kotoperäisestä aineksesta muodostetun uudiskäsitteen implikaatiot eivät ole niin yksiselitteisiä. Ankaru venutilainen tarkastelu kritisoi ylipäättään vieraan kulttuurin vaikutuksesta syntynyttä uutta käsitettä, mutta IFRS:n pakottavassa kontekstissa uudiskäsite voi hyvinkin toimia vastaanottavan kielen ja kulttuurin ominaispiirteitä tukevana strategiana. IFRS-uudiskäsitteiden juurtumista on kuitenkin epäilty, koska ne eivät synny kielen tai kielialueen omasta tarpeesta (Baskerville & Evans 2011: 35). Tämä vieraasta vaikutuksesta syntyvä sanasto liittyy hyvin läheisesti Venutin teemoihin, vaikkei aina paikallisstrategian tasolla kääntämistä koskettaisikaan. Krimpas (2017: 400–402) muistuttaa, että uusia termejä voidaan luoda kotoperäisestä aineksesta esimerkiksi uusilla johdoksilla, ja vierasperäisten termien käyttö on usein tarpeetonta.

Muu vakiintunut vastine

Toisinaan käsitteille on olemassa myös muita vakiintuneita vastineita. Biel (2008: 26) määrittelee nämä vastineiksi, joita kääntäjän täytyy käyttää, koska käännöksen lukijat odottavat niitä ja niiden käyttämättä jättäminen vaikuttaisi ammattitaidottomalta, vaikka kyseessä eivät olisikaan oikeat tai parhaat mahdolliset käännökset. IFRS-kääntämisessä ilmiö esiintyy esimerkiksi suorien siirtojen yhteydessä. Yksi Kettusen (2017: 46) haastattelemista asiantuntijaryhmän jäsenistä totesi, että joillekin käsitteille on jo käytössä vakiintunut englanninkielinen sana, ja tällaisten käsitteiden kääntämisen yrittäminen tuntuisi naiivilta lähestymistavalta. Tämä kuvaus täsmää venutilaisesta näkökulmasta Bielin määritelmään, sillä vieraan sanan siirtoa sellaisenaan ei voida pitää parhaana mahdollisena strategiana. Esimerkkejä englanniksi vakiintuneista käsitteistä olivat haastateltavan mukaan *cap*, *floor* ja *collar*. Lisäksi IFRS-suomennoksen esipuheen mukaan käännöstöryhmällä oli välillä paineita yhtenäistää käännöksen termejä EU-yhteydessä käytettävien käsitteiden kanssa, vaikka ne eivät ryhmän mielestä sopineet IFRS-kontekstiin (Suomen Tilintarkastajat ry 2016: 8). Tässä tilanteessa voidaan ajatella kyseessä olevan muut vakiintuneet vastineet.

Muun vakiintuneen vastineen ja jonkin Leppihalmeen luokittelun mukaisen strategian erottaminen toisistaan on hankalaa ja perustuu tietoihin käännösprosessin aikana tapahtuneesta harkinnasta. On syytä huomioda, että kyseessä on määritelmällisesti sellainen vastine, joka vakiintumisestaan huolimatta ei ole paras mahdollinen käännös – joskin vastineiden välinen paremmuus ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Kyseessä ei aina olekaan oma strategiansa – vaikka ensisilmäykseltä siltä näyttäisi – vaan motiivi jonkin Leppihalmeen luokittelun mukaisten strategioiden käytölle. Esimerkiksi suomennoksen *cap* olisi strategialtaan suora siirto ja perustelultaan muu vakiintunut vastine. Kotoperäisistä lähtökohdista syntyneen vakiintuneen vastineen käyttö voi olla strategialuonteeltaan myös adaptaatio. Itsenäisenä strategiana muu vakiintunut vastine on sellainen vastine, joka on syntynyt muiden strategiavaihtoehtojen ulkopuolelta – esimerkiksi juuri edellä mainituista EU-käännöksistä tai joissain tapauksissa myös aiemmin käännettyistä standardeista (ks. Kettunen 2017: 47).

Yhdistelmästrategiat

Leppihalmeen luokittelun eräänlainen lähtöoletus on, että käännökset voidaan sijoittaa yhteen strategialuokkaan. Usean strategian yhtäaikainen käyttö ei Leppihalmeella ole erityisesti esillä, joskin sitä ei myöskään poissuljeta. Oletettavasti kaunokirjallisuuteen laaditussa luokittelussa yhdistelmästrategiat eivät ole esillä, koska ne sopivat kaunokirjallisen tekstin tyyliin asiatekstejä huonommin. IFRS-käännöksissä usean strategian käyttöä yhden käsitteen suhteen kuitenkin esiintyy. Esimerkiksi saksannoksen *true and fair view* oli Nobesin (1993: 45) kritisoimassa käännöksessä eräänlainen eksplisiittistämisen (*ein den tatsächlichen Verhältnissen entsprechendes Bild*) ja adaptaation (*unter Beachtung der Grundsätze ordnungsmässiger Buchführung*) yhdistelmä.³⁷ Tällä käännöksellä saksannoksessa sekä kuvailtiin alkuperäinen käsite toisin sanoen että sijoitettiin se saksankielisten maiden oman sääntelyn kontekstiin.

IFRS-suomennoksessa on Suomen Tilintarkastajat ry:n esipuheen (2016: 14) mukaan ”[m]uutamisiin termeihin, joille ei ole olemassa vakiintunutta suomenkielistä vastinetta, [--] jätetty suomenkielisen sanan lisäksi myös englanninkielinen vastine.” Yhdistelmästrategian jälkimmäinen osa on siis suora siirto, mutta esipuheessa ei mainita, mikä on ollut käännöksessä käytetyn ”suomenkielisen sanan” käännösstrategia. Näitä yhdistelmästrategiaa soveltavia ratkaisuja ei myöskään yksilöidä, joten niitä ei tämän työn puitteissa ollut mahdollista tarkastaa. Kettunen (2017: 46) tuo kuitenkin esiin suomennoksessa käytetyn uudissan *miinusopectio*, ja tämän käännöksen yhteydessä esiintyy myös suora siirto muodossa ”*miinusopectio out of the money*” (IFRS Foundation 2016: 994, alkuperäinen kursivointi). Yhdistelmästrategian motiivina on oletettavasti ollut muu vakiintunut vastine (englanninkielinen käsite), sillä uudissana *miinusopectio* oli ainakin joidenkin asiantuntijaryhmän jäsenten mielestä huonosti ymmärrettävissä (Kettunen 2017: 46). Tällaista yhdistelmästrategiaa voidaan käyttää esittelemään kotoperäisiä uudiskäsitteitä, jolloin niihin tarvitaan jokin lisätietoa antava osa. Näin käytettynä vieraannuttavat osat yhdistelmästrategioissa voivat toimia kotoperäisten uudiskäsitteiden vakiinnuttamisen apuna, kunnes niitä ei enää tarvita.

---

37 Nobes (1993: 45) kritisoi ratkaisua siitä, siihen sisällytetty kansalliseen sääntelyyn viittaava *GoB* ”riistää alkuperäiseltä käsitteeltä merkityksen”.

Ei omaa strategiaa (muussa käännöksessä käytetyn strategian kopiointi)

Baskerville ja Evans (2011) tarjoavat kääntäjälle vaihtoehtoja, jotka eivät varsinaisesti ole kääntäjän omia strategioita: ratkaisun pyytäminen käännöstyöryhmältä, IFRS Foundationin käännösosastolta tai IASB:n henkilöstöltä. Nämä vaihtoehdot eivät kuitenkaan käännösstrategioina ole kuvaavia, sillä niistä ei käy ilmi, mikä on lopullinen käännöksessä käytetty strategia. Vaikka käännöstä konkreettisesti laativalla taholla ei olisikaan omaa strategiaa, on muualta pyydetty ratkaisu yhtä lailla käännökseen päättynyt strategia, joka voidaan luokitella ja joka ei ole implikaatioiltaan neutraali, vaikka vastuu olisi varsinaiselta kääntäjältä siirretty. Oman strategian puuttumiseen kuuluva ilmiö on myös muihin IFRS-käännöksiin turvautuminen. Esimerkkinä tästä strategiasta on *true and fair view* -käsitteen romaniankielinen käännös *image fidelă*, joka Albu *et al.* (2013: 72–73) mukaan on käännös ranskankielisestä käsitteestä *image fidèle*. Välikielten käyttö kuvastaa kenties myös kieltenvälisiä suhteita, ja romanian ja ranskan tapauksessa merkitsee tietysti myös kielten sukulaisuus. Toisen IFRS-käännöksen ratkaisun kopioiminen on mahdollista luokitella omaksi strategiakseen, mutta kuten muun vakiintuneen vastineen strategiassa, edellyttää sen identifioiminen usein tietoa strategiavalinnan yksityiskohdista. Kyseessä onkin itsenäinen strategia vain silloin, kun voidaan yksiselitteisesti osoittaa, että käännös perustuu johonkin toiseen käännökseen. Strategian kopiointiin on syytä suhtautua varauksella, jotta mahdolliset virheet tai epätarkkuudet eivät siirtyisi uuteen käännökseen.

4.4 Täydennetty strategialuokittelu ja johtopäätökset

Leppihalmeen (2001) luokitteluun pohjautuva, laskentatoimen kirjallisuuden perusteella täydennetty IFRS:ssä esiintyvien kulttuurisidonnaisten elementtien käännösstrategialuokittelu sisältää seuraavat strategiat: 1) suora siirto, 2) käännöslaina, 3) adaptaatio, 4) yläkäsite, 5) eksplisiittistäminen, 6) lisäys, 7) poisto, 8) uudiskäsite, 9) muu vakiintunut vastine, 10) muussa käännöksessä käytetyn strategian kopiointi. Kohdat 1–7 ovat alkuperäisestä Leppihalmeen luokittelusta; kohdat 8–10 on lisätty aiemman tutkimuksen tarkastelun perusteella. Kirjallisuudessa olleiden esimerkkien perusteella käännöksissä käytetään myös kahden eri strategian yhdistelmiä. Uusi

täydennetty luokittelu on luonteeltaan deskriptiivinen, ja strategioiden käyttökelpoisuus tulee arvioida aina tapauskohtaisesti.

Strategioiden luokittelu ei ole aina yksiselitteistä (ks. Gauton *et al.* 2008), mikä käy ilmi myös edellisen alaluvun sisältämistä strategioiden määritelmistä. Esimerkiksi käännöslainalta näyttävä ratkaisu voikin olla adaptaatio, mikäli vieras käsite suoraan käännettynä viittaa johonkin kotoperäiseen käsitteeseen (ks. Hellmann *et al.* 2010a: 112). Samoin erityisesti uudiskäsitteen erottaminen käännöslainoista tai kirjoitusasultaan muokatuista suorista siirroista on oleellista. Adaptaation ja muun vakiintuneen vastineen tapauksissa tulee muistaa, että adaptaatiolla saavutetaan vastaava vaikutus, kun taas muu vakiintunut vastine on saanut asemansa muista syistä. Luokittelun rajoituksista huolimatta (ja rajoitukset huomioiden) sillä voidaan muodostaa eräänlaiset kehykset IFRS-käsitteiden käännöksistä käytävään keskusteluun. Lisäksi osiossa 4.2 laaditun kulttuurisidonnaisuuden taustatekijöiden koonnin (taulukko 2) kaltaiset typologiat voivat helpottaa strategisista valintoja. Tietyistä luokista syntyviin kulttuurisidonnaisiin elementteihin voidaan suositella tiettyjä käännösstrategioita käännöksen funktioon ja elementin alkuperään perustuen.

Käännösstrategioiden arvioinnista ristiriitaista tekee se, ettei kulttuurienvälisten suhteiden näkökulmaa laskentatoimessa juurikaan painoteta. Aiemmassa alan tutkimuksessa esiintyvien näkemysten perusteella ei-toivottuja strategioita ovat adaptaatio, yläkäsite ja eksplisiittistäminen. Adaptaatio nähdään alkuperäisen tarkoituksen vääristymänä, yläkäsite sekaannuksia aiheuttavana, ja eksplisiittistäminen johtaa väistämättä sanasanaisuuden häviämiseen. Sen sijaan enemmistö tutkimuksista tuntuu suosivan erityisesti käännöslainoja, mutta jonkin verran myös suoria siirtoja ja uudiskäsitteitä. IFRS Foundationin ohjeiden perusteella puolestaan ei-toivottuja strategioita ovat eksplisiittistäminen, lisäys sekä poisto, ja muussa käännöksessä käytetyn strategian kopioinnista varoittaa ainakin suomenkielisen IFRS-käännöstöryhmän kääntäjä (Kettunen 2017: 47).

Kun taas huomioidaan käännösten asetelma, jossa lähdeteksti syntyy valtakielessä ja -kulttuurissa, on käsitys strategioiden sopivuudesta erilainen. Venutilaisittain tarkasteltuna erityisesti suora siirto ja käännöslaina eivät ole toivottuja strategioita, sillä ne tuovat mukanaan voimakkaasti vierasta ainesta. Vastaavaan vaikutukseen perustuva

adaptaatio sekä suorista siirroista sekä käännöslainoista eriytetty uudiskäsite sen sijaan mahdollistavat vastaanottavalle kielelle oman, kotoperäisen aineksen käytön. Samoin poisto on venutilaisesta näkökulmasta voimakkaasti kotouttava strategia, joskin IFRS-kontekstissa ongelmallinen. Yläkäsite, muu vakiintunut vastine, eksplisiittistäminen ja lisäys eivät ole vaikutukseltaan yksiselitteisiä. Käytettävä yläkäsite tai muu vakiintunut vastine voi olla joko kotouttava tai vieraannuttava ratkaisu alkuperänsä mukaan. Eksplisiittistäminen ja lisäys voivat joko helpottaa ja sujuvoittaa lukukokemusta tai korostaa käsittelemänsä elementin vierautta. Muussa käännöksessä käytetyn strategian kopiointi todennäköisesti ilmentää vierautta, vaikkei välttämättä alkuperäisen lähdekulttuurin vaikutuksesta.

Laskentatoimen kirjallisuudessa ajoittain esiintyvä oletus täyden ekvivalenssin mahdollisuudesta vaikuttaa johtavan joidenkin strategioiden kritisointiin. Kärjistetysti esitettynä kaikki muut strategiat paitsi suorat siirrot ja käännöslainat voidaan luokitella ”ei ekvivalenteiksi”, sillä vain niistä voidaan pinnallisesti osoittaa täysi (muodollinen) vastaavuus alkuperäisten elementtien kanssa. Kirjallisuudessa kritisoitu adaptaatio puolestaan kytkeytyy vahvasti dynaamiseen ekvivalenssiin. Toisaalta käännösstrategioiden kritiikki yhdistyy myös käännettyjen standardien soveltamiseen, ja suorista siirroista tai käännöslainoista poikkeavat ratkaisut voidaan nähdä paikallisia erityispiirteitä saaneen sovelluksen aiheuttajina. ”Huonon käännöksen” ja kulttuurienvälisen ekvivalenssin haasteiden erottaminen ei aina ole selvää (ks. Doupnik & Richter 2003: 30), ja käännösten kritiikissä on ajoittain nähtävissä oletus käännöksen leksikaalisten elementtien suorasta yhteydestä käytännön sovelluksiin, vaikkei ”hyväkään” käännös takaa yhtenäistä soveltamista (Paunio 2011: 29). Oletus ekvivalenssin neutraaliudesta johtaa myös käännösstrategioiden kotouttavien ja vieraannuttavien vaikutusten sekä kulttuurienvälisen suhteiden tarkastelun sivuuttamiseen.

Käännöksiä arvioidaankin ennen kaikkea standardin asettajan näkökulmasta eikä vastaanottajille vieraina kulttuurisidonnaisina elementteinä. Vaikka jotkut ovat kyseenalaistaneet tätä asetelmaa (ks. esim. Alexander 2001, Evans *et al.* 2015, Evans & Kamla 2015), on sen käsittely selvästi vähemmistössä. Ekvivalenssin haasteet vaikuttavat johtavan muodollisen ekvivalenssin kautta vieraannuttavien strategioiden suosimiseen. Nobes (2013: 90) nostaa Dahlgrenin ja Nilssonin (2012: 57) artikkelista

esiin ajatuksen, jonka mukaan jotkut laskentatoimen käsitteet eivät yksinkertaisesti ole käännettävissä. Laskentatoimessa tunnutaan tulkitsevan tämä niin, että mahdottomat käännettävät tulee jättää vieraiksi (suora siirto tai käännöslaina), kun taas Leppihalme ehdottaa vieraudessaan mahdottomien elementtien käsittelyyn jopa poistoa, ja venutilainen näkökulma puolestaan tukee kotoperäisen kiertotien etsimistä (adaptaatio tai muu kotoperäistä ainesta käyttävä strategia).

IFRS-kääntämiseen kohdistuu siten kaksi ongelmaa: yhtäältä kirjallisuudessa pääasiassa esiintyvä huoli yhtenäisestä soveltamisesta, toisaalta venutilaisen tarkastelun havainnollistama lähettäjän ja vastaanottajan välinen epätasapaino. Nobes ja Stadler (2017: 51) ehdottavat yhtenäisen soveltamisen haasteisiin ratkaisua, jossa jo alkuperäisessä standardissa käytettäisiin uudis- tai yleiskielen käsitteitä. Nobesin ja Stadlerin ensimmäisessä vaihtoehdossa synnytetäisiin uusi IFRS:n kieli (englanniksi), jälkimmäisessä puolestaan lähtökohta olisi englannin olemassa oleva yleiskieli. Kulttuurisidonnaisuutta ei joka tapauksessa vältettäisi, joten käännösstrategioiden tarkastelun relevanssi säilyisi. Venutilainen näkökulma ehdottaa kotouttavien käännösten käyttöä lähdekielen vallalta suojautumiseksi, mutta samalla kotouttavat strategiat voisivat auttaa yhtenäisen soveltamisen ongelmassa. Soveltaminen on helpompaa, mikäli standardissa on jotakin tuttua ja kotoperäistä (ks. Douppnik & Richter 2003, myös Holthoff *et al.* 2015), eivätkä vierautta korostavat käännökset vaikuta johtavan täsmällisempiin sovelluksiin – esimerkiksi *true and fair view* -käsitteen puolankielinen käännös on muotoutunut ajan myötä lähemmäksi sanasanaista, muodollista vastinetta alkuperäisestä, mutta Kosmala-MacLulichin (2003: 467) mukaan käännöksen dynaaminen vastine, sen sisältö tai vaikutus, ei ole muuttunut (ks. myös Kosmala 2005: 593).

.

Baskerville ja Evans (2011: 13) ehdottavat yhtenäisen soveltamisen ongelmaan ratkaisuksi korkealaatuisia käännöksiä ja kansainvälisesti sovittua termistöä. Käännöksen laatua ei kuitenkaan määritellä, eikä *laatu* tarkoita sitä, etteikö kääntämisessä tarvitsisi ottaa kantaa ratkaisujen kotouttaviin ja vieraannuttaviin vaikutuksiin. Baskervillen ja Evansin kyselyyn (2011: 30) vastanneilla kääntäjillä oli eriäviä käsityksiä kääntäjän roolista: osa vastaajista koki, ettei käännöksen vieraus ole kääntäjän ongelma, toiset taas pitivät ymmärrettävyyden varmistamista kääntäjän velvollisuutena. Yksittäisen kääntäjän sijasta IFRS-kääntämisessä päätösvalta

käytettävistä strategioista on monihenkisellä ryhmällä, jonka sisällä näkemykset voivat olla eriävät. Kettusen (2017: 51) tutkimus toi esiin hajontaa näihin kysymyksiin liittyvissä laatukäsityksissä, sillä osa suomennoksen asiantuntijaryhmän jäsenistä kritisoi joitakin koulutetun kääntäjän ehdotuksia ”liiasta suomenkielisyydestä”, jonka vuoksi osa käännetyistä käsitteistä ei päätyisi todelliseen käyttöön alalla työskentelevien parissa. Taustalla voi olla osittain ajatus vieraista termeistä kotoperäisiä hienostuneempina (ks. Evans 2010), mutta tällainen kotouttavia strategioita vastustava ajatusmalli vahvistaa kielten hierarkiaa. Parker (2001: 144) mainitsee ranskan esimerkkinä kielestä, jossa on aktiivisesti vastustettu englanninkielisiä vierassanoja laatimalla niille virallisia kotoperäisiä vastineita. Englannista muihin kieliin siirtyvien käsitteiden tutkiminen voi Evansin (2010: 453) mukaan kertoa esimerkiksi lähettävän osapuolen taloudellisesta ja poliittisesta vaikutuksesta, mutta vastarinnan mahdollisuutta Evans ei nosta esiin. Vieraannuttavien strategioiden käyttöä voi lisätä myös se, että IFRS-käännöksellä saattaa olla useita kohdekulttuureita. Tällaisessa tilanteessa on ymmärrettävästi hankala suosia kotoperäistä ainesta, koska kotoperäinen ei ole kaikille käännöksen käyttäjille sama.

Luokittelun kuvaukseen nostetut esimerkit eri strategioiden käytöstä jo olemassa olevissa käännöksissä eivät kerro siitä, minkä verran kutakin strategiaa käännöksissä esiintyy. Kirjallisuudessa esiintyvien näkemysten perusteella voidaan olettaa suorien siirtojen ja käännöslainojen olevan suosittuja strategioita, mutta näyttöä tästä on mahdollista saada vasta riittävällä aineistolla. Samoin kirjallisuudessa nähtävissä oleva kotouttavien strategioiden kritisointi antaa olettaa adaptaatiota esiintyvän ainakin siinä määrin, että se on kiinnittänyt tutkijoiden huomion. Luokittelun käyttökelpoisuutta olisikin syytä tarkastella kattavien aineistojen avulla, jolloin strategioita voitaisiin myös tarvittaessa tämentää. Luokittelun avulla voidaan tällä hetkellä keskiössä olevan lähdetekstin korostuksen sijasta kiinnittää aiempaa enemmän huomiota käännösten vaikutuksiin – kun strategia on identifioitu, voidaan myös sen implikaatioita tarkastella. Lisäksi kotouttavien strategioiden tunnistaminen ja analysointi voi auttaa niiden valjastamisessa yhtenäisen soveltamisen avuksi, jolloin myös vastaanottavien kulttuurien omat erityispiirteet saavat mahdollisuuden säilyä.

Dahlgren ja Nilsson (2012: 54) kritisoivat Archerin ja McLeayn (1991) esittämiä strategiavaihtoehtoja siitä, etteivät mitkään strategiat ole hyödyllisiä, mikäli

käsitteelliset laskentatoimen rakenteet eivät vastaa toisiaan. Dahlgren ja Nilsson (mp.) toteavat hyvinkin jyrkästi, että tällaisissa tilanteissa ”[t]wo professional contexts clash and the translation collapses”. Kirjoittajat pitävät siten jossakin kulttuurissa ennestään tuntemattoman käsitteen kääntämistä mahdottomana. Kuitenkin juuri kääntäminen on välttämätön keino käsitteiden siirtämiseksi kielestä toiseen, ja laskentatoimen abstraktit käsitteet ovat tyypillisesti kuvattavissa vain kielellisesti. Vastaavuuden tavoittelun ei tarvitse olla vain ihanne, jonka saavuttamiseksi ei ole keinoja (vrt. Kettunen 2017: 43). Analysoimalla käänösstrategioita on mahdollista tutkia, mitkä strategiat missäkin kontekstissa tuottavat toivotuimman lopputuloksen. Juuri tätä analysointia varten mahdollisimman kattava strategialuokittelu on tarpeen, ja luokittelu mahdollistaa myös aiheen yhtenäisemmän käsittelyn laskentatoimen keskustelussa, jotta käsitys yhtenevistä tavoitteista voidaan muodostaa.

5 LOPUKSI

Tutkielman tavoitteena oli analysoida kääntämisen kulttuurisidonnaisuuteen liittyvien keskeisten käsitteiden ilmenemistä laskentatoimen kirjallisuudessa ja muodostaa näin uutta, yhdenmukaisempaa käsitteistöä laskentatoimen kääntämisen tutkimushaaraan. Kulttuurisidonnaisuus tiivistettiin kolmeen siihen liittyvään ja toisiinsa kytkeytyvään ilmiöön: käännöksen ekvivalenssiin, kulttuurienvälisiin suhteisiin sekä kotouttamiseen ja vieraannuttamiseen. Näitä käännöstieteen keskeisten teorioiden kautta kuvattuja teemoja analysoitiin laskentatoimen kirjallisuudessa ilmenevinä käsitteinä. Tutkielmassa osoittautui, että käännöstieteen teorioiden mukaisia käsitteitä käytetään myös laskentatoimessa, mutta käyttö on epäjohdonmukaista eikä käsitteitä määritellä. Lisäksi käsitteiden kuvaamia ilmiöitä käsitellään kirjallisuudessa myös ilman yhteisiä nimityksiä. Laskentatoimen kääntämisen keskustelussa osoittautui siten olevan useita teemoja, joita käännöstieteellistä teoriataustaa hyödyntävä tarkastelu voi täsmentää.

Erityisesti käännöksen vastaavuutta kuvaava ekvivalenssi osoittautui laskentatoimessakin tärkeäksi käsitteeksi, joka kuitenkin esiintyy kirjallisuudessa eri attribuutein sekä vailla määritelmää ja jonka monimuotoisuutta kaikki tutkijat eivät tunnusta. Käännöstieteen tunnetut ekvivalenssidikotomiat näyttäytyvät laskentatoimessa monin paikoin ristiriitaisina. Kansainvälisten tilinpäätösstandardien käännöksissä tavoitteeksi voidaan olettaa vastaava vaikutus, mutta dynaamisen ekvivalenssin sijasta kirjallisuudessa näytetään suosivan mahdollisimman muodollisia vastineita. Luonnolliseen, kulttuurien välillä jo ennestään olemassa olevaan täyteen ekvivalenssiin saatetaan suhtautua käännöksen päämääränä, vaikka sitä ei ole mahdollista käännösratkaisuilla saavuttaa.

Ekvivalenssin tarkastelussa hedelmällisempää olisikin hyväksyä täydellisen ekvivalenssin mahdottomuus kuin takertua oletukseen siitä, että täysi vastaavuus eri kulttuurien välillä olisi saavutettavissa tietynlaisella käännöksellä. Vaikka kulttuurienväliseen kommunikointiin kehitetään erilaisia ratkaisuja, jotkin käännösongelmat ovat väistämättömiä niin kauan kuin käännettävien käsitteiden kulttuuriset kontekstit eroavat toisistaan. Sen sijaan, että suhtauduttaisiin kääntämiseen

alkuperäisen merkityksen vääristävänä riskinä (ks. Baskerville & Evans 2011: 58), olisi tutkimusta syytä keskittää eroavaisuuksien hyväksymiseen ja niistä aiheutuvien haasteiden ratkaisemiseksi käytettävien käännösstrategioiden analysointiin. Aina käännös ei myöskään ole merkittävin tekijä siinä, miten käsitettä lopulta sovelletaan (ks. Albu *et al.* 2013: 74, Paunio 2011: 29) ja merkityksen vääristymisen riski ei synnykään vain käännösprosessissa vaan myös kääntämistä edellyttävissä lähtökohdissa, sillä käännös on aina eräänlainen tulkinta alkuperäisestä.

Ekvivalenssin lisäksi analyysi tarkasteli kotouttavia ja vieraannuttavia käännöksiä sekä Venutin teorioiden kautta kuvattua kulttuurienvälisten suhteiden näkökulmaa. Myös nämä ilmiöt ovat laskentatoimen kääntämisessä nähtävissä, vaikka täsmällisiä käsitteitä ei käytettäisikään. Kotouttaminen ja vieraannuttaminen ovat vahvasti kytköksissä ekvivalenssin muotoihin: muodollisen ekvivalenssin suosiminen johtaa laskentatoimessa tyypillisesti vieraannuttaviin käännöksiin, kun taas kotouttamalla voidaan tavoitella vastaanottajalle oman kontekstinsa kautta syntyvää vastaavaa vaikutusta. IFRS:n käännöksissä tutkijat vaikuttavat suosivan vieraannuttavaa otetta, jonka ajatellaan tuottavan mahdollisimman tarkka vastaavuus lähdetekstin kanssa. Venutin teorioiden käyttö kulttuurisidonnaisuuden ilmenemisen tarkastelussa tuottaa käännösten moninaiset vaikutukset huomioivan näkökulman, jossa erityisesti kiinnitetään huomiota käännöksen lähettävän ja vastaanottavan osapuolen väliseen (hierarkkiseen) suhteeseen. Venutilainen tarkastelu nostaa esimerkiksi IFRS-kääntämisestä keskiöön asetelman, jossa laskentatoimessa vallalla olevat kulttuurit voivat sivuuttaa vähemmistökulttuureita, mikäli käännösten arvioinnissa korostuu vain lähdetekstin laatijan näkökulma.

Aiheen eksplisiittisen käsittelyn puute viittaa siihen, ettei näille kysymyksille ole toistaiseksi juurikaan annettu painoarvoa. Kirjallisuudessa korostuu oletus kääntämisen neutraaliudesta: siitä, että merkitystä olisi vain käännöksen toimivuudella lähdekulttuurin näkökulmasta, eikä käännös vaikuttaisi kohdekulttuuriin. Toisaalta myös näkemys lähdekulttuuria korostavista käännöksistä toimivimpina ratkaisuna perustuu toistaiseksi vain oletuksiin ja näiden vieraannuttavien käännösten suosiminen voi yhtä lailla johtaa toistuviin tulkintaeroihin, koska vieras käsite ei tule yhtäläisesti ymmärretyksi sitä tuntemattomassa kohdekulttuurissa (ks. Kosmala 2005). Yhtäältä on esitetty, että esimerkiksi koulutuksessa voitaisiin panostaa laskentatoimen käsitteiden

globaaliin tuttuuteen (Baskerville & Evans 2011: 14), toisaalta voimakkaasti kritisoitu ajattelun yhdenmukaistamista (Alexander 2001: 146). Selvää on, että mikäli käännösratkaisuja ei lainkaan tarkastella niitä arvottaen, ei kyetä myöskään ottamaan huomioon laajempia kulttuurisia vaikutuksia (Venuti 1998: 29).

Näiden käsitteiden lisäksi tutkielmassa analysoitiin niiden konkreettisia ilmenemismuotoja, kytköstä laskentatoimen kääntämisen empiriaan. Sen lisäksi, että käsitteenmäärittely ja käsitteiden yhdenmukainen käyttö on eteenpäin vievän tieteellisen keskustelun edellytys, on aiheella pragmaattisempiakin seurauksia: täsmällisten käsitteiden käyttö auttaa hahmottamaan esimerkiksi IFRS-käännöksissä tavoiteltavaa vastaavuutta suhteessa yhtenäisen soveltamisen ideaaliin ja tuottamaan käytännön toimijoille keinoja strategisiin valintoihin. Tässä tutkielmassa kulttuurisidonnaisuuteen liittyviä käsitteitä konkretisoitiin liittämällä niitä kansainvälisissä tilinpäätösstandardeissa esiintyviin kulttuurisidonnaisiin elementteihin sekä näiden elementtien mahdollisiin käännösstrategioihin. Nedergaard-Larsenin (1993) typologiasta johdettu koonti kansainvälisten tilinpäätösstandardien kulttuurisidonnaisten elementtien taustatekijöistä toimii yhtenä mahdollisena havainnollistuksena niiden vahvoista liitoksista standardeja ympäröiviin kulttuureihin.

Lisäksi tutkielman perusteella Leppihalmeen (2001) strategialuokittelua voidaan soveltaa myös laskentatoimen IFRS-käännöksiin, sillä luokittelu sisältää suuren osan kirjallisuudessa esiintyvistä kääntäjän ratkaisuista – myös sellaisia, joita ei laskentatoimessa varsinaisiksi ratkaisuiksi identifioida. Alkuperäisen luokittelun kuvausta tulee IFRS-kääntämisen käyttötarkoitusta varten kuitenkin muovata, ja luokitteluun myös lisättiin kirjallisuuden perusteella uusia kategorioita. Tutkielmassa esitetyllä luokittelulla voidaan täsmentää ja laajentaa Baskervillen ja Evansin (2011) kokoamaa luetteloa kääntäjän ratkaisuista. Luokittelun kuvaus tai siihen nostetut esimerkit eivät kuitenkaan anna tietoa siitä, minkä verran kutakin strategiaa laskentatoimen käännöksissä esiintyy. Edellisessä osiossa (4.4) esitettyä strategialuokittelua olisikin syytä testata erilaisilla aineistoilla. Lisäksi tutkimuksen ei ole syytä keskittyä vain IFRS-käännöksiin, ja luokittelua voisikin jatkossa muokata sovellettavaksi esimerkiksi vuosikertomuskäännöksissä (ks. myös. Nobes & Stadler 2017: 22).

Tutkielmassa jouduttiin huomioimaan, että käännöstiedettä ja laskentatoimea yhdistävässä analyysissä on tunnistettava tieteenalojen erilaiset lähtökohdat. Laskentatoimen käännöksille asetettavat tavoitteet eivät tyypillisesti ole yhtä monipuolisia kuin esimerkiksi kaunokirjallisuudessa, joten Venutinkin (1995, 1998) teorioissa keskiössä oleva kääntämisen mahdollisuus vaikuttamisen välineenä ei samalla tavalla toteudu. Sen sijaan laskentatoimen käännöksillä voi olla juridisia seurauksia esimerkiksi tilinpäätösinformaation sitovuuden takia. Tämä rajoite on syytä ottaa huomioon, kun tuodaan muihin tekstilajeihin alun perin ajateltuja käännöstieteen teorioita juuri laskentatoimeen. Toisaalta – vaikka laskentatoimen käännösten tavoite ei sinänsä koskettaisikaan kulttuurienvälisiä suhteita, on niiden huomiota jättäminen hankala perustella, sillä kuten Venuti (1998: 11) muistuttaa: kääntäminen ei koskaan ole neutraalia ja täysin tasavertaista toimintaa. Kieli ei laskentatoimen käännöksissäkään ole vain väline, jota voitaisiin käyttää irrallaan muista konteksteista kuten kulttuurista.

Vaikka tutkielmassa saavutettiin sille tutkimuskysymysten kautta asetetut tavoitteet, osoittautui aihekokonaisuus laajahkoksi kohteeksi pro gradu -tutkielman mittaiselle tutkimukselle. Aihepiirin monisyisyyden vuoksi tämän tutkielman puitteissa tehtyä analyysiä perusteellisempi käsittely on joidenkin ilmiöiden kohdalla tarpeen. Koska suuri osa kielen ja kulttuurin väliseen yhteyteen liittyvistä kysymyksistä on laskentatoimen tähänastisessa tutkimuksessa jäänyt käsittelyn ulkopuolelle, on aihetta syytä lähestyä enemmän tarkkaan rajatuin osin kuin hyvin usean toisiinsa kytkeytyvän ilmiön kokonaisuutena, sillä se paremmin mahdollistaa uusien näkökulmien ja määrittelyjen vastaanoton tutkimushaaran sisällä.

VIITTEET

- Aaltonen, S. 2001. Kun Antto Puuronen Suomeen muutti: kulttuurisidonnainen käännöstutkimus työvälteenä. Teoksessa Oittinen, R. & Mäkinen, P. (toim.): *Alussa oli käännös*. Tampere University Press, Tampere, 388–406.
- Aisbitt, S. & Nobes, C. 2001. The true and fair view requirement in recent national implementations. *Accounting and Business Research*, 31:2, 83–90.
- Albu, C. N., Albu, N. & Alexander, D. 2013. The true and fair view concept in Romania: A case study of concept transferability. Teoksessa Albu, C. & Mustață, R. (toim.): *Accounting in Central and Eastern Europe*, Research in Accounting in Emerging Economies vol. 13, 61–90.
- Alexander, D. 1993. A European true and fair view? *European Accounting Review*, 1, 59–80.
- Alexander, D. 2001. The over-riding importance of internationalism: a reply to Nobes. *Accounting and Business Research*, 31:2, 145–149.
- Álvarez, R. & Vidal, M. C-Á. 1996. *Translation, Power, Subversion*. Topics in Translation 8. Multilingual Matters, Clevedon, Philadelphia ja Adelaide.
- Archer, S. & McLeay, S. 1991. Issues in transnational financial reporting: A linguistic analysis. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 12:5, 347–361.
- Baskerville, R. & Evans, L. 2011. *The darkening glass: Issues for translation of IFRS*. The Institute of Chartered Accountants of Scotland, Edinburgh.
- Bassnett, S. & Lefevere, A. (toim.) 1990. *Translation, History and Culture*. Pinter Publishers, Lontoo ja New York.
- Bassnett, S. & Lefevere, A. (toim.) 1998. *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. Topics in Translation 11. Multilingual Matters, Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney ja Johannesburg.
- Bassnett, S. 1998. The Translation Turn in Cultural Studies. Teoksessa Bassnett, S. ja Lefevere, A. (toim.): *Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*. Topics in Translation 11, Multilingual Matters, Clevedon, Philadelphia, Toronto, Sydney ja Johannesburg, 123–140.
- Bassnett, S. 2002. *Translation studies*. Kolmas painos. Routledge, Lontoo ja New York.
- Bengtsson, E. 2011. Repoliticalization of accounting standard setting—The IASB, the EU and the global financial crisis. *Critical Perspectives on Accounting*, 22, 567–580.

- Biel, L. 2008. Legal Terminology in Translation Practice: Dictionaries, Googling or Discussion Forums? *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 3:1, 22–38.
- Cao, D. 2007. *Translating law*. Topics in Translation 33, Multilingual Matters, Clevedon.
- Cieslewicz, J. K. 2013. Relationships between national economic culture, institutions, and accounting: Implications for IFRS. *Critical Perspectives on Accounting*, 25, 511–528.
- Dahlgren, J. & Nilsson, S-A. 2012. Can Translations Achieve Comparability? The Case of Translating IFRSs into Swedish. *Accounting in Europe*, 9:1, 39–59.
- Davidson, R.A. & Chrisman, H.H. 1994. Translations of Uncertainty Expressions in Canadian Accounting and Auditing Standards. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 3:2, 187–203.
- Doupnik, T. S. & Richter, M. 2003. Interpretation of uncertainty expressions: a cross-national study. *Accounting, Organizations and Society*, 28, 15–35.
- Doupnik, T. S. & Richter, M. 2004. The Impact of Culture on the Interpretation of "In Context" Verbal Probability Expressions. *Journal of International Accounting Research*, 3:1, 1–20.
- Even-Zohar, I. 1978/2012. The position of translated literature within the literary polysystem. Teoksessa Venuti, L. (toim.): *The translation Studies Reader*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Evans, L. 2003. The true and fair view and the 'fair presentation' override of IAS 1. *Accounting and Business Research*, 33:4, 311–325.
- Evans, L. 2004. Language, translation and the problem of international accounting communication. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 17:2, 210–248.
- Evans, L. 2010. Observations on the changing language of accounting. *Accounting History*, 15:4, 439–462.
- Evans, L., Baskerville, R. & Nara, K. 2010. *The power of words and the power to interpret: an inter-professional perspective*. Konferenssisitelmä, APIRA 2010, 12.–13.7.2010, University of Sydney.
- Evans, L., Baskerville, R. & Nara, K. 2015. Colliding worlds: Issues relating to language translation in accounting and some lessons from other disciplines. *Abacus*, 51:1, 1–36.
- Evans, L. & Kamla, R. 2015. Language and translation in accounting: Special issue call for papers from *Accounting, Auditing & Accountability Journal*.

- Franco Aixelá, J. 1996. Culture-Specific Items in Translation. Teoksessa Alvarez, R. & Vidal, M. C-Á (toim.): *Translation, Power, Subversion*. Topics in Translation 8, Multilingual Matters, Clevedon, Philadelphia ja Adelaide, 52–78.
- Garzone, G. 2000. Legal Translation and Functionalist Approaches: A Contradiction in Terms? *ASTTI/ETI*.
- Gauton, R., Taljard, E., Mabasa, T. & Netshitomboni, L. 2008. Translating technical (LSP) texts into the official South African languages: A corpus-based investigation of translators' strategies. *Language Matters*, 39:2, 148–180.
- Glanert, S. 2008. Speaking Language to Law: The Case of Europe. *Legal Studies*, 28:2, 161–171.
- Gentzler, E. 2002. Translation, post-structuralism and power. Teoksessa Tymoczko, M. & Gentzler, E. (toim.): *Translation and Power*. University of Massachusetts Press, Amherst ja Boston, 195–218.
- González, M.G. 2017. A review of the concept of “functional equivalent” in translation: business entity types in Spain and in the United States. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 25:3, 378–396.
- Harvey, M. 2000. A Beginner's Course in Legal Translation: the Case of Culture-bound Terms. *ASTTI/ETI*.
- Harvey, M. 2002. What's so Special About Legal Translation? *Meta*, 47:2, 177–185.
- Hatim, B. & Mason, I. 1990. *Discourse and the translator*. Longman, London ja New York.
- Hellmann, A., Perera, H. & Patel, C. 2010a. Contextual issues of the convergence of International Financial Reporting Standards: The case of Germany. *Advances in Accounting*, 26:1, 108–116.
- Hellmann, A., Perera, H. & Patel, C. 2010b. *Equivalence of IFRS across languages Translation issues from English to German*. Konferenssiesitelmä, APIRA 2010, 12.–13.7.2010, University of Sydney.
- Holthoff, G., Hoos, F., Weissenberger, B. E. 2015. Are We Lost in Translation? The Impact of Using Translated IFRS on Decision-Making. *Accounting in Europe*, 12:1, 107–125.
- Houghton, K.A. 1987. True and Fair View: An Empirical Study of Connotative Meaning. *Accounting, Organizations and Society*, 12:2, 143–152.
- Häkkinen, K. 1997. *Kielitieteen perusteet*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- IFRS Foundation. 2013. Translation, Adoption & Copyright Policy. Saatavilla <<https://www.ifrs.org/-/media/feature/standards/translations/translation-adoption-copyright-policy-2013.pdf>>

- IFRS Foundation. 2016. *IFRS: Konsolidoitu versio. 1.1.2016 voimassa olevat vaatimukset*. Käänt. Suomen tilintarkastajat ry. ST-Akatemia, Helsinki.
- Ingo, R. 1990. *Lähtökielestä kohdekieleen: Johdatusta käännöstieteeseen*. WSOY, Helsinki.
- Jeanjean, T., Lesage, C. & Stolowy, H. 2010. Why do you speak English (in your annual report)? *The International Journal of Accounting*, 45, 200–223.
- Kemppanen, H., Jänis, M. & Belikova, A. 2012. Foreword. Teoksessa Kemppanen, H., Jänis, M. & Belikova, A. (toim.): *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Frank & Timme, Berliini, 7–12.
- Kettunen, J. 2017. Interlingual translation of the International Financial Reporting Standards as institutional work. *Accounting, Organizations and Society*, 56, 38–54.
- Kocbek, A. 2008. The Cultural Embeddedness of Legal Texts. *Journal of Language and Translation*, 9:2, 49–70.
- Koskinen, K. 2000. *Beyond Ambivalence. Postmodernity and the Ethics of Translation*. Tampere University Press, Tampere.
- Kosmala-MacLulich, K. 2003. The true and fair view construct in the context of the Polish transition economy: some local insights. *European Accounting Review*, 12:3, 465–487.
- Kosmala, K. 2005. True and Fair View or rzetelny i jasny obraz? A survey of Polish practitioners. *European Accounting Review*, 14:3, 579–602.
- Krimpas, P.G. 2017. ISO 704:2009 and equivalents of English financial terms in lesser-used languages: the case of Greek. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 25:3, 397–416.
- Kujamäki, P. 1998. *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder: Ideologie, Poetik und Funktionen literarischer Übersetzung*. Peter Lang, Frankfurt am Mein.
- Laaksonen, J. 2010. Venutilaisten strategioiden toimeenpano: Reaalioiden kotouttaminen ja vieraannuttaminen Rosa Liksommin novellikokoelman käännöksessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, humanistinen tiedekunta, kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Leppihalme, R. 1997. *Culture Bumps. An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Multilingual Matters, Clevedon.
- Leppihalme, R. 2000. Kulttuurisidonnaisuus kaunokirjallisessa kääntämisessä. Teoksessa Paloposki, O. ja Makkonen-Craig, H. (toim.): *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Yliopistopaino, Helsinki, 89–105.

- Leppihalme, R. 2001. Translation strategies for realia. Teoksessa Kukkonen, P. & Hartama-Heinonen, R. (toim.): *Mission, Vision, Strategies, and Values. A Celebration of Translator Training and Translation Studies in Kouvola*. Helsinki University Press, Helsinki, 139–148.
- Leppihalme, R. 2007. Kääntäjän strategiat. Teoksessa Riikonen, H.K., Kovala, U., Kujamäki, P. ja Paloposki, O. (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 365–373.
- Mourier, L. 2004. Communicating financial reporting across continents. *Hermes Journal of Linguistics*, 32, 145–165.
- Munday, J. 2012. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. 3rd edition. Routledge, New York.
- Nedergaard-Larsen, B. 1993. Culture-Bound Problems in Subtitling. *Perspectives: Studies in Translatology*, 2, 207–240.
- Neilimo, K. & Näsi, J. 1980. *Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede: tutkimus positivismiin soveltamisesta*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Nida, E. 1964. *Toward a Science of Translating: with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Brill, Leiden.
- Nida, E. 2001. *Contexts in Translating*. Benjamin, Amsterdam.
- Nobes, C. 1993. The True and Fair View Requirement: Impact on and of the Fourth Directive. *Accounting and Business Research*, 24:93, 35–48.
- Nobes, C. 1998. Towards a General Model of the Reasons for International Differences in Financial Reporting. *Abacus*, 34:2, 162–187.
- Nobes, C. 2006a. Causes and examples of international differences. Teoksessa Nobes, C. & Parker, R. 2006. *Comparative International Accounting*. Prentice Hall, Harlow, 24–50.
- Nobes, C. 2006b. Different versions of IFRS practice. Teoksessa Nobes, C. & Parker, R. 2006. *Comparative International Accounting*. Prentice Hall, Harlow, 145–156.
- Nobes, C. 2006c. The survival of international differences under IFRS: towards a research agenda. *Accounting and Business Research*, 36:3, 233–245.
- Nobes, C. 2013. The continued survival of international differences under IFRS. *Accounting and Business Research*, 43:2, 83–111.
- Nobes, C. 2014. *International Classification of Financial Reporting*. Routledge, Routledge Series on International Accounting and Finance.
- Nobes, C. & Parker, R. 2006. *Comparative International Accounting: 9th edition*. Prentice Hall, Harlow.

- Nobes, C. & Stadler, C. 2017. *Impaired translations: IFRS from English and annual reports into English*. Konferenssiesitelmä, EUFIN2017, 31.8.–1.9.2017, Università degli Studi di Firenze.
- Nordberg, C. & Johansson, J. 2013. Accounting terminology and translation – a linguistic challenge. *LSP Journal*, 4:2, 30–48.
- Paloposki, O. & Oittinen, R. 1998/2000. The domesticated foreign. Teoksessa Chesterman, A., San Salvador, N. G. & Gambier, Y. (toim.): *Translation in context: Selected contributions from the EST congress, Granada 1998*. John Benjamins, Amsterdam, 373–390.
- Parker, R.H. 1984. Reckoning, Merchants' Accounts, Book-keeping, Accounting or Accountancy? The Evidence of the Long Titles of Books on Accounting in English 1543-1914. Teoksessa Parker, R.H. *Papers on Accounting History*. Garland Publishing, Lontoo ja New York, 165–184.
- Parker, R.H. 1989. Importing and Exporting Accounting: the British Experience. Teoksessa Anthony G. Hopwood (toim.): *International Pressures for Accounting Change*. Prentice Hall, New Jersey, 7–29.
- Parker, R.H. 2001. Accounting in Europe: European languages of account. *The European Accounting Review*, 10:1, 133–147.
- Paunio, E. 2011. *Beyond Words: The European Court of Justice and Legal Certainty in Multilingual EU Law*. Unigrafia, Helsinki.
- Perry, J. & Nölke, A. 2006. The political economy of International Accounting Standards. *Review of International Political Economy*, 13:4, 559–586.
- Puusa, A. 2008. Käsitemanalyysi tutkimusmenetelmänä. *Premissi*, 4, 36–43.
- Pym, A. 2014. *Exploring Translation Theories*. Toinen painos. Routledge, Oxon ja New York.
- Reiss, K. & Vermeer, H.J. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Niemeyer, Tübingen.
- Robinson, D. 1997. *Translation and Empire: Postcolonial Theories Explained*. St. Jerome Publishing, Manchester.
- Robyns, C. 1994. Translation and Discursive Identity. Teoksessa Robyns, C. (toim.): *Translation and the Reproduction of Culture*. Cetra, Leuven, 57–81.
- Ruokonen, M. 2004. Schleiermacher, Berman ja Venuti: kolme käännösteoreettista näkökulmaa vieraannuttamiseen. Teoksessa Tommola, J. (toim.): *Kieli, teksti ja kääntäminen*. Turun Yliopisto, Turku, 63–80.

- Ruokonen, M. 2006. Intertekstuaalisuus ja kaunokirjallisuuden kääntäminen. Teoksessa Tommola, J. (toim.): *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineinä*. Turun yliopisto, Turku, 57–82.
- Šarčević, S. 1997. *New Approach to Legal Translation*. Kluwer Law International, Haag.
- Šarčević, S. 2000. *Legal Translation and Translation Theory: a Receiver-oriented Approach*. Konferenssiesitelmä, Actes 2000, 17.–19.2.2000, l'Université de Genève. Saatavilla <<http://www.tradulex.com/Actes2000/sarcevic.pdf>>
- Suomen Tilintarkastajat ry. 2016. Suomen Tilintarkastajat ry:n esipuhe IFRS-standardien suomenkieliseen käännökseen 2016. Teoksessa IFRS Foundation: IFRS: *Konsolidoitu versio. 1.1.2016 voimassa olevat vaatimukset*. Käänt. Suomen tilintarkastajat ry. ST-Akatemia, Helsinki, 6–14.
- Torop, P. 2009. Social aspects of translation history or forced translation. Teoksessa Hartama-Heinonen, R., Sorvali, I., Tarasti, E. & Tarasti, E. (toim.): *Kielen ja kulttuurin saloja*. Acta Semiotica Fennica XXXV. International Semiotics Institute, Imatra, 239–248.
- Tymoczko, M. & Gentzler, E. 2002. (toim.) *Translation and Power*. University of Massachusetts Press, Amherst ja Boston.
- Tähtivaara, H. 2007. Asiantuntijaryhmä kansainvälisten tilinpäätösstandardien (IFRS) ja tilintarkastusstandardien (ISA) suomenkielisten käännösten laadun varmentajana. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, humanistinen tiedekunta, kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- Venuti, L. 1995. *The translator's invisibility: A history of translation*. Routledge, Lontoo.
- Venuti, L. 1998. *The scandals of translation: Towards an ethics of difference*. Routledge, Lontoo.
- Venuti, L. 2012. 1990s. Teoksessa Venuti, L. (toim.): *The Translation Studies Reader*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Venuti, L. 2013. *Translation Changes Everything: Theory and Practice*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Zeff, S. A. 2007. Some obstacles to global financial reporting comparability and convergence at a high level of quality. *The British Accounting Review*, 39:4, 290–302.
- Zethsen, K. K. 2010. Has Globalisation Unburdened the Translator? *Meta*, 55:3, 545–557.